

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БАРВІНОК АЛІНА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 332.146.2:330.342.146]:311.213.3-044.3(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ
ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

Спеціальність 051 «Економіка»
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Барвінок А.С.

Науковий керівник: Дрига Сергій Георгійович, доктор економічних наук, професор, Заслужений економіст України

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Барвінок А.С. Статистичний аналіз інклюзивного розвитку регіонів України.
– Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2021.

Дисертацію присвячено теоретико-методологічним засадам, методичним питанням та практичним рекомендаціям щодо статистичного оцінювання інклюзивного розвитку регіонів України. Акцентовано увагу на тому, що огляд сучасної наукової літератури та урядових нормативних актів засвідчують про системні спроби запровадити таке оцінювання на єдиній методологічній основі, яка знаходиться в площині науково-пошукових дискусій. Відповідно, методичні положення щодо інклюзивного розвитку регіонів України сформовано на основі узагальнення різних методик. В процесі вибору показників оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів було акцентовано увагу на тих показниках, які відображають спрямованість на забезпечення рівних можливостей і доступності результатів технологічного прогресу, причому не тільки в рамках різних соціальних верств населення, але і в різних географічних регіонах.

Наукове впорядкування методологічних підходів сфери дослідження дозволило комплексно розкрити зміст економічної цінності показника інклюзивності як економічного феномену, що включає, з одного боку, – скорочення бідності й нерівності, а з іншого – процес розширення залученості населення до створення ВВП, забезпечення рівних можливостей для реалізації свого людського потенціалу незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічних коренів.

Аргументовано, що ускладнення природи економічної, соціальної та екологічної цінності інклюзивного показника внаслідок децентралізації соціально-економічних відносин визначило об'єктивну необхідність розширення її інваріантної структури в аспекті виділення «людиноцентричності» як

самостійного інваріанту, який до цього часу розглядався виключно в контексті індивідуального та суспільного рівнів визнання економічної цінності у формі корисності та вартості економічних благ.

Систематизовано науково-методичні напрями та підходи до проведення статистичного аналізу інклюзивного розвитку:

1. В методиці ООН при розрахунку IDI показника використовується обмежений набір даних, які можуть бути встановлені з недостатнім ступенем надійності в країнах з низьким рівнем розвитку. Ця методика ґрунтується на дев'яти основних показниках, а саме – пов'язані з доходом; не пов'язані з доходом; зростання і розширення економічних можливостей; ключові показники інфраструктури; соціальна рівність для забезпечення рівного доступу до економічних можливостей, послугам освіти і охорони здоров'я; доступ до послуг соціальної інфраструктури; гендерна рівність і можливості; системи соціальних гарантій; ефективне державне правління і громадські інститути.

2. Методика Міжнародного Валютного Фонду базується на концепції кривої вимірювання концентрації, яка визначає соціальну мобільність і аналізує розподіл доходів серед населення та ґрунтується на структурних (відкритість економіці, рівень освіти, фінансова відкритість, обсяг прямих іноземних інвестицій, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, якість інфраструктури, експорт послуг і товарів) та макроекономічних (ВВП на душу населення, заборгованість відносно ВВП, обсяг інвестицій, рівень інфляції, державні витрати) показниках.

3. Методика дослідження показника інклюзивного розвитку ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку), трактує інклюзивний розвиток як стабільний і всеосяжний з точки зору можливостей працевлаштування, який потребує підтримки з боку громадських інститутів для вирішення проблем на ринку праці. Головними групами показників є:

а) Група «Зростання та забезпечення рівномірного розподілу вигод від системного розвитку» включає в себе наступні показники: приріст ВВП на душу населення (%); зростання та рівень середнього доходу (%; у доларах США); частка доходу (співвідношення 80/20); багатство (% чистого багатства

домогосподарств); очікувана тривалість життя (кількість років); смертність від забруднення зовнішнього повітря (смертність на мільйон жителів); відносний рівень бідності (%).

б) Група «Інклюзивні та добре функціонуючі ринки» включає в себе наступні показники: річний приріст продуктивності праці та рівень (%); співвідношення зайнятості до населення (%); дисперсія заробітку (співвідношення між децилями); співвідношення у заробітній платі жінок (%); зайнятість на час (%); цифровий доступ (підприємства, що використовують послуги хмарних обчислень) (%); частка позик у загальній сумі кредитів бізнесу (%).

в) Група «Рівні можливості та основи майбутнього процвітання» включає в себе наступні показники: варіативність наукових показників, що пояснюється соціально-економічним статусом студентів (%); співвідношення результатів заробітку між поколіннями (коефіцієнт); рівень благополуччя дітей (у віці 0-2 років) (%); молоді люди, що не працюють, та не навчаються (18-24) (%); розподіл дорослих, рівень грамотності яких оцінюється нижче 1 рівня (%); регіональний розрив середньої тривалості життя (% різниця); студенти з відмінними оцінками (%).

г) Група «Управління» включає в себе наступні показники: довіра до уряду (%); явка виборців (%); участь жінок у політиці (%).

4. Методика розрахунку показника інклюзивного розвитку ВЕФ (Всесвітній економічний форум). Згідно з методологією ВЕФ, індекс інклюзивного розвитку усереднює значення 12 індивідуальних показників розвитку країни, виокремлених у три групи, кожна з яких об'єднує характеристики стану економіки, навколишнього середовища та моделі соціальної поведінки країни, що робить її найбільш оптимальною та науково-обґрунтованою.:

а) Група «Зростання і розвиток» включає в себе наступні показники: ВВП на душу населення (дол.); продуктивність праці (ВВП на 1 працюючого, дол.); зайнятість населення (%); середня очікувана тривалість здорового життя (роки).

б) Група «Інклюзивність» включає в себе такі показники: коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами; рівень бідності (%);

коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за рівнем багатства; медіанний дохід домогосподарств (дол.).

в) Група «Наступність поколінь і стійкість розвитку» включає в себе показники: скориговані чисті заощадження (% ВНД); коефіцієнт демографічного навантаження (%); державний борг (% ВВП); інтенсивність промислових викидів в атмосферу (кг викидів CO₂ на 1 дол. ВВП).

На підставі цього відзначено, що методологічний підхід щодо оцінювання інклюзивного розвитку знаходиться у стані формування, а його базові теоретичні конструкти на сьогодні чітко невизначені.

На основі дослідження агрегованого індексу інклюзивного розвитку регіонів України та його порівняльного аналізу із загальноприйнятими показниками розвитку економіки, а саме – ВРП, було обґрунтовано і доведено доцільність та необхідність подальшого формування й впровадження концепції інклюзивного розвитку та дослідження її теоретико-методологічних основ.

Розрахунок агрегованого індексу, а також показників, що характеризують динаміку економічної, соціальної й інфраструктурної сфер дозволив встановити тенденції інклюзивного розвитку регіонів України та виявити наявність значної міжрегіональної асиметрії. Як свідчать результати проведеного аналізу, упродовж досліджуваного періоду динамічніше розвивалися центральні (м. Київ та Полтавська), південні (Запорізька та Одеська) та західний (Івано-Франківська) регіони, що пояснюється більш вигідним географічним розташуванням, позитивною динамікою експорту товарів до країн ЄС, високим рейтингом серед інших регіонів із залучення коштів міжнародної технічної допомоги, позитивним станом екологічної системи, а також меншим впливом військових дій та вищою адаптивністю цих областей до нових зовнішньоекономічних та соціальних умов тощо.

На основі аналізу динаміки ВВП за 1990-2019 рр., розвитку національної економіки загалом та окремих її секторів було доведено, що економічна система країни значною мірою залежить від активності інвестиційного процесу та

свідчить про актуальність і необхідність аналізу інвестиційного процесу задля пошуку шляхів його оптимізації.

Досліджено стан інвестиційних процесів в Україні та встановлено, що за рахунок державного і місцевих бюджетів освоєно 9 % капітальних інвестицій. Частка коштів іноземних інвесторів за даними Держстату в 2019 році становила 0,8 % усіх капіталовкладень, частка коштів населення на будівництво житла – 6,6 %, інші джерела фінансування – 2,6 %. Зроблено висновок, що Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас, вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство, але порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос.

Для задоволення нагальних потреб інвесторів і для реального забезпечення сприятливих стратегічному інвестуванню умов запропоновано запровадити ряд заходів, які практично дозволять гарантувати інвесторам їхні права та нададуть можливість працювати на привілейованих засадах при непрямому регулюванні. Доведено, що існує низький рівень інвестування капіталовкладень в національну економіку та суттєва нерівномірність вкладень за регіонами та встановлено той факт, що це обумовлено воєнними діями на сході України, анексією Криму, посиленням ризику розбалансування платіжного балансу, втратою ринків збуту (32 % експорту продукції машинобудування в РФ), зниженням міжнародними рейтинговими агентствами кредитних рейтингів України. Відбулося значне скорочення обсягів капітальних інвестицій в економіку, що є наслідками світової фінансово-економічної кризи. Аргументовано, що одним із найважливіших важелів реалізації концепції відтворення інвестиційного потенціалу є екологічно-природозахисний аспект. Виникає потреба в нових активах для більш широкого спектру інвестиційної привабливості на сучасному етапі розвитку економіки країни, що можливо лише за умов розвитку інноваційної системи.

Досліджено стан інноваційної діяльності в Україні. Він визначається як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промислово-розвинених країнах та потребам інноваційного розвитку.

Запропоновано шляхи вирішення ключових проблем у формуванні й реалізації державної інноваційної політики в Україні, а саме:

- удосконалення якості бізнес-середовища, отримання державної підтримки проєктів;

- мінімізування кількості бар'єрів для поширення в економіці нових технологій, запровадження державної технологічної політики з ефективним галузевим регулюванням, включаючи процедури сертифікації, митне і податкове адміністрування;

- стимулювання зусиль регіональної й місцевої влади щодо поліпшення умов для інноваційної діяльності;

- налагодження взаємодії бізнесу й держави у формуванні й реалізації інноваційної політики, що має набути регулярного характеру та забезпечити збалансовані вираження інтересів різних інноваційно-активних підприємств, особливо в нових секторах, що формуються;

- удосконалення ефективності інструментів державної підтримки інновацій.

Підтверджено теорію, що глобалізація світової економіки створює нове “навколишнє середовище” для економічного зростання країн, визначаючи нові підходи до формування орієнтирів їх економічної політики. Аргументовано, що у зв'язку з глобалізацією з'являється нова концепція сталого розвитку, а саме – інклюзивне зростання.

Проаналізовано динаміку індексу інклюзивності розвитку та рейтингу лідерів у відповідному міжнародному розподілі країн у 2015–2019 рр. Встановлено, що у 2018 р. Україна посіла 49-те місце у рейтингу країн, що розвиваються, за рівнем інклюзивності економіки, маючи значення індексу інклюзивності розвитку 3,42 бала, що на 6,8% менше, ніж у 2013 р., коли країна займала у цьому рейтингу 41-ше місце із значенням індексу інклюзивності зростання 3,67 бала. Це означає, що частка українців, рівень життя яких відповідає їх особистому внеску в процес економічного зростання країни, значно зменшилася.

Сформовано думку, що подальший розвиток економіки, необхідність підвищення конкурентоспроможності територій, вирішення найважливіших екологічних і соціальних завдань вимагають від органів державної влади підвищеної уваги до питань формування ефективних механізмів стратегічного планування територій.

У ході узагальнення різних концепцій і теорій державного управління основними, які можуть бути використані під час стратегічного планування територій, було виділено такі:

1. Концепція сталого розвитку, що заснована на необхідності вибудувати розвиток територій на регіональному та місцевому рівнях і управління ними, перш за все, з позиції збереження довкілля, турботи про майбутні покоління.

2. Концепція універсальності й унікальності. Концепція універсальності виходить з ідеї еволюційної єдності світу, згідно з якою регіони (населені пункти) проходять однакові стадії розвитку в спільному шляху, але в різний час.

3. Концепція створення гідних умов життя населення, що базується на використанні багатьох управлінських моделей розвитку і функціонування територій, але їх об'єднує одна мета – забезпечення їхніх жителів якісними послугами, підтримання високих стандартів умов проживання і створення сучасної місцевої інфраструктури.

4. Концепція комплексного економічного розвитку, яка є серед сучасних теорій більш сприятливою для стратегічного планування територій.

Акцентовано увагу на тому, що нова політика регіонального розвитку має проводитися з дотриманням наступних принципів:

- субсидіарності;
- комплексного територіального підходу;
- територіальної та секторальної концентрації;
- прийняття рішень на основі доказів;
- сталих інвестицій.

Метою всіх цих заходів є збереження екологічної системи у найкращому стані для майбутніх поколінь.

Доведено доцільність того, що інструментами реалізації державної регіональної політики у сфері інституційного забезпечення регіонального управління, відповідно до проєкту нової Концепції державної регіональної політики, повинні стати:

- запровадження електронного урядування;
- публічно-приватне партнерство;
- формування та підтримка мережі інституцій регіонального розвитку;
- реалізація державної регіональної політики на основі партнерських взаємовідносин між центром та регіонами.

Запропоновано проводити регіоналізацію інвестиційної політики за допомогою делегування деяких повноважень щодо регулювання капіталовкладеннями на місцевий рівень, оскільки так забезпечується більш прямий контакт між інвесторами та представниками державної влади, забезпечується надання прямих гарантій.

Ключові слова: глобалізація, конкурентоспроможність, інклюзивний розвиток, економіко-соціальне зростання, екологічна система, макрорівень, розподіл, справедливість, нерівність, людиноцентричність.

SUMMARY

Barvinok A.S. Statistical analysis of inclusive development of regions of Ukraine. - Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Philosophy, specialty 051 Economics. - SHEI "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman", Kyiv, 2021.

The thesis is devoted to theoretical and methodological foundations, methodological issues and practical recommendations on statistical evaluation of inclusive development of regions of Ukraine. It is emphasized that a review of current scientific literature and normative acts of the Ukrainian government demonstrate systematic requests to establish such an assessment on a unified methodological basis, which is located in the area of scientific discussions. Accordingly, methodological

positions on the inclusive development of Ukraine's regions are formed on the basis of consolidation of different methods. In the process of selecting the indicators of assessment of socio-economic development of the regions we focused on those indicators, which reflect the orientation towards ensuring equal opportunities and accessibility of the results of technological progress, and not only within different social groups of the population, but also in different geographical regions.

Scientific ordering of methodological approaches in the field of research allowed to comprehensively disclose the meaning of economic value of the indicator of inclusiveness as an economic phenomenon, which includes, on the one hand, - reduction of poverty and nervousness, On the other hand - the process of increasing the involvement of the population in the creation of GDP, ensuring equal opportunities for the realization of their human potential regardless of socio-economic conditions, statute, place of residence and ethnic roots.

It is argued that the disadvantage of the nature of economic, social and ecological value of an inclusive indicator as a result of decentralization of social and economic relations has determined the general necessity of expanding its invariant structure in the aspect of identifying "people-centeredness" as a self-contained invariant, which up to that time has been viewed exclusively in the context of the individual and public levels of the recognition of economic value in the form of corisibility and value of economic goods.

Systematized scientific and methodological tensions and approaches to the statistical analysis of inclusive development:

1. The UN methodology for calculating the IDI indicator uses a limited set of data, which can be set at a low level of reliability in countries with a low level of development. This methodology is based on nine basic indicators, namely: income-related; non-income-related; growth and expansion of economic opportunities; key indicators of infrastructure; Social equity to ensure equal access to economic opportunities, education, and health services; access to social infrastructure services; gender equity and opportunities; social safety nets; efficient state administration and public institutions.

2. The methodology of the International Monetary Fund is based on the Concentration Measurement Curve which measures social mobility and analyzes the distribution of income among the population and is based on structural factors (economic openness, educational level, financial openness), Volume of foreign direct investment, development of information and communication technologies, quality of infrastructure, export of services and goods) and macroeconomic (GDP per capita, demand relative to GDP, volume of investment, inflation rate, government spending) indicators.

3. Methodology of Investigation of Inclusive Development Indicator OESR (Organization of Economic Cooperation and Development), It treats inclusive development as stable and universal in terms of employment opportunities, which requires support from public institutions to solve problems in the labor market. The main groups of indicators are:

a) The group "Growth and Maintenance of Equal Distribution of System Development Benefits" includes the following indicators: GDP growth per capita (%); growth and level of average income (%; in US dollars); share of income (80/20 ratio); wealth (% of net wealth of households); Estimated life expectancy (number of years); mortality due to environmental pollution (mortality rate per million inhabitants); and the total poverty rate (%).

b) The group "Inclusive and well-functioning markets" includes the following indicators: Annual increase in labor productivity and level (%); employment-to-population ratio (%); wage dispersion (ratio between deciles); ratio in women's wages (%); employment for the hour (%); digital access (enterprises that use services of chronic calculations) (%); share of positions in the total amount of loans to businesses (%)

c) The group "level of capabilities and foundations of future development" includes the following indicators: variability of scientific indicators, which is explained by the socio-economic status of students (%); the correlation of the results of earnings between generations (coefficient); the level of children's well-being (at the age of 0-2 years) (%); young people who do not work or study (18-24) (%); the distribution of

adults whose literacy rate is estimated lower than 1 level (%); regional disparity in average life expectancy (% difference); students with excellent scores (%).

d) The "Governance" group includes the following indicators: confidence in the government (%); voter turnout (%); women's participation in politics (%).

4. Methodology of Calculating the Indicator of Inclusive Development WEF (World Economic Forum). According to the WEF methodology, the Inclusive Development Index averages the values of 12 individual indicators of the country's development, which are divided into three groups, Each of them combines characteristics of the state of the economy, environment and social behavior model of the country, which makes them the most optimal and scientifically based. :

a) The "Growth and Development" group includes the following indicators: GDP per capita (\$); labor productivity (GDP per employee, \$); population employment (%); average expected duration of healthy life (years).

b) The "Inclusiveness" group includes the following indicators: Gini coefficient, which characterizes the expansion of society by income; poverty level (%); Gini coefficient, which characterizes the expansion of society by wealth level; households' median income (dollars).

c) The group "Generation advancement and sustainability of development" includes the following indicators: adjusted net welfare (% GNI); coefficient of demographic pressure (%); public debt (% of GDP); intensity of industrial emissions into the atmosphere (kg CO₂ emissions per \$1 of GDP).

On this basis, it is recognized that the methodological approach to the assessment of inclusive development is in the formative stage, and its basic theoretical constructs are not clearly defined today.

On the basis of the research of the aggregated index of inclusive development of Ukrainian regions and its comparative analysis with the generally accepted indicators of economic development, namely GRP, The feasibility and necessity of further formulation and implementation of the concept of inclusive development and research of its theoretical and methodological foundations were substantiated and proved.

Calculation of the aggregate index as well as indicators that characterize the dynamics of economic, social and infrastructural spheres allowed us to establish trends of inclusive development of Ukrainian regions and to reveal the presence of significant interregional asymmetry. According to the results of the analysis, the central cities (Kiev and Poltava) developed more dynamically during the investigated period. Kyiv and Poltava), pivdennye (Zaporizka and Odesa) and occidental (Ivano-Frankivsk) regions, which is explained by a more advantageous geographical location and positive dynamics of exports to the EU countries, high ranking among other regions in terms of receiving international technical aid, positive environmental system, less influence of military operations and high adaptability of these regions to new foreign economic and social conditions, etc.

On the basis of the analysis of GDP dynamics for 1990-2019, development of the national economy in general and its individual sectors, it was proved that the economic system of the country is significantly dependent on the activity of the investment process and indicates the relevance and necessity of analyzing the investment process to find ways to optimize it.

The state of investment processes in Ukraine was investigated and it was found that at the expense of the state and local budgets 9% of capital investments were realized. According to the Derzhstat data, the share of foreign investors in 2019 was 0.8% of all capital investments, the share of funds of the population for construction of housing - 6.6%, other sources of financing - 2.6%. It was concluded that Ukraine remains privative for investments, at the same time it is not on the sidelines of world processes and is sufficiently integrated into the world economy, but the disruption of macrostability in the external markets has its own voice.

To satisfy the general needs of investors and to really ensure favorable conditions for strategic investment it was proposed to introduce a number of measures that would practically allow to guarantee investors their rights and enable them to operate on an indirectly regulated basis. It was reported that there is a low level of investment of capitals in the national economy and a significant nervousness of investments by regions and the fact that it is conditioned by the military actions on the

territory of Ukraine was established, annexation of Crimea, increased risk of imbalance of balance of payments, loss of sales markets (32% of machine-building product exports to the Russian Federation), and downgrading of Ukraine's credit ratings by international rating agencies.

There was a significant decrease in the volume of capital investment in the economy, which is the result of the global financial and economic crisis. It has been argued that one of the most important elements in the implementation of the concept of investment potential creation is the environmental and nature conservation aspect. There is a need for new assets for a broader spectrum of investment privatization at the present stage of development of the economy of the country, which is possible only for the conditions of development of the innovation system.

The state of innovation activity in Ukraine is investigated. It is defined as critical and the one that does not meet the current level of innovation processes in industrial and developed countries and the needs of innovation development. It was suggested that the key problems in the formation and implementation of the state innovation policy in Ukraine should be resolved, namely:

- Improving the quality of the business environment, obtaining state support for projects;
- Minimizing the number of barriers to the expansion of new technologies in the economy, implementation of state technological policy with effective sector regulation, including certification procedures, customs and tax administration;
- Stimulating the efforts of regional and local authorities to improve conditions for innovation activity;
- Establishment of interaction between business and government in the formation and implementation of innovation policy, which should become regular and provide a balanced expression of the interests of different innovation-active enterprises, especially in new sectors that are being formed;
- Improving the efficiency of instruments of state support for innovation.

The theory that globalization of the world economy creates a new "natural environment" for economic growth of the countries, determining new approaches to the

formation of their economic policy has been confirmed. It is argued that due to globalization there is a new concept of old development, namely - inclusive growth.

The dynamics of the index of inclusiveness of development and the ranking of leaders in the corresponding international distribution of countries in 2015-2019 was analyzed. Ukraine took 49th place in the ranking of countries that are developing, for the level of inclusiveness of the economy, having a value of the index of inclusiveness of development of 3.42 points, which is 6.8% less than in 2013, when the country took the 41st place in this rating with a value of the growth inclusion index of 3.67 points. This means that the number of Ukrainians whose standard of living corresponds to their personal contribution to the economic growth of the country has significantly decreased.

It was formed the opinion that the further development of the economy, the need to increase the competitiveness of the territories, the solution of the most important environmental and social objectives require from the state authorities increased attention to the formation of effective mechanisms of strategic planning of the territories.

In the course of summarizing the various concepts and theories of public administration, the main ones that can be used during the strategic planning of territories were identified as follows:

1. The concept of sustainable development based on the need to develop the territories at the regional and local levels and their management, above all, from the standpoint of preserving the dowkill, turboti about the future generation.

2. Conception of Universality and Uniqueness. The concept of universality comes from the idea of the evolutionary unity of the world, according to which the regions (settlements) undergo the same stages of development in a joint path, but at different times.

3. The concept of creating decent living conditions for the population based on the use of a number of management models of development and functioning of territories, But they all share one goal - providing their residents with quality services, maintaining high standards of living conditions and creating essential local infrastructure.

4. The concept of comprehensive economic development, which is the most favorable among modern theories for strategic planning of territories.

Attention is focused on the fact that the new policy of regional development must be carried out in compliance with the following principles:

- subsidiarity;
- comprehensive territorial approach;
- Territorial and sectoral concentration;
- making decisions based on evidence;
- steel investments.

The aim of all these measures is to preserve the ecological system in the best possible condition for future generations.

It has been proved that the tools for implementation of the state regional policy in the sphere of institutional support of regional management, in accordance with the project of the new Concept of State Regional Policy, should be:

- implementation of electronic administration;
- public-private partnership;
- Formation and support of a network of regional development institutions;
- implementation of the state regional policy on the basis of partnership relations between the center and the regions.

It is suggested to carry out regionalization of investment policy by means of delegating some powers on regulation of capital investments to the local level, because this ensures more direct contact between investors and representatives of the state power, provides direct guarantees.

Key words: globalization, competitiveness, inclusive development, economic and social growth, ecological system, macro level, distribution, fairness, nervousness, people-centeredness.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У періодичних наукових виданнях іноземних держав:

1. Barvinok A.S., Dryga S.G. Inclusive growth: a set of data on the key and institutional foundations of inclusive regional development. *Sciences of Europe*. (Cite Factor, Library.ru, Impact Factor, Index Copernicus, Cosmos, CyberLeninka, Google Scholar, ISSUU, Calameo, Academic Resource Index ResearchBib, SlideShare, Zenodo, BIB, International Scientific Undexing, Journal Factor, GIF, Scientific Journal Impact Factor Together We Reach The Goal) 2020. Vol. 2, №55, Czech Republic, P. 32-36. (0,5 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: досліджено методологію збору даних та побудови індексу інклюзивного зростання регіонів, упорядковано сформовані напрями та підходи до визначення поняття інклюзивного розвитку).

У наукових фахових виданнях України:

2. Барвінок А.С. Статистичне дослідження інклюзивного розвитку регіонів України, як запорука встановлення нової парадигми системного зростання країни. *Формування ринкових відносин в Україні*. (Google Scholar, Idex Copernicux, Національна бібліотека імені Вернадського). Категорія «Б», 2021. № 2 (237). С. 95–102. (0,9 д.а., особисто автору - 0,9 д.а.: розглянуто та досліджено інклюзивний розвиток в контексті системного зростання країни).

3. Барвінок А. С., Борисов Є. М. Про один підхід до розв'язування деяких задач оптимізації. *Моделювання та інформаційні системи в економіці* (Ukrainca, Google Academia, Idex Copernicux, Academic Resource Index Research Bib, CiteFactor). Категорія «Б», 2018. Вип. 95. С. 57–65. (3,6 д.а., особисто автору - 2,2 д.а.: розглянуто та досліджено метод розв'язування оптимізаційних задач без застосування апарату диференціального числення).

4. Барвінок А. С., Борисов Є. М. Поняття та сутність інклюзивного розвитку країни. *Моделювання та інформаційні системи в економіці* (Ukrainca, Google Academia, Idex Copernicux, Academic Resource Index Research Bib, CiteFactor). Категорія «Б», 2019. вип. 98. С. 34 – 42. (1,6 д.а., особисто автору – 1,1 д.а.: досліджена єдина міра інклюзивного зростання для ринків, що розвиваються, інтегруючи їх результати економічного зростання та розподіл доходу).

В інших виданнях:

5. Барвінок А. С., Дрига С. Г. Новітні тенденції сучасного цивілізаційного розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні* (Україніка Наукова, Джерело, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru, CyberLeninka, Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського) 2020. Спецвипуск 3 (226). С. 30–36. (0,5 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.): досліджено й упорядковано сформовані за визначеними критеріями напрямів та підходів до визначення поняття інклюзивного розвитку, висвітлено його соціальний, економічний, екологічний зміст для цілісного розуміння зазначеного поняття та його класифікації).

6. Барвінок А. С. Деякі аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення інклюзивного розвитку регіонів України. *Розвиток бізнес-аналітики, обліку та оподаткування в умовах глобалізації, загострення енергетичних проблем*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 квітня 2019 р. Дніпро: ДНУ ім. О. Гончара, 2019. С. 128-130. (0,1 д.а.).

7. Barvinok A.S. Methodological aspects of the indicator of inclusive development. *The role of statistics in the development of the modern economic system*: матеріали XXVI Українсько-Польсько-Словацької міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2019 р. Київ : КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, ІССД, 2019. С. 27. (0,1 д.а.).

8. Барвінок А.С. Показник інклюзивного розвитку країни та його роль. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти*: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф., 16 жовтня 2020 р. Київ : НАСОНА, 2020. С. 19–21. (0,1 д.а.).

ЗМІСТ

ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	29
1.1.Інклюзивність як пріоритет сучасних концепцій соціально-економічного зростання у XXI столітті: відповідь на виклики та загрози сталого розвитку	29
1.2.Генезис інклюзивної моделі сталого розвитку	45
1.3.Теоретико-методологічні засади статистичного вимірювання інклюзивного розвитку	62
Висновки до розділу 1	78
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ СТАНДАРТАМ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗРОСТАННЯ	83
2.1.Інформаційно-аналітичне забезпечення статистичного аналізу інклюзивного розвитку регіонів	83
2.2.Система статистичних показників аналізу інклюзивного розвитку країни	93
2.3.Статистичне оцінювання стану та динаміки інклюзивного розвитку регіонів України та його порівняльний аналіз з показником ВРП	97
Висновки до розділу 2	114
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕДУР РОЗРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРІОРИТЕТУ	119
3.1.Статистичне забезпечення інклюзивного імперативу у пріоритетах стратегії розвитку регіонів України	119

3.2.Інституційні засади формування ефективної державної політики розвитку регіонів в макротренді інклюзивної детермінанти з використанням інформаційно-аналітичних методів	131
3.3.Статистичні інструменти реалізації системного розвитку інвестиційної регіональної політики як запоруки реалізації програм інклюзивного розвитку	145
Висновки до розділу 3	
ВИСНОВКИ	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	174
ДОДАТКИ	201

ВСТУП

Актуальність теми. Низка реформ, які реалізуються в процесі децентралізації, мають забезпечити вирішення проблем, що пов'язані з досягненням високого рівня зайнятості населення, поліпшення якості життя, справедливого розподілу доходів, стабільного економічного зростання регіонів.

Дослідження та аналіз системного зростання регіонів сьогодні є дуже актуальним, оскільки їх розвиток відбувається нерівномірно. Кожен регіон має свої особливості та відмінності як у географічному розташуванні, так і в стартових ресурсних можливостях для розвитку. Саме ці чинники актуалізують питання моніторингу та оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів України.

Огляд сучасної наукової літератури та нормативно-правових актів засвідчують про системні спроби запровадити таке оцінювання на єдиній методологічній основі, яка знаходиться в площині науково-пошукових дискусій. На даний час компромісним результатом цих дискусій є затверджена Кабінетом Міністрів України «Методика визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів» та «Методика оцінки міжрегіональної та внутрішньо регіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів». Отже, актуалізується питання щодо дослідження, формування та впровадження єдиної методологічної основи системного оцінювання всіх складових розвитку регіонів.

Основною проблемою в цих дискусіях є переважне врахуванням особливостей впливу механізму централізованого управління соціально-економічним розвитком регіонів, а не ініціатив управління, які генеруються органами місцевого самоврядування, що є базовим елементом політики децентралізації управління.

Метою оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів є визначення його темпів і напрямів, а також формування на цих підставах відповідних регіональних програм. Така цілеспрямованість розвитку регіонів має забезпечити

вирівнювання соціальної нерівності та ізоляції, в якій опинились території та громадяни в результаті некваліфікованого управління країною протягом тривалого періоду.

У цьому контексті в процесі вибору системи показників оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів варто акцентувати увагу на тих, які відображають спрямованість на забезпечення рівних можливостей і доступності результатів технологічного прогресу, причому не тільки в рамках різних соціальних верств населення, але і в різних географічних регіонах.

Саме тому все більш актуальними в підходах щодо вибору показників для оцінювання розвитку стають показники інклюзивного характеру.

Актуалізація інклюзивного економічного розвитку сьогодні постає не тільки перед урядами бідних країн, але й тих, що вважаються економічно розвинутими. Про це свідчить відмінність розташування розвинутих країн у рейтингах за ВВП та за Індексом інклюзивного розвитку.

Саме тому принципи інклюзивності мають бути враховані при виборі показників оцінки соціально-економічного розвитку регіонів, оскільки мають безпосередній вплив на розвиток країни в цілому. На сьогодні питання формування єдиного методологічного підходу щодо дослідження інклюзивного розвитку регіонів, та, власне, вибору показників є першочерговим в даній тематиці, оскільки є базою дослідження соціально-економічної та екологічної складової розвитку всієї системи країни.

Інклюзивність в економічній політиці зумовлена тим, що пріоритети соціально-економічної складової мають бути переорієнтованими на більш ефективну протидію незахищеності та нерівності, мають бути зміщені акценти на розвиток людини й підвищення її добробуту, а основною метою системного розвитку регіонів має стати реалізація наявного потенціалу населення, підвищення конкурентних переваг територій, скорочення рівня бідності й нерівності та розширення залученості населення до створення ВВП, забезпечення рівних можливостей для реалізації свого людського потенціалу

незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічних коренів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри статистики ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” і є складовою наукової держбюджетної теми: «Статистичне забезпечення інституційних та ринкових перетворень в Україні» (№ державної реєстрації 0116U001385). Особисто автором у межах цієї теми вдосконалено методичні положення щодо інформаційно-аналітичного забезпечення інклюзивного розвитку регіонів країни за рахунок формування системи статистичних показників щодо визначення показника інклюзивності (IDI), методичні положення щодо оцінювання ефективності інклюзивного розвитку та статистичного оцінювання індексу інклюзивності, в якому інтегровані показники економічного, соціального та екологічного розвитку України.

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад аналізу складових та оцінюванню рівня інклюзивного розвитку регіонів України, ідентифікації ознак, форм прояву, детермінант інклюзивності та обґрунтування стратегічних пріоритетів в регіональній політиці.

Досягнення мети обумовило необхідність постановки та розв'язання наступних завдань:

- визначити змістовну природу інклюзивного розвитку як альтернативного сталому розвитку;
- провести систематизацію науково-методичних підходів щодо дослідження інклюзивного розвитку (показника IDI);
- розробити пропозиції щодо вдосконалення методичного підходу до проведення аналізу та оцінювання інтегрального показника інклюзивності;
- удосконалити систему статистичних показників оцінювання рівня інклюзивності на сучасному етапі розвитку країни;

– провести статистичний аналіз інклюзивного розвитку регіонів України та оцінити його результати;

– провести порівняльний аналіз показників ВРП та інклюзивного розвитку регіонів України задля обґрунтування і доцільності впровадження інклюзивної концепції розвитку;

– обґрунтувати доцільність впровадження показника інклюзивності на сучасному етапі економічного розвитку регіонів та країни в цілому з метою нейтралізації загроз сталому розвитку і розроблення рекомендацій щодо удосконалення напрямів державної політики розвитку регіонів в Україні.

Об'єктом дослідження є процес розвитку регіонів України у відповідності до вимог інклюзивності.

Предметом дослідження є комплекс статистичного оцінювання інклюзивного розвитку регіональних соціально-економічних та екологічних складових системного зростання та розвитку в контексті теоретико-методологічних основ, методичних положень та практичних рекомендацій.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основи дисертаційного дослідження становлять фундаментальні положення економічної науки, праці вітчизняних та закордонних учених із проблем стратегічного управління регіональною економікою і просторовим розвитком. У дослідженні застосовувались як загальнонаукові методи (логіко-діалектичного пізнання, системного підходу – в обґрунтуванні теоретичних положень щодо інклюзивного аналізу регіонального розвитку; порівняльний аналіз – під час визначення особливостей сучасних моделей регіонального розвитку; індукції та дедукції; історико-логічний і монографічний аналіз – у процесі висвітлення концептуальних засад і формування механізму впровадження концепції інклюзивного розвитку регіонів та країни в цілому та напрямів її вдосконалення), так і спеціальні (таксономічний та економетричний – для оцінки впливу чинників регіонального розвитку на особливості формування інклюзивної моделі розвитку регіонів; статистичних угруповань; графічний методи аналізу та ін. – у ході аналізу процесів формування і розроблення державних цільових стратегічних

програм регіонального розвитку щодо встановлення моделі інклюзивного розвитку). Розрахунки здійснено в програмному середовищі Microsoft Excel та Statistica 10.0., а також застосовано спеціальний метод статистичного аналізу інклюзивного розвитку регіонів, а саме – «Методика розрахунку показника інклюзивного розвитку ВЕФ».

Інформаційною базою дослідження є урядові нормативні акти України з питань статистичної інформації; матеріали статистичних щорічників і бюлетенів Державної служби статистики України; законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; матеріали й статистичні дані Міністерства економіки України, Міністерства розвитку громад і територій України, монографії, збірники наукових праць, інформаційні та аналітичні бюлетені, ресурси мережі Інтернет, а також результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

– теоретико-методологічні положення ідентифікації інклюзивного розвитку регіонів на теоретичному підґрунті логіки взаємозв'язку та взаємообумовленості понять «інклюзивний розвиток», «інклюзивне зростання», «інклюзія», «інклюзивність», «інклюзивний розвиток регіонів» в напрямку акцентування на методології статистичних індикаторів, які характеризують регіональний розвиток з позиції його спрямування на «людиноцентричність» в загальній триєдиній системі показників інклюзії: економічних, соціальних та екологічних. Запропоновані теоретико-методологічні положення, які, на відміну від існуючих, дозволяють: по-перше, виділити показники «людиноцентричності» в якості самостійної інваріанти дослідження; по-друге, конкретизувати і формалізувати кількісні та якісні параметри проблемних питань розвитку регіонів; по-третє, системно забезпечувати процес формування статистичної бази щодо розроблення регіональних програм з нейтралізації загроз сталому розвитку;

– комплексний підхід до статистичного оцінювання стану і перспектив подальшого розвитку регіонів України на підставі індексу інклюзивного розвитку

(ІР). Запропонований підхід в системі оцінювання розвитку регіонів, на відміну від традиційного підходу (на підставі розрахунків кількісних індексів ВВП й ВРП, зайнятості, продуктивності праці, очікуваної тривалості життя), поширює спектр якісних параметрів за рахунок показників інклюзивності (медіанний дохід домогосподарств, рівень бідності та нерівності) та показників, що характеризують справедливість між поколіннями і стійкість соціально-економічної системи в цілому (рівень заощаджень, демографічного навантаження, державного боргу, забруднення навколишнього середовища);

– методологічні підходи до формування державної економічної політики на основі концептуальних засад інклюзивного розвитку, яка, на відміну від традиційної політики наздоганяючого розвитку на основі імітації, копіювання, локалізації зовнішніх зразків як основних її методологічних принципів, формує принципово нове стратегічне бачення розвитку за пріоритетами сприяння соціально-економічному прогресу країни та її окремих територій, підвищення якості життя населення, забезпечення рівного доступу до наявних ресурсів і результатів інноваційного розвитку;

– програмно-цільовий підхід до розроблення регіональних програм соціально-економічного розвитку на засадах інклюзії, який, на відміну від існуючих підходів, передбачає цілеспрямованість на реалізацію власних порівняльних переваг, на глокальні, національні і регіональні імперативи розвитку, що має забезпечити протидію ризикам попадання в пастки уніфікації і втрати ідентичності, які притаманні загальному процесу глобалізації;

набули подальшого розвитку:

– методичне забезпечення оцінювання інклюзивного регіонального розвитку шляхом впровадження статистичних процедур, які дозволяють виокремити ключові індикатори (економічні, соціальні та екологічні) на національному рівні та надати кількісну та якісну оцінку розвитку регіонів та, на відміну від існуючих методів, виявити ступінь когерентності між ними;

– методичні підходи до розподілу регіонів країни за основними характеристиками та особливостями, зміст яких полягає в обґрунтуванні системи

статистичних показників, вибору бази їх нормування (критеріїв оцінки), використанні методу аналізу ієрархій та застосуванні статистичної процедури побудови розподілу, що, на відміну від інших, ґрунтуються на інтегральній оцінці значень показників, а також дозволяє скорегувати державну політику інклюзивного розвитку з урахуванням особливостей окремих територій;

- науково-практичні рекомендації щодо прийняття обґрунтованих рішень, на всіх рівнях управління в державі, які спрямовані на зменшення соціальної напруги, на підставі показників, які в концепції панельних показників Всесвітнього Економічного Форуму характеризує індикатор «інклюзивність». На відміну від існуючих методів оцінювання соціальної напруги, даний індикатор представляє міру (коефіцієнт) розшарування суспільства за доходами і за багатством, рівень бідності, медіанний дохід, що у сукупності дає уявлення про найбільш вразливі прогалини в соціальній системі і формує адресний характер заходів з їх демпфірування.

Практичне значення одержаних результатів характеризується можливістю їх використання у процесах управління розвитком регіонів України, а саме – дослідженням та впровадженням Міністерством розвитку громад та територій запропонованої стратегії «Національної програми інклюзивного розвитку регіонів країни» (з використанням удосконаленої нами методології, запропонованої ВЕФ) в системний розвиток регіонів, що включатиме в себе діагностику та розвиток наступних напрямів: вплив соціального розвитку на рівень бідності; стратегії розвитку економічної диверсифікації; екологічні стандарти для оцінки ризиків розвитку регіонів; управління природними ресурсами; відкритий доступ до природної та відновлюваної енергії та вдосконаленням її для подальшого впровадження в системний розвиток регіонів задля гармонічного, всебічного вигідного та актуального системного зростання та розвитку країни.

Основні наукові положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і прикладного інструментарію, що дозволяє скоротити екстраординарні

та ординарні розриви, що виступає засобом формування та забезпечення зростання цінності інклюзивного зростання.

В навчальному процесі основні положення дисертації використані при підготовці та викладанні дисциплін «Економічна статистика» та «Статистичне моделювання та прогнозування економічних процесів» (довідка від 15.05.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, отримано автором самостійно та оприлюднені у його наукових працях. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї і положення, які є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати, дисертації доповідались та одержали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Розвиток бізнес-аналітики, обліку та оподаткування в умовах глобалізації, загострення енергетичних проблем» (м. Дніпро, 2019 р.), «The role of statistics in the development of the modern economic system» (м. Київ, 2019 р.), «Перспективні напрями та сучасні тенденції сталого розвитку економіки країни» (м. Одеса, 2017 р.), «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (м. Київ, 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано автором самостійно та у співавторстві у 8 наукових працях, з них: 3 статті – у наукових фахових виданнях, 1 стаття – у періодичних наукових виданнях іноземних держав, 4 публікації – в інших виданнях. Загальний обсяг опублікованих праць складає 13,1 друк. арк., з них особисто автору належить 4,7 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 159 сторінок друкованого тексту. Робота містить 16 рисунків на 9 сторінках, 20 таблиць на 12 сторінках, 5 додатків на 22 сторінках. Список використаних джерел налічує 215 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

1.1. Інклюзивність як пріоритет сучасних концепцій соціально-економічного зростання у XXI столітті : відповідь на виклики та загрози сталого розвитку

Найсуттєвішою світовою тенденцією розвитку ринкових відносин у другій половині минулого століття виявилася економічна глобалізація, логіка розвитку якої залучила до цього процесу всі складові функціонування сучасної держави: економіку, політику, право, екологію, культуру. Міжнародний рух капіталів та обміну товарами і послугами, які завжди були і залишаються базовими складовими процесу інтернаціоналізації ринкових відносин, набули гігантських масштабів. Паралельно з цими процесами посилилась інтернаціоналізація науково-технічного та інших видів інтелектуального взаємного обміну, інформаційних, транспортних і телекомунікаційних зв'язків, які стали технічними аспектами переходу до глобалізації. Одночасно, в межах світового господарства стрімко зросли трудові міграційні процеси. В сукупності такі суспільні явища об'єктивно сформували нову якість процесу інтернаціоналізації світового господарства, невід'ємною характеристикою якого стала глобалізація.

Продовжуючи підкоряти різні сфери світового співтовариства глобалізація стверджує власні статусні позиції провідної тенденції в світовій економіці поряд з іншими тенденціями, такими як: транснаціоналізація, постіндустріалізація, четверта промислова революція, інтеграція. Вказані тенденції притаманні країнам з високим рівнем економічного, соціального, техніко-технологічного і наукового розвитку та є невід'ємними складовими, на яких ґрунтується інтегрування цих країн у загальний процес світової

глобалізації. При цьому, у більшості країн світу, особливо відсталих, і тих, що слабо розвинені, не спостерігаються тенденції транснаціоналізації, постіндустріалізації та розгортання четвертої промислової революції. Але, незважаючи на відсутність або слабку помітність вказаних тенденцій світового розвитку у відсталих країнах, останні охоплені і активно втягуються в процес глобалізації світових ринків, орієнтуючи національні економіки на зовнішні ринки: послуг, товарів, робочої сили (активний експорт), знань (імпорт), капіталу (отримання допомоги).

Такий характер сучасного розвитку глобалізаційних процесів показує, що вони охоплюють країни з різним ступенем розвитку базових основ розбудови національних систем господарювання: техніко-технологічних, соціально-економічних, науково-освітнянських, інформаційно-інтелектуальних. Фактична нерівномірність є фундаментом, на якому формуються і проявляються міждержавні протиріччя в світовій глобалізаційній системі. «Ті країни, які йдуть не просто «в тренді», а навіть дещо випереджаючи його, можуть, за інших рівних умов, розраховувати на посилення своїх позицій у світовому господарстві у перспективі. Ті, хто відстає, не кажучи вже про тих, хто взагалі не реагує на глобальні мегатренди, приречені на прогресуюче послаблення своїх позицій» [139].

Наріжним каменем ринкової економіки, що об'єктивно формує умови нерівномірного характеру розвитку країн сучасного світу, залишається дія всесвітнього закону розподілу праці. Вже на початку зародження капіталізму був помітний значний нерівномірний економічний розвиток окремих міст, на що економісти тих часів, замислюючись над цим питанням, суть відповіді зводили саме до прогресивних наслідків розподілу праці. Один із засновників теорії меркантилізму Антоніо Серра писав, що «для відповіді на це питання досить подивитися на кількість професій, якими володіють жителі цих міст. Суть, яку ми б сьогодні описали так: чим вище рівень поділу праці в економічній системі, тим більше вона створює додаткового продукту. Власне, весь сучасний капіталізм – це поглиблення рівня поділу праці з використанням

для цього капіталу, сьогодні це загальне місце всіх економічних теорій, тут навіть економіка з політекономією не сперечаються» [72].

Поставивши завдання дослідити природу і причини багатства народів, Адам Сміт найважливішою іманентною ознакою ринкової економіки визначив саме розподіл праці. Три перші глави книги відомого дослідження А. Сміта присвячені цьому питанню [140]. Сміт першим зрозумів, що рівень розвитку розподілу праці визначається ємкістю самого ринку. Це зафіксовано у третій главі «Розподіл праці обмежується розмірами ринку», так як можливість обміну веде до поділу праці, то ступінь останнього завжди повинен обмежуватися межами цієї можливості, або, іншими словами, розмірами ринку [140].

В часи мануфактурного капіталізму розподіл праці був головним чинником підвищення продуктивності праці, що розумів і про що писав А. Сміт. Така позиція знайшла суттєву теоретичну і практичну значимість: по-перше, в ринковій економіці рівень розвитку продуктивних сил, врешті-решт, визначається розмірами ринку і, по-друге, якщо будь-який ринок розглядати як замкнуту економічну систему (тобто, не пов'язану із зовнішнім світом), тоді рівень поділу праці буде поглиблюватися тільки до певної межі, пов'язаний з розмірами цієї системи. Або, іншими словами, масштаб економічної системи визначає максимальний рівень поділу і продуктивності праці.

Фундаментальність цих висновків пояснює, чому будь-яка економічна система, досягнувши граничного рівня поділу праці, просто змушена розширюватися, оскільки, за умов втрати такої можливості, науково-технічний прогрес в системі зупиняється, втягуючи систему в кризовий стан.

Таким чином, феномен сучасної глобалізації – це не надзвичайне явище мейнстріму, а логічний результат майже чотириста річного розвитку ринкової організації суспільств основні підвалини якої були закладені ще на етапі зародження її капіталістичної форми. Динамізм інтернаціоналізації економічних процесів набув швидкого зростання у другій половині минулого століття, коли у провідних країнах світу насиченість національних ринків загострила проблему подальшого розвитку і об'єктивно примушувала капітал, у всіх його формах,

шукати нові ринки за межами національних юрисдикцій. Стрімкий темп інтернаціоналізації різних країн в єдину світову систему господарювання надав цьому процесу ту специфічну форму, яка отримала назву «глобалізація».

Одним з перших сучасних економістів-науковців, що займаються дослідженням глобалізації, був американський економіст Теодор Левітт. Після виходу його статті «Глобалізація ринків», написаної у 1983 р., термін «глобалізація» щільно закріпився в лексиконі сучасних вчених і політиків [195].

Добре керовані компанії перейшли від акценту на адаптацію товарів до особливостей споживання (за Т. Левіттом – на «ідіосинкратичних споживчих уподобаннях») на різних ринках, розміщених по всьому світу, до пропонування глобально стандартизованих продуктів, які є вдосконаленими, функціональними, надійними та недорогими. Глобалізація проявляється в тому, що сучасні технології сприяють гомогенізації людських бажань і поведінки. Внаслідок цього і створюються справжні глобальні ринки, які є точним відбиттям того, що фірми роблять з них, а поняття транснаціональної (за Т. Левіттом – «мультинаціональної») компанії стає застарілим [195].

Для пізнання глобалізації проводяться спеціальні дослідження, які являють собою вивчення, за допомогою певних методів, сутності цього явища та іманентних процесів, які притаманні глобалізації та характеризують спрямованість її розвитку. Невід'ємною складовою методології пізнання всіх економічних явищ і процесів є розробка інструментарію їх оцінювання, і глобалізація не є виключенням. Намагаючись охопити складний, багатогранний та суперечливий процес глобалізації з різних аспектів та всебічно його оцінити, в останнє десятиліття минулого сторіччя та особливо з початку XXI сторіччя науковці в різних країнах активно розробляють різні системи показників процесу глобалізації, намагаючись представити якомога точніший інтегральний індекс, який би відбивав особливості цього процесу як у всесвітньому вимірі, так і у компаративному вимірі країн світового співтовариства.

У науковій літературі існує достатньо велика кількість взаємодоповнюючих визначень глобалізації та її показників, проте, наразі, немає єдиного

універсального узагальненого способу для вимірювання її рівня [152]. Так, наприклад, зміст та динаміка показників глобальної конкурентоспроможності країн наведена в щорічних Звітах з глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (Швейцарія), Міжнародного інституту менеджменту (м. Лозанна, Швейцарія) та ін. Ступінь інтегрованості країн світу до глобалізаційних процесів відображена через індекси глобалізації, що розраховуються за методиками Швейцарського Економічного інституту КОФ, Маастрихтського університету (Нідерланди) та ін. Індекси інноваційної спроможності країн визначаються аналітичним центром Лозаннської школи бізнесу INSEAD (Швейцарія), експертами Бостонської консалтингової групи (США), міжнародною дослідницькою структурою EFD – Global Consulting Network [153].

Стосовно оцінювання процесу глобалізації найбільшого поширення та широкого застосування набули:

1. КОФ-індекс глобалізації (KOF Index of Globalization);
2. Індекс глобалізації А.Т. Kearney / Foreign Policy Magazine (The A.T. Kearney / Foreign Policy Magazine's Globalization Index);
3. Індекс глобалізації CSGR (The Centre for the Study of Globalization and Regionalization's Globalization Index);
4. Соціологічний індекс глобалізації (GlobalIndex).
5. Новий індекс глобалізації (NGI);
6. Маастрихтський індекс глобалізації (MGI).

Усі вищезазначені індекси розраховуються, зазвичай, для окремих країн, а також можуть застосовуватися для розрахунку середніх значень за регіонами і для світу в цілому [152].

Загальним недоліком всіх індексів оцінювання, що нині використовують, є їх фактична констатація досягнення лише певного рівня відкритості країнами світу своїх економік. Іншими словами, такі індекси лише демонструють поширення процесу зняття бар'єрів для вільного проникнення транснаціональної корпорації (ТНК) на національні ринки слабо розвинених держав. Зазначимо, що

ідеологія транснаціоналізації світових ринків, в першу чергу, спрямована на ті країни, економіка яких має певні конкурентні переваги або значний конкурентний потенціал, що є загрозою імперським інтересам подальшої експансії ТНК у світовому економічному просторі. Сучасна історія України, в цьому сенсі, є яскравим прикладом. Так, за даними Швейцарського економічного інституту КОФ, в якому і була розроблена методика розрахунку індексу глобалізації, Україна за період своєї незалежності зробила стрімкий зліт в системі глобального простору. Протягом 1991-2020 рр., оцінка рівня глобалізації України збільшилася в 2,3 рази, з 33 балів до 75 балів (зі 100 можливих) [170]. При цьому, особливо швидко збільшувався індекс політичної складової – в 3,36 рази [152].

Проте, такі дані залишають незрозумілою відповідь на питання: чи означає це позитивний рух розвитку держави чи навпаки? За даними Міністерства фінансів України, державний та гарантований державою борг України станом на кінець 2020 року становив 90255, 4 млн дол. США [98]. Цей показник у 1992 році був у 29 разів меншим за сучасний і дорівнював 3,1 млрд дол. США [158]. Показник рівня безробіття у 1992 році не перевищував 0,25 % [158], у 2020 році рівень безробіття зріс у 38 (!) разів – до 9,5 % [98]. Це засвідчує, що держава Україна, стрімко підключившись до процесів глобалізації, віддавши абсолютну перевагу цінностям ліберально-ринкової організації суспільних відносин, опинилася на периферії світового господарства.

Сам по собі показник індексу глобалізації не пояснює, чому за однаковими порядками організації входження в процес глобалізації ряд країн світу залишаються в стані аутсайдерів, а інші – використовують переваги, які несе глобалізація, забезпечують стабільні темпи зростання економіки і розвиток національних соціально-економічних систем, стверджуючи себе в якості дійсного суб'єкта міжнародних відносин. Відмінність в результатах соціально-економічного розвитку країн знаходиться в площині національних політик держав, які впроваджують різного роду запобіжники щодо прояву негативних наслідків, які несе суперечливий процес глобалізації. В такий спосіб використали

переваги входження в процес глобалізації, при одночасному захисті національних ринків східно-азійські країни – Китай, Сінгапур, В'єтнам, Тайвань.

Зрозуміло, що співіснування національних економік на тлі масової глобалізації ринків є об'єктивною реальністю сучасності. Проте, домінування економічних інтересів транснаціональних корпорації в глобалізаційному процесі вже на перших його етапах різко загострили суперечності між транснаціональним, регіональним і локальним. Очевидно, що на рівні кожної конкретної локальної спільноти, з однієї сторони, відтворюються елементи загального, зникають усталені границі, а з іншої – посилюється акцентуація конкретних відмінностей, які підкреслюють їх власну ідентичність. Для позначення діалектичного взаємозв'язку між глобальними і локальними процесами, британський вчений і один із засновників теорії культурної глобалізації, соціолог Роланд Робертсон запропонував таку модель, яка змогла б об'єднати одночасне співіснування протилежних тенденцій - до універсалізації і партикуляризації.

З цією метою був сконструйований неологізм «глокалізація» – з'єднанням двох слів: «глобалізація» і «локалізація» [203]. Він повинен був синтезувати значення термінів «інтернаціональне», «транснаціональне», «трансрегіональне», «транскультурне» і зафіксувати взаємодоповнюваність і взаємопроникнення глобальних і локальних тенденцій. При цьому, Р. Робертсон зазначав, що глобальні та локальні тенденції «...в конкретних ситуаціях можуть прийти в зіткнення» [203].

На початку XXI сторіччя суперечності між двома тенденціями – глобалізації та глокалізації суттєво загострились. Прямим доказом цього стали результати дослідження «Справедлива глобалізація: створення можливостей для всіх» проведеного всесвітньою комісією з соціальних аспектів глобалізації Міжнародної організації праці та опубліковані у 2004 році. І хоча основним завданням дослідження був пошук і розробка заходів, які б мали надати нового імпульсу глобалізаційним процесам, комісія визначила, що «в даний час глобалізація викликає суперечливу реакцію... як на національному, так і на міжнародному рівні... вона дуже нагадує діалог глухих» [145]. Комісія

констатувала накопичення значних проблем, що пов'язані із суперечностями між двома тенденціями сучасності і визнала, що «... широкі дискусії з проблем глобалізації зайшли в глухий кут. Громадська думка характеризується ідеологічними упередженнями і жорсткістю позицій, і, крім того, розколоте з точки зору приватних інтересів. Невелике бажання досягнення консенсусу. Основні міжнародні переговори блоковані, а міжнародні зобов'язання в галузі розвитку залишаються, як правило, не реалізованими [145].

Глобалізація піддається критиці з боку американської і європейської інтелектуальної наукової еліти, які не поділяють думку західної правлячої номенклатури. Так, Джозеф Стігліц і Ноам Хомський відкрито заявляють про шкоду глобалізаційних процесів на підмостках Всесвітнього соціального форуму, створеного на противагу Всесвітньому економічному форуму в Давосі, пропонуючи альтернативну модель розвитку глобалізації [132]. Стігліц критикує «ринковий фундаменталізм» і політику Вашингтонського консенсусу і зауважує, що умови, нав'язувані МВФ країні-реципієнту, викликають тільки економічні лиха і зовсім не сприяють економічному зростанню, а лібералізація міжнародної торгівлі протікає виключно в інтересах незначної кількості транснаціональних корпорацій [148].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що оцінювання країн світу за індексом глобалізації не розкриває не тільки суперечливість цього процесу, але й не в змозі пояснити: чому в одних країнах консервується відсталість, в інших – руйнується їх соціально-економічний базис, і лише невелика кількість країн вривається в елітний клуб бенефіціарів глобалізованого світу. Тому, незважаючи на те, що глобалізація, як вища стадія інтернаціоналізації, є ширшим поняттям, ніж світогосподарська інтеграція та завдяки їй лібералізуються суспільні відносини і формується єдиний соціально-економічний, політичний, культурний та інформаційний простір, вона не може претендувати на місце пріоритетної концепції моделі соціально-економічного розвитку країн і світу у XXI столітті.

Економічні реалії переконливо свідчать про те, що темпи та загальний вектор спрямування соціально-економічного прогресу національної економіки значною мірою залежать від конкурентоспроможності країни. При цьому, важливість різних аспектів конкурентоспроможності зумовлюється сучасними умовами міжнародної конкуренції, процесами економічної інтеграції, зростанням обсягів переміщення капіталу і робочої сили, поглибленням соціокультурних зв'язків, що тісно пов'язано із загальною тенденцією глобалізації. Але, на відміну від глобалізації, яка не пояснює механізм формування прогресивного розвитку країн, аналіз формування конкурентоспроможності засвідчує наявність системного взаємозв'язку між рівнями конкурентоспроможності, коли на нижчому рівні забезпечуються конкурентні переваги вищих рівнів. Тобто, конкурентоспроможність країни виступає результатом конкурентоспроможного розвитку підприємств, галузей, регіонів та загальнодержавних чинників і механізмів ефективного управління з боку держави.

Це означає, що конкурентоспроможна модель соціально-економічного розвитку може бути сформована в такій суспільній організації економіки, яка виходить за рамки вимог ліберальної уніфікації організації національної системи господарювання, які детерміновані в процесі глобалізації. Тільки за таких умов можуть бути змінені локальні (регіональні) стратегії соціально-економічного розвитку національних юрисдикцій, що, звісно, лише призведе до загострення протиріч процесів глокалізації та глобалізації.

За сьогоdnішніх умов розвитку економік у рейтингу глобальної конкурентоспроможності провідні позиції займають ті держави, які, як правило, знаходяться на тих самих позиціях і за індексом глобалізації. Однак, склад індексу конкурентоздатності дає чітке уявлення за рахунок яких чинників досягаються такі результати: високі показники рівня розвитку техніки і технологій, продуктивності праці, частки інноваційної продукції у ВВП, людського розвитку, освіти тощо.

Темп розвитку країн у сучасному світі і потенціал їхньої конкурентоспроможності визначається інноваційними процесами, які відіграють

роль каталізатора у наростаючих темпах економічної еволюції як окремих країн, так і світової системи загалом. Це пов'язане із сутністю інновації, яка не задовольняє потреби, а їх створює. Створюючи нові (невідомі для гомеостазу економіки) потреби, інновація тим самим є прискорювачем, що задає швидкість для сходження економічної системи до вищих еволюційних форм (нових технологічних укладів) [39]. Це означає, що не ринкова економіка визначає темпи інновацій, а навпаки, інновація – той чинник, який визначає темпи зростання економіки. Виходячи з цього, політика, спрямована на першочергову імплементацію засад ліберальної моделі організації економіки, унеможлиблює її розвиток на основі інновацій, що, врешті-решт, веде до руйнації соціально-економічної системи в цілому.

Економічна наука постулює, що «конкурентоспроможність країни» – це складна синтезована категорія, яка залежить як від економічних, так і політичних, соціальних та екологічних факторів, а при її дослідженні потрібно враховувати характер економічної моделі країни, тип національного господарства, особливості її конкурентного середовища. Це означає, що при входженні країни в глобалізаційну систему, обов'язковим атрибутом економічної політики має бути розроблена система запобіжників і амортизаторів нівелювання негативних наслідків, що несе в собі глобалізація щодо руйнації національних особливостей тієї чи іншої країни.

Зазначимо, що визначення категорії «конкурентоспроможність економіки країни» не змінювалося кардинально, а постійно доповнювалося з метою висвітлення головних чинників та механізмів її забезпечення під впливом розвитку продуктивних сил, удосконалення системи соціально-економічних відносин, рівнів формування конкурентних переваг та головних цінностей, важливих для суспільства на кожному етапі міжнародних економічних відносин. Ці доповнення покладаються і в удосконалення методології оцінювання конкурентоспроможності, і у ранжуванні країн світу за індексом конкурентоспроможності.

Концепція підвищення конкурентоспроможності країн є, безумовно, пріоритетною концепцією моделі соціально-економічного розвитку у XXI столітті. Це витікає з характеру ринкової економіки, яка є конкурентною за визначенням, а конкуренція, при цьому, – це супутник ринково організованої економіки. Виходячи з цього, концепція конкурентоспроможності не може претендувати на місце нової парадигми розвитку. З іншої сторони, індекс конкурентоспроможності переважно віддзеркалює в значній мірі кількісні характеристики розвитку економіки, що також обмежує претензії цієї концепції на статус парадигми.

Пошук нових парадигм розвитку ведеться за багатьма напрямками. Але все більше усвідомлюється, що тільки якість життя може найбільшою мірою висловлювати цільові устремління світової спільноти, бо людство стоїть на порозі переходу в нову цивілізацію – «цивілізацію якості». При цьому, в структурі характеристик конкурентоспроможності національної економіки неодмінними складовими актуалізовані соціальні якості, фактори, механізми. В умовах розвитку національної економіки всі характеристики, які охоплюють процес формування конкурентоспроможності країни і відбивають якісні сторони життя населення, визначають загальну ефективність розвитку соціально-економічних процесів. По суті, мова йде про формування нової концепції у XXI столітті – концепції інклюзивного зростання. Поняття «інклюзія» близьке за значенням з поняттям «інтеграція» та протилежне до «сегрегація». При інклюзії всі зацікавлені сторони беруть активну участь для отримання бажаного результату.

Концепція інклюзивного зростання базується на тому, що добробут населення є багатовимірним поняттям, а показники його рівня не мають вимірюватися темпами зростання ВВП і матеріальними доходами. До головних ознак інклюзивної моделі розвитку можна віднести наступні: скорочення бідності й нерівності; залученість населення до створення ВВП; функціонування ринків підтримується і регулюється національними інститутами тощо. Концепція інклюзивного розвитку передбачає, що головною увагою для органів влади є людина і пріоритетними напрямками політики є підтримка їх життєдіяльності,

включаючи культуру, освіту, охорону здоров'я, науку, працевлаштування, соціальне забезпечення, творчість.

Існує декілька моделей інклюзивного розвитку:

1. Американська модель – пріоритетом розвитку є забезпечення рівних можливостей для усіх членів суспільства (США, Китай). Ця модель створює передумови для розвитку країни через інновації, проте, вона не вирішує проблем бідності і розшарування населення за доходами.

2. Китайська модель - базою даної моделі є розвиток людських ресурсів, досягнення повної зайнятості, підвищення кваліфікації працівників. Метою інклюзивного зростання в Китаї передбачено відхід від моделі економічного зростання, зміна політичної системи – з відкритої економіки на внутрішні ресурси розвитку. З 2007 року головним пріоритетом інклюзивної концепції економічного зростання та розвитку в Китаї є стимулювання внутрішнього попиту і споживання. Уряд держави зменшує залежність від зовнішнього попиту шляхом нарощування внутрішнього попиту за допомогою використання бюджетних коштів. Виділяють внутрішні і зовнішні компоненти моделі інклюзивного зростання та розвитку в Китаї. Внутрішня передбачає економічне зростання повільними темпами, з акцентуванням на індикатори ефективності, а головний акцент робиться на інноваціях, які генеруються всередині Китаю та на екологічне виробництво. Зовнішня компонента передбачає зміну зовнішньоторговельної політики.

3. Європейська модель – орієнтується на показники економічного зростання і соціальних гарантій, на рівність у доступі до результатів праці та їх рівномірного розподілу, на розвинутості демократичних інституцій, на зростання показників рівня освіти та інноваційних технологій, на відмову від вільної конкуренції на користь регульованої конкуренції. Дана концепція спрямована на соціальний захист населення, на підтримку середнього бізнесу, тобто, на перше місце виходить модель соціальної якості: економічна безпека, соціальна інклюзія, соціальна згуртованість, здатність населення контролювати своє життя.

Зазначимо, що інклюзивний розвиток – це виникнення якісних змін в соціально-економічній та екологічній системі країни, які призводять до підвищення ефективності їх функціонування та удосконалення базових елементів основних структур, а також – це встановлення тісного зв'язку між рівнем економічного розвитку і вирішенням соціальних та екологічних проблем.

Сьогодні під інклюзивним розвитком, частіше за все, розуміють процес безупинної зміни матеріального базису виробництва, а також усієї сукупності різноманітних відносин між економічними суб'єктами, соціальними групами населення та ресурсозберігаючими аспектами. Інклюзивний розвиток – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні і негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Політичні і військові потрясіння, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть призупинити розвиток економіки будь-якої країни, відкинути її на кілька десятиліть назад, а іноді призвести і до остаточної загибелі, як це було із стародавніми цивілізаціями. В основі інклюзивного розвитку країни, як і економічного розвитку на базі ВВП, полягає використання переваг науково-технічного прогресу в системі суспільного виробництва. Проте, якщо економічний розвиток розглядається переважно як системне і послідовне фізичне збільшення ВВП, інклюзивний розвиток акцентований на зростанні ВВП за рахунок ресурсозбереження, заміщені гостро дефіцитних ресурсів, дотримання норм екологічної безпеки.

Економічний розвиток неправомірно ототожнювати з економічним зростанням, оскільки економічний розвиток – це зміна економіки взагалі, перехід від одного її якісного стану до іншого, в той час як економічне зростання – всього лише прояв економічного розвитку в часі. Одне з найбільш важливих рис економічного розвитку – підвищення добробуту всіх груп населення, що характеризується збільшеною матеріальною забезпеченістю. Очевидно, що економічне зростання не обов'язково означає рівновелике поліпшення матеріальної забезпеченості всіх верств населення. Тому, поняття економічного зростання та економічного розвитку сумісні один з одним, але не тотожні.

Економічне зростання – це просте збільшення реального ВВП країни, яке відображає значно вужче коло зв'язків і відносин, ніж економічний розвиток. Економічне зростання є органічною складовою частиною економічного розвитку. Оскільки економічне зростання стає метою державної політики, в прикладному аспекті розвиток не сприймається без економічного зростання. Тим часом, у справжньому своєму сенсі, розвиток – це зміна системи взагалі, перехід від одного якісного стану до іншого. Тобто, економічний розвиток є не просто розширенням виробництва, а його ускладненням, диференціацією. Таким чином, в основі економічного розвитку полягає економічне зростання, утворюючи його фундамент.

Концепція інклюзивного розвитку виникла у відповідь на виклики, загрози та негативні тенденції в глобальній економіці. Нестабільність політичних процесів, національні макроекономічні дисбаланси, економічна нерівність, соціальні проблеми – це ключові питання, для вирішення яких необхідні нові підходи. Протягом кількох останніх років склався світовий консенсус щодо необхідності інклюзивної моделі зростання та розвитку; однак, наразі, цей консенсус є лише напрямом мислення. Проте, інклюзивне зростання залишається більшою мірою дискусійною темою, ніж програмою дій.

Погоджуючись з думкою Ємельяненко Л.М., можна констатувати той факт, що перші теоретичні спроби дослідження «соціального залучення» та «соціального відторгнення» були здійснені у середині 1990-х рр. Виокремлення, окрім вертикальної, ще й горизонтальної диференціації («інсайдери» й «аутсайдери»), заклало основу формування концепції соціального залучення, яка ствердилася на зміну моделі соціального захисту в ЄС. Країни ЄС переключилися на подолання соціального відторгнення, і в середині 1990 р. відбувся перехід від держави «пасивного соціального захисту» до держави «активного соціального захисту», або соціального залучення, що надає можливості та формує особисту відповідальність. У записці Світового банку 2009 року щодо інклюзивного зростання зазначено, що поняття «соціального включення» охоплює рівність та справедливість можливостей для

всього населення, та є головним компонентом будь-якої стратегії зростання. Також поняття «інклюзивне зростання» розглядається у доповідях ОЕСР як економічне зростання, яке створює можливості для всього населення і справедливіше розподіляє переваги від збільшеного добробуту як у грошовому, так і негрошовому вираженні.

Дослідження змісту та особливостей інклюзивного розвитку економіки і можливостей його досягнення у країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку перебували в центрі наукового пошуку багатьох країн та міжнародних інституцій, серед яких Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Програма розвитку ООН (ПРООН), Європейська комісія, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Всесвітній економічний форум (ВЕФ), Світовий банк, Міжнародний центр політики інклюзивного зростання. Основними напрямками наукового пошуку в рамках досліджень інклюзивного розвитку є виявлення можливостей для забезпечення рівного доступу до ринків, ресурсів і неупередженого регуляторного середовища для різних соціальних груп, формування механізмів забезпечення продуктивної зайнятості, збільшення доходів для відчужених груп і подолання бідності, вироблення нових підходів до споживання обмежених ресурсів і досягнення інклюзивного зростання у довгостроковій перспективі. Інклюзивність, зокрема, визначено одним із ключових пріоритетів у стратегії економічного зростання «Європа-2020» (Europe 2020). Інклюзивне зростання (inclusive growth) у стратегії Europe 2020 націлене на високу зайнятість із забезпеченням економічної, соціальної і територіальної єдності шляхом: підвищення рівня зайнятості у Європі – більше кращих робочих місць, особливо для жінок, молодих людей та старшого покоління; допомоги людям усіх вікових груп приймати і управляти змінами через інвестування у навички і навчання; модернізації ринку праці і системи соціального забезпечення; поширення результатів зростання на всі частини ЄС.

На думку Снігової О. Ю., з точки зору необхідності впровадження принципів інклюзивності в управління просторовим розвитком, важливим є розуміння інклюзивного простору. Найбільшого розвитку наукові дослідження з

цієї тематики набули з позицій удосконалення громадського простору в межах урбаністики, де інклюзивний простір, у тому числі інклюзивне місто, розглядають як загальнодоступний суспільний простір [144]. На сьогодні мало досліджуваним залишається поняття «інклюзивний регіон». Як зазначає Снігова О. Ю., регіональна інклюзивність – це характеристика регіонального розвитку, яка відображає здатність регіонів до активного соціально-економічного розвитку на засадах підвищення ефективності використання місцевих ресурсів, зміцнення міжрегіональної економічної та соціальної згуртованості як підстави для розширення перспектив місцевого розвитку. А також, важливим результатом впровадження підходів «нової» регіональної політики має стати інклюзивний регіональний розвиток, а саме – загальні позитивні зміни в регіонах, збільшення можливостей працевлаштування й отримання доходу, а також подолання високого рівня нерівномірності галузевого розподілу цих можливостей на принципах збалансованого соціально-орієнтованого розвитку [144].

Саме стійкий, всеосяжний прогрес, що супроводжується зростанням доходів населення поряд з розширенням його економічних можливостей, підвищенням рівня захищеності і якості життя, має бути визнаний політиками як головною метою регіонального економічного розвитку та країни в цілому, а зовсім не зростання ВВП. Це передбачає і нові інструменти для оцінки ефективності такої політики. Індекс інклюзивного розвитку ґрунтується на 12 індикаторах, об'єднаних у три групи, які оцінюють рівень економічного розвитку краще, ніж індикатор зростання ВВП. Три основні частини IDI – зростання і розвиток (у тому числі: зростання ВВП, зайнятості, продуктивності праці, очікуваної тривалості життя); інклюзивність (медіанний дохід домогосподарств, рівень бідності та нерівності); справедливість між поколіннями і стійкість (рівень заощаджень, демографічного навантаження, державного боргу, забруднення навколишнього середовища).

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що пріоритетність концепції інклюзивного розвитку серед різних моделей соціально-економічного зростання у XXI столітті базується на засадах економічної і соціальної

конкурентоспроможності національної економіки: 1) забезпечення умов зростання добробуту, оплати праці, пенсійного забезпечення, соціального захисту різних верств населення; 2) спрямованості на модернізацію економіки та впровадження інновацій, що сприяють поліпшенню умов життя і праці населення на основі якісної освіти; 3) спрямованості на визнання пріоритету людського фактора, формування соціального капіталу, більш повного врахування інтересів працюючих і суспільства в цілому; 4) орієнтації на зовнішній вимір соціальної та економічної політики; 5) участі у розробці й реалізації програм розв'язання глобальних проблем, що стоять перед світовим співтовариством сьогодні – сталий розвиток, соціальна екологія, перетворення зон соціально-економічної безпеки на загальносвітовий простір [39].

Отже, тенденція розвитку соціально-економічної системи вказує на посилення макроекономічних, фінансових, інвестиційних, виробничих і зовнішньоекономічних загроз і ризиків, які істотно погіршують перспективи відновлення та економічного зростання, а, отже, виникає потреба в розвитку нової концепції системного росту країни.

1.2. Генезис інклюзивної моделі сталого розвитку

Інклюзивна модель сталого розвитку (inclusive sustainable growth) соціально-економічних систем у сучасному мейнстрімі набуває свого просторового поширення і постійного вдосконалення інструментальної складової. Варто відзначити, що концепція інклюзивного сталого розвитку – досить нова концепція економічного зростання, перші публікації з якої в Україні з'явилися лише в останні роки. Найбільш активно над цією концепцією працюють здебільшого такі зарубіжні вчені як: Д. Аджемоглу, З. М. Бедос, С. Голандер, А. Дітон, Е. Дуфло, Дж. Лакхерст, С. Лундстром, О. Іванчовічін, Дж. Робінсон, Е. С. Райнерт, Дж. Подест. Серед українських науковців цікавими є роботи

А. Базилюк, І. Бобух, В. Геєця, А. Гриценко, А. Гуторова, С. Дриги, Л. Ємельяненко, Т. Затонацької, О. Жулин, Т. Зінчук, Е. Лібанової, І. Манцурова, О. Снігової, О. Прогнімака, С. Щегель та інших.

Незважаючи на значне різноманіття наукових поглядів щодо формування концепції інклюзивного розвитку у якості провідної моделі, їх об'єднує єдине розуміння першопричини необхідності і об'єктивності появи цього феномену. Аналіз світової і вітчизняної наукової літератури однозначно засвідчує, що її формування у якості провідної моделі розвитку є рефлексією на суспільні запити щодо справедливого розподілу «багатства народів», якого досягають різні нації в умовах прискореного розгортання науково-технічного прогресу, який, в свою чергу, системно формує небачену раніше в історії людства матеріально-технічну основу для реалізації економічних політик, спрямованих на кількісне і якісне підвищення рівня добробуту життя населення.

Формування нової концепції (концептуалізація) – це породження нових смислів і завдань певного процесу, в які обов'язково входять питання про те, як утворюються нові концепти, що вбирає в себе новий концепт з уже наявної концептуальної системи і наскільки він розширює знання і уявлення про явище або процес, що досліджується. В цьому контексті, на переконання Манцурова І. Г., зрозуміла логіка науковців «... які, розмірковуючи над особливостями розвитку економіки сьогодення, формулювали та вдосконалювали концепції економічного зростання, сталого розвитку і, нарешті, інклюзивного розвитку», що слід розглядати «... як вдосконалення основ економічної теорії, у надрах якої послідовно викристалізувалися зазначені поняття, серед яких кожне наступне не заперечує, а гармонійно розвиває попередні» [92]. Погоджуючись абсолютно з такою оцінкою появи концепції інклюзивного розвитку, зазначимо, що еволюція наукових поглядів щодо проблематики розвитку економічних систем, як правило, охоплює період з середини 50-х років минулого століття, коли стверджувалися концепції економічного зростання і далі з 80-х років, коли, майже одночасно, розвивалися концепції стабільного і сталого розвитку. І хоча кожна концепція опосередковано мала на увазі вирішення питань «економічної

справедливості розподілу багатства», зазначимо, що в жодній з них справедливість не виступала наріжним каменем моделі економічного розвитку. У цьому принципова концептуальна відмінність інклюзивної моделі, в якій справедливість набула конституційного значення.

З цього приводу варто відзначити, що питання справедливості в економічному, соціальному і політичному сенсі має свою давню історію і цікавило багатьох мислителів різних історичних епох. Проте, наше дослідження стосується генези теорій розвитку економічних систем в період абсолютного домінування ринкових законів в суспільному житті. З цієї позиції, цікавими є думки щодо проблеми справедливості фундаторів економічної науки.

А.Сміт був переконаний, що справедливість «... представляє головну основу суспільного устрою. Якщо вона порушується, то величезна будівля, яка представлена людським суспільством, споруджувалася і скріплювалася самою природою, негайно руйнується і обертається в прах» [141] Таке розуміння людських відносин взагалі, моралі зокрема, полегшило Сміту перехід до його *magnum opus* – до економічної концепції, що мала за мету трактування відносин людей в господарській сфері. У Сміта панує питання про те, як не дивлячись на індивідуалізм і егоїзм в економічній сфері також існує і вдосконалюється загальнолюдська моральність. Порушене питання є абсолютно сучасним в науково-теоретичному сенсі, а в практичному – можна вважати ренесанс поглядів Сміта щодо справедливості в сучасній концепції інклюзивного розвитку.

Дуже цікава думка одного з найяскравіших фундаторів економічної статистики Леона Вальраса, засновника теорії загальної рівноваги і Лозанської школи маржиналізму стосовно питання справедливості. З цього приводу він стверджував, що «між фактом привласнення та юридичним закріпленням права власності – місце теорії справедливості. Саме в цій сфері криється основна істина, навколо якої виникають суперечки. Формулювати природні закони, приводити емпіричні факти привласнення багатства індивідуумом в суспільстві – все це ніщо. Аналізувати ці способи з точки зору справедливості, яка базується на філософії моралі, визначати їх недоліки та переваги – в цьому все» [210].

У ХХ столітті питання справедливості в організації суспільного життя набули великого резонансу в зв'язку з рефлексивними заходами соціального захисту, що впроваджувалися урядами країн відносно наслідків Великої депресії. Найбільшій увазі в економічній літературі приділено заходам соціального захисту, що вводився в США урядом Ф. Д. Рузвельта в рамках «Нового курсу» у 1930-1940-х роках. Ці факти відомі широкому загалу. Відмітимо лише те, що соціальна політика Ф.Д. Рузвельта ґрунтувалася на ідеях Кейнса відносно того, що динаміка суспільного виробництва й зайнятості визначаються факторами платоспроможного попиту, а, отже, перерозподіл прибутків в інтересах соціальних груп, що отримують нижчі прибутки, здатне підвищити грошовий попит масових покупців. Очевидно, що сучасна концепція інклюзивного розвитку ввібрала в себе ідею справедливого перерозподілу прибутків в інтересах менш захищених верств населення.

Паралельно в цей час в європейських країнах відбувалися реформи, що також спрямовані на соціальний захист населення, які були не менш значущими, але при цьому вони були більш далекосяжними. Мова йде про такі країни як: Швеція, Великобританія, Норвегія, Данія, Нідерланди, Фінляндія. Результат цих давніх реформ відбивається сьогодні в цих країнах високими місцями у світових рейтингах за широким спектром різноманітних індексів, які відображають рівні економічного, соціального, політичного розвитку, а також, благополуччя, щастя, державної дієздатності, нарешті, – інклюзивного розвитку.

Першою європейською країною, у якій були розпочаті масштабні програми соціального розвитку у тісному сплетінні з програмами економічного розвитку, була Швеція. Майже за рік до початку Великої Депресії соціал-демократи Швеції, які на той час прийшли до влади, висунули декларативний маніфест – створити зі Швеції «будинок для народу» на засадах рівності і взаєморозуміння. Першочерговою задачею того періоду уряд вбачав у необхідності забезпечення більшості населення країни доступним житлом. Уряд не став формувати державну власність у будівельній галузі, а адаптував під цю мету планову економіку. Саме тоді з'явився термін «функціональний соціалізм», коли бізнес контролювався

через регулювання в межах визначених програмних цілей. Далі були вмонтовані програми освіти всіх рівнів, медичного забезпечення, соціального страхування, збереження навколишнього середовища.

Соціал-демократи Швеції безперервно були при владі сорок чотири роки, що дало їм змогу не тільки виконати прийняті програми розвитку країни, але й придати незворотній характер цим процесам, ствердивши нову культуру управління державою. Результати шведського «дива» відомі: країна стала першою у світі, яка запропонувала безкоштовну освіту на всіх рівнях, включаючи державні університети, безкоштовне обов'язкове медичне страхування та багато інших соціальних гарантій. Переймаючи досвід Швеції, сусідні країни внесли і свої нароби у системи соціальної підтримки та соціальних гарантій. Завдяки цьому в економічній літературі поряд з терміном «шведська модель економічного розвитку» застосовується і більш широкий термін «скандинавська модель».

Як це не дивно, але саме під час Другої світової війни була сформована потужна наукова концепція, яка стала основою державних практик, що визначала формування політичного ладу, при якому держава відіграє ключову роль в захисті і розвитку економічного й соціального благополуччя його громадян. Це була концепція Держави загального добробуту або держави загального благоденства (англ. Welfarestate), яка декларувала принципи рівності можливостей, справедливого розподілу багатства і громадської відповідальності за тих, хто не може забезпечити собі мінімальні умови гідного рівня життя. Термін «держава добробуту» вживався як синонім поняття «соціальна держава».

Основні заходи розбудови такої держави були представлені парламенту у доповіді британським економістом Вільямом Беверіджем. Результатом реалізації запропонованих заходів стало створення національної служби охорони здоров'я, яка забезпечує всім громадянам безкоштовні медичні послуги, національної системи страхування, пенсійного забезпечення. Завдяки цій політиці широко став відомий термін бебі-бум. Швидке подолання демографічної кризи в Британії у післявоєнні роки було пов'язано саме з соціальною підтримкою батьків при народженні дітей шляхом видачі грошей.

І хоча концепція держави загального благоденства давно зійшла з порядку денного, соціальні функції, які були покладені в основу цієї концепції, залишаються актуальними і сьогодні, це:

- підтримка соціально незахищених верств населення (безробітних, пенсіонерів, інвалідів);
- охорона праці та здоров'я людей;
- усунення соціальної нерівності шляхом перерозподілу доходів;
- підтримка сім'ї, материнства, батьківства, дитинства;
- фінансова підтримка освітніх і культурних програм;
- боротьба з безробіттям.

За три післявоєнні десятиліття у ряді європейських країн у проведенні соціально-економічної політики вкоренилося розуміння необхідності потужного впливу держави на вирішення задач соціального розвитку, які стимулювали структурні зрушення і розвиток в економіці та розширювали ємкість внутрішніх споживчих ринків. За такою моделлю розвивалися скандинавські країни. Соціальна домінанта в економічну політику була покладена і урядами Франції і Німеччини [174], звісно, з врахуванням власних можливостей і особливостей. Спрямованість соціально-економічної політики у цих країнах на соціальні питання в тісній прив'язці до результатів економічного розвитку дуже добре відомі і розкриті у науковій літературі. Оцінюючи перспективи подальшого розвитку «соціальної держави» канцлер Німеччини Ангела Меркель заявила, що ідея соціальної ринкової економіки жива, і вона супроводжує нас сьогодні, оскільки завдяки цій системі вдалося створити такі рамкові умови, які з'єднали між собою базові умови життя: соціальний захист, робочі місця, житло [96].

Таким чином, можна зробити висновок, що в цей період ствердилася на європейському континенті нова політика соціально-економічного розвитку, яка за своїм змістом являла собою альтернативу і чистому лібералізму, і плановій економіці, і навіть олігархічному капіталізмові. Класичний лібералізм мутував у нову форму, яка отримала назву «егалітарного соціально-орієнтованого лібералізму».

Одночасно, прибічники неоліберальних поглядів на формування моделей суспільного розвитку жорстко критикували соціально-орієнтовані моделі розвитку. Центрами критики були наукові економічні школи США та Великобританії. Тріумф лібералізму відбувся на початку 80-х років минулого сторіччя, коли уряди у Великій Британії очолила Маргарет Тетчер (1979-1991 рр.), а у США – Рональд Рейган (1981-1989 рр.). З іменами цих політиків (тетчеризм і рейганоміка), пов'язане стрімке відродження у економічній політиці базових основ неоліберального капіталізму: мінімізація ролі держави в економіці, мінімізація участі держави у соціальному захисті населення, державне втручання в економіку лише за умови явних «провалів ринку», абсолютизація режиму вільної міжнародної торгівлі.

Викривлення ліберальної моделі у формат неолібералізму, як моделі нерегульованого ринку (який проповідувався М. Тетчер і Р. Рейганом, а також МВФ), переважало в економічній політиці саме США та Великобританії, а також у ряді країн Латинської Америки та східної Азії, куди, за допомогою МВФ, була експортована ця модель. Проте, у США і Великобританії, при всій агресивності впровадження ідеології лібералізму в економічну політику, були використані компенсатори, щодо різкого зниження рівня життя населення. Варто відзначити, що в країнах Старої Європи взагалі не спостерігалася спокуса звернення до неоліберальних методів щодо надання імпульсів соціально-економічного розвитку. Це пояснювалося тим, що у всіх країнах старого світу діяли довгострокові програми розвитку, про які йшлося вище. Виключенням стали країни, які утворилися в період розпаду СРСР та соціалістичного табору країн співдружності.

Наслідки експансії неолібералізму методом «шокової терапії» у процес реформування національних систем господарювання латиноамериканських та азійських країн добре відомі: руйнування політичного, соціального і економічного ладу, який існував в країнах; втрата країнами суб'єктності в міжнародних відносинах; системний характер економічних і соціальних катаклізмів; прискорений темп наростання розриву між різними соціальними групами, а також

диктат беззаконня та аморальності в суспільстві; формування нових еліт в якості компрадорської складової у світовій економіці. Україна не стала виключенням в цьому процесі, коли на початку проголошення незалежності обрала саме такий шлях реформування національної економіки і всієї суспільної системи.

Прикриваючись ліберальною риторикою, фразеологією і слоганами країни-трансплантати ідеології неолібералізму маскували антиліберальний і антидемократичний характер політики, який нав'язувався країнам-реципієнтам. За таких умов виключалася не тільки можливість розбудови національної соціально-орієнтованої ринкової організації системи господарювання на засадах демократії в економіці і політиці, але й можливість збереження базових техніко-технологічних і організаційно-економічних умов щодо перманентного розширеного відтворення. Принципи неоліберального капіталізму викривили цінності лібералізму (такі як: право на розвиток кожної людини, рівність усіх перед законом, соціальна згуртованість, орієнтація на створення позитивного соціального капіталу і багато інших) як засадничих ідей. Закономірно, що внаслідок великих соціальних проблем, пов'язаних з неоліберальним капіталізмом, лібералізм став сприйматися як предтеча егоїстичної, антигуманної і аморальної моделі [193, 194].

Переважна частина країн світу, і в їх числі Україна, обираючи майбутню траєкторію соціально-економічного розвитку на неоліберальних принципах «Вашингтонського консенсусу» та задекларувавши свою прихильність до відкритості економіки забезпечили вільний рух у своєму національному економічному просторі лише міжнародному капіталу. При цьому, по-перше, національні інтереси, що ґрунтуються на створенні максимально сприятливих умов для відновлення і розвитку вітчизняного науково-виробничого потенціалу і підйому народного добробуту, не тільки були підірвані, але послідовно знищувалися міжнародним капіталом. По-друге, однобоке розуміння відкритості (як умови і наслідку глобалізації) в організації суспільного життя країни, виключало можливість розбудови демократичних процесів в економіці і політиці, оскільки останні є наслідком розгортання саме внутрішньої відкритості, і

відбиваються у формуванні нових інституційних утворень, які сприяють соціально-економічному розвитку країни.

Найбільш вагомим з фундаментальних постулатів економічної науки, в межах якого знаходяться відповіді на питання щодо формування тієї чи іншої економічної моделі ефективного розвитку країни і подальшого розвитку ефективної суспільної системи, є усвідомлення того факту, що у сучасному світі домінують лише два типи суспільного устрою [107]. Перший тип формується та існує за принципами системи обмеженого доступу до ресурсів. До цього типу організації суспільного устрою відноситься щонайменше 4/5 країн світу. Решта країн створили і постійно удосконалюють інший тип суспільного устрою – на засадах системи відкритого доступу до ресурсів.

Суспільна рівновага в системах відкритого доступу забезпечується відкритою конкуренцією, свободою створення різноманітних підприємницьких форм і верховенства права. Такі суспільства використовують конкуренцію та державні інституції для дотримання конституційних прав, включаючи загальний політичний контроль за всіма організаційними формами з можливим застосуванням примусу, але тільки за згоди переважної більшості суспільства. За цими цінностями формуються і еліти суспільства.

Протилежністю системи відкритого доступу є система обмеженого доступу, яка суспільну рівновагу утримує принципово іншим механізмом. Базовими цінностям цього механізму є розподіл сфер економічного впливу між елітами з метою отримання певної частки надприбутків. При цьому, еліти зацікавлені переважну більшість часу співіснувати мирно, оскільки добросовісна конкуренція зменшує їх надприбутки. Укорінення непорушності порядків отримання надприбутків еліти досягають встановленням своїх правил гри: не допускати конкуренцію та обмежувати доступ для нових гравців. В країнах, де домінує порядок «ренти» та «обмеженого доступу», характеризуються незначним економічним ростом, малою кількістю підприємств, системою відносин, які будуються за принципом сімейних та особистих привілеїв, неоднорідністю примусів до виконання законів та незахищеністю прав власності. Це і є

субстанційними цінностями, на яких розбудована система обмеженого доступу у протилежність системі відкритого доступу та вільної конкуренції [176].

На переконання Д. Норта та його однодумців [107], цими субстанційними цінностями пояснюється ментальна відмінність поведінки еліт у різних системах. Еліти країн-лідерів сучасного світу не просто орієнтовані, а креативно «загострені» на творчу руйнацію застарілих методів отримання прибутків і системне створення інновацій. В контексті з бізнес-елітами набуває відповідного раціоналізму і держава, яка орієнтуючись на розвиток, стимулює довготривалу підприємницьку перспективу. Враховуючи, що для розвитку потрібно більше ресурсів, ніж можуть забезпечити приватні ринки капіталу, держава бере на себе функцію мобілізації відсутніх ресурсів і значні ризики, що пов'язані з інноваційними зрушеннями. Держава діє як сурогатний підприємець: впроваджує необхідні правила та інструменти соціального контролю, які істотно знижують інвестиційні і підприємницькі ризики. Бюрократи в країнах, орієнтованих на розвиток, максимізують не власний, а загальний добробут, і тому просувають економічний розвиток, а не перешкоджають йому. Тому ці країни успішно розвиваються, а переважна кількість країн світу стагнує, завдяки «хижацькій» ментальності еліт.

За суттю, в роботах Норта та його прихильників мова йде про базові умови формування інституційної складової, яка відчиняє або згортає простір для моделювання ефективної економічної динаміки. Продовженням поглядів Норта на причини ефективного розвитку країн стала теорія інклюзивних (*залучаючих*) та екстрактивних режимів, розроблена в роботах Д. Асемоглу, Дж. Робінсона [2, 176]. В їх роботах, на підставі широкого представленого аналізу розвитку різних країн світового співтовариства за значний проміжок часу, зроблений висновок: режим, який базується на інклюзивних інститутах, формує і системно підтримує вільний доступ до ресурсів всьому населенню країни, дає стимули і можливості для економічної активності широких верств населення. На відміну від інклюзивного, екстрактивний інституційний режим (*витягаючий*), це такий режим, інститути якого характеризуються захистом інтересів обмеженої еліти.

Принципові відмінності систем/режимів вільного (інклюзивного) і обмеженого (екстрактивного) режимів доступу до ресурсів наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Принципові відмінності систем/режимів вільного і обмеженого доступу до ресурсів

Інклюзивний (залучаючий) режим організації суспільних відносин (Система/режим вільного доступу)	Екстрактивний (витягаючий) режим організації суспільних відносин (Система/режим обмеженого доступу)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Верховенство права. 2. Свобода підприємницької діяльності. 3. Конкуренція . 4. Формування основ майбутніх технологічних укладі. 5. Інтенсивний тип використання ресурсів. 6. Економний характер використання ресурсів. 7. Системна підтримка розвитку науки і освіти. 8. Інноваційний розвиток економіки. 9. Зростаюча конкурентоспроможність економіки. 10. Форма реалізації економічних переваг – інноваційний прибуток. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Маніпуляція правом на користь еліт. 2. Штучні перепони підприємницькій діяльності. 3. Унеможливлення появи нових економічних і політичних гравців. 4. Опора економіки на традиційних технологічних укладах. 5. Екстенсивний тип використання ресурсів. 6. Витратний характер використання ресурсів. 7. Перманентне скорочення витрат на утримання науки і освіти. 8. Інертний стан економіки. 9. Втрата конкурентоспроможності економіки. 9. Форма реалізації економічних переваг – рента.

Джерело: складено автором на основі [2, 40, 107, 176]

Україна, за наведеними у таблиці критеріями, є країною з екстрактивним інституціональним режимом, чий тип суспільного устрою розбудований за класичною схемою системи обмеженого доступу. Тому вітчизняні еліти патологічно «загострені» на отримання величезної ренти виключно для особистого користування з безвідповідальною неповагою навіть до мінімального рівня добробуту громадян України. Правила гри, що ними встановлені, не є раціональними з точки зору пріоритетів суспільного розвитку, оскільки

формування бюрократії відбувається за родовою ознакою (трайбалізм) і державні службовці при розподілі ресурсів використовують своє становище для того, щоб заробити гроші собі і родичам (непотизм).

В процесі формування суспільних відносин у форматі критеріїв режиму вільного доступу до ресурсів, на переконання Д. Норта, Д. Асемоглу, Дж. Робінсона та інших науковців, активна роль належить виключно державі, яка має акцентувати свою діяльність саме на інституційному перетворенні відповідному інклюзивному характеру. Виключно таким шляхом, країни що розвиваються, і це стосується в першу чергу України, здатні вийти з перманентної економічної кризи на траєкторію економічного розвитку, обравши найсучасніші моделі. Всупереч нав'язаній неоліберальній моделі це підтверджується незаперечним фактом, неухильного і стрімкого вростання держави в господарське життя соціуму за останні сто років і як результат цього, при всіх національних соціально-культурних відмінностях, можна спостерігати повсюдне збільшення державної квоти (відношення всіх державних витрат до ВВП) [13].

Критеріальні ознаки формування ринково-організованої системи господарювання засвідчують, що Україна, нажаль, обрала протилежний інклюзії напрям свого руху. Оцінюючи наслідки вітчизняної державної політики щодо ринкової трансформації, академік Геєць В.М. абсолютно вірно визначив, що в Україні «відбулося формування екстрактивних інститутів як основи взаємодії держави і бізнесу, які модифікувалися і зміцніли, незважаючи на декларування ідеології економічної демократії і інклюзії реального (стимулювання до участі в економічній діяльності). Внаслідок цього відбувається розвиток інститутів і механізмів екстракції, які забезпечують вилучення доходів і благ у одних на користь інших, ускладнення або блокування доступу до економічних ресурсів та реалізації можливостей та ініціатив» [24]. Слабкість державних інституцій щодо проведення реального, а не декларативного реформування України підтверджується низькими місцями країни у рейтингу недієздатних держав (*Failed States Index*). Цей рейтинг, розроблений Фондом миру, почали визначати періодично з 2005 року для всіх країн світу. Рівень індексу

недієздатних держав базується на дванадцяти показниках вразливості держави, згрупованих за категоріями: згуртованість, економічної, політичної та соціальної спроможності щодо реформування. У 2019-2020 рр. Україна знаходиться в середині рейтингового табло, займаючи 91 і 92 місце відповідно.

Проте, проблема не в рейтингових місцях, а у класифікаціях, які надаються країнам, що опинилися в тій чи іншій групі. Передують у цьому всесвітньому рейтингу 23 країни, розмістившись у групах «високої сталості», «сталості», «високої стабільності». За ними йдуть 24 країни у групі «достатньої стабільності». Україна періодично межує між групами «попередження настання загроз» і «небезпечного рівня ризиків» [187]. Об'єктивність такої оцінки підтверджується неспроможністю вітчизняного державного істеблішменту вийти з полону неоліберальної ідеології і запропонувати суспільству модель розвитку на засадах справедливої соціально-орієнтованої економіки.

Слід наголосити, що в останнє десятиліття соціально-економічна політика сформована на засадах неолібералізму піддається жорсткій критиці як з боку науковців, так і з боку політиків, особливо країн, що розвиваються. Досліджуючи нові тенденції «групи двадцяти» (G20) у сфері глобального економічного управління, Дж. Лакхерст особливо відмітив, що «зниження впливу держави на рубежі тисячоліть все більше призводило до посилення ролі ринків. Це було пов'язано зі зростаючим епістемологічним і нормативним впливом підходів раціонального і суспільного вибору до вироблення політики під впливом нової класичної економіки в період з 1980-х до початку 2000-х років. Така ситуація зберігалася до світової фінансової кризи, особливо серед мереж глобального управління і політиків деяких ключових багатих країн. Однак, сумніви в аргументах «ринкової ефективності» щодо економічного дерегулювання і лібералізації ставали все більш поширеними серед громадян і політиків в тих країнах, що розвиваються, які пережили фінансові кризи в 1990-х і початку 2000-х років. Почасти це було пов'язано з тим, що кризи виявилися особливо руйнівними в країнах, що розвиваються [87]. Існуюча до світової фінансової кризи ієрархія глобального економічного управління породила відчуття нерівності і

несправедливості серед ряду політиків, що представляють провідні країни, що розвиваються. Зокрема, невдоволення докризової ієрархією глобального економічного управління висловлювали політики з провідних країн із середнім рівнем доходу [87].

Таким чином, наслідки системних фінансових криз 1990-х років і, особливо, глобальної фінансово-економічної кризи, яка спалахнула у 2008 році, стали каталізатором розчарування в неолібералізмі, як ідеології нерегульованого ринку, головного чинника соціальних катаклізмів і небаченого раніше розриву у добробуті між різними соціальними групами. Масштаб фундаментального принципу ліберального лицемірства: приватизація доходів і усупільнення збитків, - формував адекватний масштаб суспільного розчарування і спротиву. Масштабність розчарування стала своєрідним викликом для теоретиків і практиків (вчених, експертів, політиків) щодо пошуку нової парадигми і відповідної моделі соціально-економічного розвитку суспільства альтернативної неоліберальному капіталізму [7].

Відповіддю на такий виклик і стала поява нової парадигми, яка отримала значний інтерес і поширення: концепція інклюзивного сталого зростання (inclusive sustainable growth), або як її визначали Доуг Портер і Давід Крейг – концепція «інклюзивного» лібералізму («inclusive» liberalism). Розгортання «інклюзивної» течії в економічній науці і політиці, згадані науковці розглядали як рефлексію на антисоціальні наслідки неолібералізму і відродження, відновлення і узаконення ліберального соціального та економічного порядку на засадах всеохоплюючої інституалізації і реляційного об'єднання ліберальних суб'єктів, засад і програм [200].

Обрання такого формату соціально-економічного розвитку означає розширення меж ринкового регулювання інклюзивними інститутами, базовими дескрипторами і принципами яких мають бути:

- *зростання* (достатнє виробництво кількості товарів і послуг для розширеного зростання; забезпечення добробуту та збільшення можливостей розвитку);

- *справедливість* (збільшення кількості можливостей самореалізації для більшої кількості людей, особливо бідних і соціально незахищених; зниження рівня соціальної нерівності в суспільстві; забезпечення рівного доступу до всіх ресурсів і гарантування справедливого розподілу економічних благ);

- *сталість* (забезпечення принципу спадковості поколінь; не завдання шкоди навколишньому середовищу, екологічна безпека; збереження природних ресурсів; відновлення екосистем);

- *спільна участь* (усі члени суспільства беруть участь в економічному житті, мають вільний вхід на ринки праці й капіталу; публічність і прозорість нормативно-правової бази забезпечують інноваційний розвиток підприємництва; інституції сприяють створенню мережевої економіки знань та інформатизації);

- *стабільність* (гарантування впевненості в майбутньому для всіх економічних агентів; створення сприятливого інвестиційного клімату та зниження мотивів для опортуністичної поведінки контрагентів; забезпечення планомірності економічного розвитку та адекватної прогнозованості економічної кон'юнктури) [33].

Розширення меж ринкового регулювання інклюзивними інститутами, на засадах вищевикладених принципів, є спробою запровадити кращу практику часткової гармонізації основного протиріччя капіталізму – між суспільним характером виробництва та приватним характером привласнення його результатів.

У переліку базових принципів на першому місці залишається принцип економічного зростання. При цьому, слід особливо наголосити, що в концепції інклюзивного розвитку цей принцип не розглядається в якості провідного цільового критерію економічного зростання, як мети і загальної оцінки розвитку економіки. Економічне зростання розглядається як провідний засіб досягнення мети, яка покладена в основу конструкції моделі інклюзивного розвитку. Проте, в такому контексті зберігається спадкоємність різних концепцій суспільного розвитку, які домінували в просторі свого часу.

Основними цілями інклюзивного сталого розвитку є: не просто збільшення ВВП, але й всебічний розвиток людського капіталу; високий рівень зайнятості населення, інвестування в освіту та охорону здоров'я; скорочення нерівності та бідності, вдосконалення системи соціального захисту, підвищення якості життя громадян, особливо найбільш незахищених верств населення: дітей, жінок, людей похилого віку; розвиток соціальної активності, підвищення участі громадян в економічному житті, а не тільки в розподілі та споживанні доходу; захист навколишнього середовища, підвищення ефективності використання природних ресурсів, перехід економіки на «зелені принципи»; поширення переваг економічного зростання на всі регіони країни, територіальна єдність країни з позицій рівня економічного розвитку та якості життя; територіальне вирівнювання та усунення регіональних диспропорцій [131].

З цих позицій була переглянута і концепція сталого розвитку, яка успадковувала принципи концепції економічного зростання. Проблематичний характер досягнення результатів сталого розвитку, які передбачалися цією концепцією, виявлявся за рахунок компромісів на користь економічного зростання в порівнянні з соціальним добробутом і екологічною життєздатністю. Труднощі сталого розвитку в оптимізації екологічного, соціального та економічного аспектів для нинішнього і майбутніх поколінь призвели до появи нових концепцій щодо подальшого розвитку в довгостроковій перспективі: концепція нової норми, концепція реіндустріалізації, концепція «зеленої» економіки та «золотого мільярду». Поступово в наукових колах сформувалася потреба більш широкої парадигми погляду на зростання і розвиток, а разом з цим нових, більш ефективних концепцій «для усіх» (тобто, інклюзивних концепцій) [2].

Огляд літературних джерел дозволяє зробити висновок про те, що зміну концептуальних положень щодо визначення економічного розвитку слід розглядати як процес формулювання та системного вдосконалення концепції «*економічного зростання*», «*сталого розвитку*» та, нарешті, «*інклюзивного розвитку*», як розвиток економічної теорії і політичної практики, в надрах яких

послідовно викристалізувалися вищезазначені поняття, серед яких кожне наступне не заперечує, а гармонійно розвиває попереднє.

Ствердження концептуальних основ нової моделі соціально-економічного розвитку порушує питання розвитку методології вимірювання показників, які всебічно мають відбивати результати реалізації складного інституційного механізму інклюзивного розвитку. При розробці системи показників інклюзивного розвитку, на нашу думку, не достатньою спиратися на концептуальні основи індикаторів і стандартів інклюзивного розвитку, що розроблені експертами Всесвітнього економічного форуму. Особливо це стосується країн, які розвиваються. В цьому сенсі, для України порушене питання набуває значної актуальності.

Проблема полягає у тому, що у вітчизняних реаліях в структурі економіки переважають здебільшого галузі з низькою доданою вартістю, які створюють робочі місця, не вимагаючи високої кваліфікації робочої сили. Це вступає у всупереч з оцінюванням, за методикою ВЕФ, якісних аспектів змін у структурі працездатного населення країн. Виходячи з реального стану економіки, на наш погляд, було б доцільно побудувати індекси для оцінювання галузей з низькою доданою вартістю (наприклад, таких як: сільське господарство, інфраструктурний комплекс, рекреаційний комплекс та інших).

Не менша проблема виникає і в системі вітчизняних нормативів щодо мінімальних соціальних стандартів, які існують самі по собі і ніяк не ув'язуються з економічним прогресом. З переходом до інклюзивної моделі стійкого зростання необхідно розробляти відповідні стандарти і, що головне, вони мають бути закріплені правовими нормами. Такими першочерговими стандартами інклюзивного розвитку мають бути наступні нормативи: частка ВВП (у відсотковому відношенні), що спрямовується на фінансування охорони здоров'я в частині надання безкоштовних медичних послуг; частка ВВП (у відсотковому відношенні), що спрямовується на фінансування безкоштовної для громадян освіти. Неухильною вимогою при встановленні відповідних часток має бути визначення їх рівня не нижче, ніж конститує закон [23].

Проведення статистичного аналізу стану та перспектив інклюзивного розвитку в Україні ускладнюється за умов невідповідності стандартам системного розвитку протікання економічних і, особливо, соціальних процесів, на відміну від країн, які знаходяться на значно вищому техніко-технологічному, соціально-економічному і організаційному рівні розвитку. З іншого боку, існує необхідність, спираючись на методологію оцінювання інклюзивного розвитку країн, яка запропонована ВЕФ і є загальноприйнятою, провести такий аналіз щодо України. Статистичний аналіз дає можливість встановити діагноз соціально-економічної системи на її відповідність вимогам концепції інклюзивного розвитку і прийняти рішення щодо шляхів розбудови українського суспільства на засадах сучасної концепції розвитку.

1.3. Теоретико-методологічні засади статистичного вимірювання інклюзивного розвитку

Вперше методику оцінювання інклюзивного зростання було опубліковано колективом науковців у 2013 році за підтримки МВФ. Індекс інклюзивного росту та розвитку (Inclusive Growth and Development Index, скорочено IDI) було запропоновано на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (Швейцарія) у 2018 році як альтернативний до ВВП на душу населення показник для загальної оцінки стану економічного розвитку країни [135].

Починаючи з 2015 року, Всесвітній економічний форум (далі – ВЕФ) проводить інтегральну оцінку Індексу інклюзивного зростання та розвитку (далі – ІІР) та за результатами дослідження низки країн формує доповіді. Так, у 2015 році цією організацією було визначено, що Україна за рівнем бідності та нерівності входить до групи країн з доходами нижче середнього разом з Індією, Індонезією, Єгиптом, Танзанією, Таїландом тощо. Проте, вона має найкращу оцінку серед всіх країн в цій групі за таким показником як освіта та отримання професійних навичок,

зокрема, через високі показники охоплення (справедливості) й успішності студентів, незалежно від рівня доходу. Однак, рівень якості традиційної освіти й професійної підготовки є не на належному рівні, а тому наявна система потребує модернізації, аби задовільнити потреби економіки та знизити високий рівень безробіття, особливо серед молоді. Основними деструктивними чинниками, або стримуючими факторами інклюзивного розвитку було визначено ускладненість процедур створення бізнесу, рівень корупції, і, як наслідок, відсутність фінансування для розвитку бізнесу.

Таким чином, якщо в перспективі не буде налагоджений механізм щодо надання можливостей працевлаштування в Україні, то вона й надалі буде продовжувати страждати від "відтоку мізків, талантів". В останні роки Україна погіршує своє становище за ІР, що демонструє індикатор п'ятирічного тренду – 6,8%. Наприклад, розподіл багатства в Україні – один з найбільш нерівномірних серед усіх країн, що розвиваються. Разом з тим, ступінь нерівності доходів і рівень бідності в Україні – низькі; середній клас, за оцінками експертів ВЕФ, залишається численним, охорона здоров'я і підтримка безробітних – на достатньому рівні, а система освіти непогано сприяє інклюзивному зростанню. Однак постійні бойові дії на сході країни сприяють регресу, оскільки вони непропорційно впливають на найменш забезпечені верстви населення, заохочуючи талановитих людей покидати країну у пошуках можливостей для самореалізації. Пріоритетами визначено вдосконалення професійного навчання, зменшення адміністративного навантаження на створення нових підприємств, розширення фінансування для підприємців і підвищення уваги до боротьби з корупцією [56].

Країни з різним рівнем економічного та соціального розвитку обирають відповідну ним методику щодо визначення, дослідження та оцінювання показника інклюзивності.

На даний час світовими організаціями, такими як ООН, Міжнародний валютний фонд, Європейський Союз, Всесвітній економічний форум, Світовий Банк, розробляють власні методики обчислення індексів життєзабезпечення населення країн. Важливо, незважаючи на те, що кожна організація

використовує різний набір показників, котрі є основою розрахунків індексу рівня життєзабезпечення населення, всі вони мають спільну мету – якнайбільш детально, аргументовано та достовірно розкрити саме інклюзивний характер розвитку (регіону/країни/світу), а також представити власні програми щодо поліпшення екологічної, економічної та соціальної ситуацій.

В запропонованих ними методиках важлива роль відводиться ефективній роботі влади та громадських інститутів, політика яких має бути оптимізована як для створення умов всеохоплюючої участі у виробництві ВВП, так і для виключення нерівності в розподілі створеного продукту. Оцінка інклюзивності економічного зростання за методиками міжнародних економічних інститутів в загальному вигляді являє собою математичний інструментарій, за допомогою якого розраховується зведений індекс [135]. Для його розрахунку використовуються групи показників, які характеризують динаміку різних процесів, які мають вплив на результат інклюзивного зростання, а також регресивні рівняння, спрямовані на кількісну оцінку відповідних факторів.

Представлена Програмою розвитку ООН (ПРООН) методика вивчення показника інклюзивного розвитку визначає розвиток країни як інклюзивний, коли:

- розвиток та економічне зростання максимізується для всіх груп доходів, усіх чоловіків та жінок, усіх соціальних та етнічних груп та всіх регіонів;

- громадяни користуються рівними можливостями та отримують вигоду від безпосередньої участі у процесі економічного, соціального та екологічного розвитку, головним чином завдяки високому рівню зайнятості та підвищенню продуктивності праці;

- структура доходів є, в основному, рівномірною, захищаючи тих, хто знаходиться внизу розподілу доходів, а розподіл недохідних вимірів добробуту (таких як охорона здоров'я та освіта) покращується.

Оскільки зростання доходів може мати інклюзивний характер (може впливати як на соціальну, так і на економічну складову системного розвитку), тоді тенденції визначаються як за допомогою сукупних показників, так і за

допомогою специфічних для кожного з трьох груп – зайнятості, охорони здоров'я та освіти, соціального захисту.

В табл. 1.2 наведено показники дослідження та оцінки інклюзивного зростання, запропоновані Програмою розвитку ООН.

Таблиця 1.2

Показники, що використовуються у методиці ПРООН

Показники	Характеристики
1	2
<i>Пов'язані з доходом</i>	частка населення, яке споживає нижче 2 дол. в день (за ПКС в дол. США)
	відношення доходу і споживання найбільш багатих 20% населення до 20% найбільш бідних
<i>Непов'язані з доходом</i>	середня кількість років навчання (для молодого і дорослого населення)
	рівень дитячої смертності
<i>Зростання і розширення економічних можливостей</i>	темпи зростання ВВП на душу населення за ПКС (у постійних цінах)
	показник зайнятості
	еластичність загальної чисельності зайнятих до ВВП (еластичність зайнятості)
<i>Ключові показники інфраструктури</i>	споживання електроенергії на душу населення
	частка асфальтованих доріг в загальній протяжності дорожньої мережі
<i>Соціальна рівність для забезпечення рівного доступу до економічних можливостей, послугам освіти і охорони здоров'я</i>	кількість лікарів, медсестер і акушерського персоналу на 10 000 осіб
	частка державних витрат на освіту і охорону здоров'я від загальних витрат
	співвідношення учнів і вчителів у початковій школі
<i>Доступ до послуг соціальної інфраструктури</i>	частка населення з доступом до електропостачання в загальній чисельності
	частка населення, що користується якісними засобами санітарії
<i>Гендерна рівність і можливості</i>	гендерна сегрегація у початковій, середній і вищій освіті
<i>Системи соціальних гарантій</i>	частка витрат на соціальне забезпечення від державних витрат на охорону здоров'я і соціальне забезпечення
<i>Ефективне державне правління і громадські інститути</i>	якість державного управління
	рівень корумпованості

Джерело: розроблено автором на основі [56, 135]

Індекс інклюзивного розвитку (ІДІ) є комбінованим показником, який розраховується за методикою спеціалізованого підрозділу ООН, що визначає світові стандарти у сфері економічного, екологічного та соціального розвитку. Цей показник є інтегральним індексом, що узагальнює базові індикатори та може використовуватися для моніторингу і порівняння змін у сфері ІДІ.

Але в методиці ООН при розрахунку ІДІ показника використовується обмежений набір даних, які можуть бути встановлені з недостатнім ступенем надійності в країнах з низьким рівнем розвитку.

В методиці вивчення показника інклюзивного розвитку, що запропонована Міжнародним валютним фондом (МВФ), інклюзивне зростання означає розширення можливостей людей через високий рівень зайнятості, інвестування в навички, боротьбу з бідністю та модернізацію ринків праці, навчання та систем соціального захисту, щоб допомогти людям передбачити зміни та керувати ними та побудувати згуртоване суспільство. Важливо також, щоб вигоди від економічного зростання поширились на всі частини Союзу, включаючи його найвіддаленіші регіони, тим самим посилюючи територіальну згуртованість. Йдеться про забезпечення доступу та можливостей для всіх протягом усього життєвого циклу.

Європа повинна повною мірою використовувати свій соціально-економічний потенціал, свої ресурси для вирішення проблем старіння населення та підвищення рівня конкурентоспроможності. Політика для сприяння гендерній рівності буде потрібна для збільшення участі робочої сили, тим самим сприяючи зростанню та соціальній згуртованості. МВФ досліджує наступні показники для визначення інклюзивності:

– *Зайнятість*. В даний час зайнято лише дві третини населення (в Європі) працездатного віку, порівняно з понад 70% у США та Японії. Рівень зайнятості жінок та літніх працівників особливо низький. Молодь постраждала від кризи, рівень безробіття перевищував 21%. Існує великий ризик того, що люди, які не знаходяться в країні праці або погано прив'язані до світу праці, втрачають позиції на ринку праці.

– *Навички.* Близько 80 мільйонів людей мають низькі або базові навички, але навчання протягом усього життя надає перевагу більш освіченим. До початку 2020 року 16 мільйонів робочих місць потребували високої кваліфікації, тоді як попит на низьку кваліфікацію впав на 12 мільйонів робочих місць. Досягнення більш тривалого трудового життя також вимагатиме можливості набувати та розвивати нові навички протягом усього життя.

– *Боротьба з бідністю.* До кризи 80 мільйонів людей були під загрозою злиднів. З них 19 мільйонів – діти. 8 % людей, які працюють, не заробляють достатньо, щоб переткнутися межу бідності.

Дії за цим пріоритетом потребуватимуть модернізації, посилення політики щодо освіти та навчання в галузі зайнятості та систем соціального захисту шляхом збільшення участі праці та зменшення структурного безробіття, а також підвищення соціальної відповідальності бізнесу серед ділових кіл. Доступ до дитячих установ та догляд за іншими утриманцями буде важливим у цьому відношенні. Впровадження принципів гнучкої безпеки та надання людям можливості набути нових навичок для адаптації до нових умов та потенційних зрушень у кар'єрі буде ключовим. Потрібні будуть великі зусилля для боротьби з бідністю і соціальною ізоляцією, щоб забезпечити всім вигоду від зростання. Не менш важливою буде здатність відповісти на завдання сприяння здоровому та активному старінню населення, щоб забезпечити соціальну згуртованість та більш високу продуктивність.

Методологія МВФ оцінки інклюзивності зростання базується на концепції кривої вимірювання концентрації, яка визначає соціальну мобільність та аналізує розподіл доходів серед населення. Підсумкове рівняння регресії містить у собі дані, які характеризують середнє зростання доходів та нерівність за країнами світу за п'ять років, рівень доходу населення за паритетом купівельної спроможності за 5-річний період, варіації між країнами, на основі яких надається оцінка інклюзивності економічного зростання. У межах цієї методології задіяні наступні групи показників інклюзивного зростання (табл. 1.3).

Показники інклюзивного зростання за методологією МФВ

Структурні	Макроекономічні
відкритість економіці	ВВП на душу населення
рівень освіти	заборгованість по відношенню до ВВП
фінансова відкритість	обсяг інвестицій
обсяг прямих іноземних інвестицій	рівень інфляції
розвиток інформаційно-комунікаційних технологій	державні витрати
якість інфраструктури	
експорт товарів і послуг	

Джерело: [135]

Доцільно буде розглянути методику дослідження показника інклюзивного розвитку ОЕСР. Проєкт ОЕСР «Інклюзивний ріст» охоплює роботу всієї організації з різних сфер державної політики, що стосується всіх куточків земної кулі. Проєкт передбачає глибокі дослідження, аналіз та процес консультацій із залученням різних зацікавлених сторін.

Організація економічного співробітництва та розвитку трактує інклюзивний розвиток як стабільний і всеосяжний, з точки зору можливостей працевлаштування, розвиток, який потребує підтримки з боку громадських інститутів для вирішення проблем на ринку праці. Головні групи та показники наведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Головні групи та показники визначення індексу інклюзивного розвитку ОЕСР

Групи	Основний показник
1	2
Зростання та забезпечення рівномірного розподілу вигод від зростання	Приріст ВВП на душу населення (%)
	Зростання та рівень середнього доходу (%; у доларах США)
	частка доходу (співвідношення 80/20)
	Багатство (% чистого багатства домогосподарств)
	Очікувана тривалість життя (кількість років)
	Смертність від забруднення зовнішнього повітря (смертність на мільйон жителів)
	Відносний рівень бідності (%)

Продовження табл.1.4

1	2
<p style="text-align: center;"><i>Інклюзивні та добре функціонуючі ринки</i></p>	Річний приріст продуктивності праці та рівень бідності(%)
	Співвідношення зайнятості до населення (%)
	Дисперсія заробітку (співвідношення між децилями)
	Розрив у заробітній платі жінок (%)
	Зайнятість на годину (%)
	Цифровий доступ (підприємства, що використовують послуги хмарних обчислень) (%)
	Частка позик у загальній сумі кредитів бізнесу (%)
<p style="text-align: center;"><i>Рівні можливості та основи майбутнього процвітання</i></p>	Варіативність наукових показників, що пояснюється соціально-економічним статусом студентів (%)
	Співвідношення рівнів заробітку між поколіннями (коефіцієнт)
	Рівень благополуччя дітей (у віці 0-2 років) (%)
	Молоді люди, що не працюють та не навчаються (18-24) (%)
	Поділ дорослих, які оцінюють рівень грамотності нижче 1 рівня (%)
	Регіональний розрив середньої тривалості життя (% різниця)
	Відмінні студенти (%)
<p style="text-align: center;"><i>Управління</i></p>	Довіра до уряду (%)
	Явка виборців (%)
	Участь жінок у політиці (%)

Джерело: [135]

Ці основні показники вимірюють ключову динаміку інклюзивного зростання, які доповнюються вторинними показниками. Інформаційна панель є еволюційною і може бути доповнена додатковими показниками для розгляду подальших питань, такими як: частка праці в національному доході, щільність профспілок разом із профспілковим охопленням, ожиріння дітей, рівень надмірної ваги та показники управління природними ресурсами та продуктивності вуглецю. Недоліком цієї методики є занадто велика кількість показників, додаткових показників та складність їх знаходження в малорозвинених країнах.

У роботі ОЕСР щодо інклюзивного зростання є чотири основних напрями:

- методологічний;
- галузевий;
- національний;
- регіональний.

1. В методологічному напрямі ОЕСР розробила структуру, яка допомагає урядам аналізувати та усувати нерівності, контролювати матеріальний рівень життя та розробляти всебічні політичні аспекти. Метрика багатовимірного рівня життя (MDLS) прагне вимірювати добробут таким чином, що включає як розміри доходу, так і не доходи, а також орієнтована на конкретні групи доходів. Політичні рамки дозволяють кількісно аналізувати синергію та компроміси, які мають політичні аспекти щодо різних напрямів добробуту для різних соціальних груп, для забезпечення політичної вигоди для цілей інклюзивного зростання.

2. В галузевому напрямі ОЕСР інтегрує доповідь про інклюзивне зростання у різні напрямки роботи, щоб гарантувати, що інклюзивність є визначальною концепцією нових моделей зростання в кожному секторі. В рамках ОЕСР поточна та майбутня діяльність охоплює інклюзивне зростання стосовно різних аспектів економічної та соціальної діяльності та зв'язків між ними. Сюди входить, наприклад, роль охорони здоров'я, освіти та навичок, інновацій, конкуренції та фінансів, міст, управління, якості повітря, оподаткування та залучення молоді та соціального захисту.

3. В національному напрямі ОЕСР співпрацює з країнами, підтримуючи їх зусилля щодо сприяння та впровадження інклюзивного зростання. Національні тематичні дослідження слугують основою для тестування та застосування принципів інклюзивного зростання ОЕСР в деяких країнах-членах ОЕСР та інших державах, що потребують всебічного аналізу національних тенденцій нерівності та багатовимірного рівня життя, а також перспективної політики для сприяння інклюзивному зростанню.

4. В регіональному напрямі продовжується дослідження основних напрямів інклюзивного зростання на внутрішньо-економічному рівні, щоб забезпечити прискорення темпу інтегрування інклюзивного зростання в систему державної політики. Це вбачає включення нових заходів там, де вони вважаються особливо актуальними, наприклад, гендерна рівність рівня неформальної зайнятості. Крім того, регіональні консультації забезпечують форум для обміну знаннями між країнами та іншими зацікавленими сторонами в регіоні, щоб перейняти досвідом та співпрацювати у здійсненні найбільш ефективних політик сприяння інклюзивному зростанню.

Усі показники базуються на міжнародних статистичних даних, що регулярно складаються ОЕСР. Інформаційна панель спирається на існуючі рамки ОЕСР та поєднує їх в собі, що були розроблені для оцінювання різноманітних аспектів інклюзивного зростання.

За допомогою цих показників можна дослідити продуктивність праці, розподіл заробітку, розрив в доходах та заробітної плати, економічне зростання, рівень життя для різних груп населення, що визначається з точки зору доходу, віку та регіону проживання.

Розглядається декілька груп, що висвітлюють економічний, соціальний та екологічний стан розвитку країни:

- *Інклюзивні та добре функціонуючі ринки.* Ця категорія розглядає структуру та функціонування економіки та ринків як основних рушіїв зростання та інклюзивності. Ця категорія розглядає ринки товарів та праці як з точки зору ефективності, так і справедливості. Це дає розуміння основних економічних сил, що полягають в основі рівня життя людей. Ці показники вимірюють взаємозв'язок продуктивності та інклюзивності на більш детальному рівні.

- *Рівні можливості та основи майбутнього процвітання.* Ця категорія розглядає розподіл обраних неекономічних компонентів добробуту, таких як: охорона здоров'я, освіта, соціально-емоційні навички, якість навколишнього середовища та догляд за дітьми. Ці елементи охоплюють можливості людей покращити добробут та взяти участь в економіці та суспільстві.

- *Управління.* Ця категорія відображає загальнодержавний підхід до моніторингу ефективності та реагування уряду.

На нашу думку, найоптимальнішою та більш науково обґрунтованішою методикою розрахунку показника інклюзивного розвитку є методика ВЕФ, оскільки ряд недоліків (обмежений набір даних; не повністю задіяні показники, що характеризують екологічну ситуацію в країні; велика кількість показників, додаткових показників та складність їх знаходження в малорозвинених країнах), що покладені в розрахунок індексу інклюзивного розвитку в вищеназваних методиках не дають в повній мірі оцінити рівень інклюзивного розвитку країни.

Згідно з методологією ВЕФ, індекс інклюзивного розвитку усереднює значення 12 індивідуальних показників розвитку країни, виокремлених у три групи, кожна з яких об'єднує характеристики стану економіки, навколишнього середовища та моделі соціальної поведінки країни. Ці показники наведені в табл.1.5.

Таблиця 1.5

Показники інклюзивного розвитку за методикою ВЕФ

Категорія	Показники
<i>Зростання і розвиток</i>	ВВП на душу населення (дол.)
	Продуктивність праці (ВВП на 1 працюючого, дол.)
	Зайнятість населення (%)
	Середня очікувана тривалість здорового життя (роки)
<i>Інклюзивність</i>	Коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами
	Рівень бідності (%)
	Коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за рівнем багатства
	Медіанний дохід домогосподарств (дол.)
<i>Наступність поколінь і стійкість розвитку</i>	Скориговані чисті заощадження (% ВНД)
	Коефіцієнт демографічного навантаження (%)
	Державний борг (% ВВП)
	Інтенсивність промислових викидів в атмосферу (кг викидів CO ₂ на 1 дол. ВВП)

Джерело: [56, 135]

Для розрахунку значень трьох групових індексів (назвемо їх частинними показниками інклюзивності) з метою усереднення значень індивідуальних показників ВЕФ пропонує використовувати *метод головних компонент*, згідно з яким частинні показники – компоненти G_j визначаються, спираючись на їх зв'язок з індивідуальними (первинними) показниками:

$$z_i = \sum_1^m a_{ij} G_j, \quad (1.1)$$

де z_i – стандартизовані значення i -го показника; a_{ij} – факторне навантаження j -ї компоненти на i -й показник, що оцінює щільність зв'язку між ними.

На основі значень трьох частинних індексів G_j , агрегований індекс інклюзивного розвитку (IDI) розраховується методом узагальнення цих значень як середня арифметична величина.

Методика вивчення показника інклюзивного розвитку Світовим банком визначає інклюзивний розвиток як сталий швидкий розвиток усіх галузей економіки, що залучає значну частину трудових ресурсів країни і характеризується рівністю можливостей у доступі до ринку праці та ресурсів. При цьому, головний акцент робиться на продуктивній зайнятості всіх груп працездатного населення (включаючи жінок) як важливої умови зниження рівня бідності. Саме скорочення бідності та нерівності є головною метою інклюзивного розвитку. В його основі полягає також необхідність забезпечення участі всіх верств населення країни у процесі зростання як з точки зору прийняття рішень, так і у формуванні факторів зростання. Повинні бути створені рівні можливості для усього населення в реалізації власного людського потенціалу, незалежно від місця проживання і соціально-економічних умов, статі і віку.

Одним, хто з найперших спробував кількісно визначити рівень інклюзивного зростання, за методикою Світового банку, що включає найважливіші критерії людського розвитку (добробут, справедливість і

розширення можливостей людини, її активна участь у виробництві й розподілі благ), був Азійський банк розвитку в межах розроблення Стратегії-2020.

Згідно зазначеної методики, індекс інклюзивного зростання складається з чотирьох ключових компонентів (економічне зростання; продуктивна зайнятість та економічна інфраструктура; бідність за доходами та загальна рівність; людські можливості та соціальний захист) і передбачає оцінку кожного з них від 0 до 10, розрахунок їх середньозважених значень на основі зазначеної ваги та підсумок отриманих результатів для визначення загального значення індексу країни.

Погоджуючись із логікою зазначеного методу, було запропоновано алгоритм діагностики, яка передбачає моніторинг інклюзивного зростання в межах його визначальних обмежень.

Водночас, діагностику проблем забезпечення інклюзивного розвитку доцільно доповнити інструментарієм, який враховує наявну методику розрахунку індексу інклюзивного зростання, що дає змогу простежити, як на ВВП впливає розшарування населення, поглиблення бідності, безробіття і боргове фінансування економіки.

Акцент на продуктивній зайнятості в моделі інклюзивного розвитку дає можливість забезпечити довгострокову перспективу розвитку економіки та зменшує навантаження на бюджет країни, оскільки перерозподіл доходів, як засіб збільшення доходів відчужених груп, відходить на задній план на користь більш ефективного інструмента в системі державного управління соціально-економічним розвитком.

Заслужують на увагу методичні підходи щодо визначення індексу інклюзивного зростання, що запропоновані в роботі А. В. Базилук [3].

Перший підхід стосується проведення розрахунку індексу інклюзивного зростання через відношення ВВП до індексів основних макроекономічних показників (табл. 1.6). Це дає змогу побачити скільки або яку частку держава недоотримає ВВП через бідність, безробіття і боргове фінансування економіки.

Методика розрахунку індексу інклюзивного зростання

№ з/п	Назва показника	Формула	Умовні позначення
1	Індекс інклюзивного зростання країни	$IIG = \frac{I_{ВВП}}{I_{пб} \times I_{б} \times I_{бф}}$	$I_{пб}$ – індекс поглиблення бідності; $I_{б}$ – індекс недоотриманого ВВП через безробіття; $I_{бф}$ – індекс боргового фінансування економіки; $I_{ВВП}$ – індекс зростання ВВП.
2	Індекс поглиблення бідності	$I_{пб} = \frac{БГ_{поточ}}{БГ_{баз}}$ $БГ = \frac{M_{б} - D_{б}}{M_{б}}$	$БГ_{поточ}$ і $БГ_{баз}$ – показник глибини бідності у поточному і базовому періоді; $M_{б}$ – визначена межа бідності (за нормативами ООН); $D_{б}$ – середні доходи бідного населення на 1 особу.
3	Індекс недоотримання ВВП через безробіття	$I_{б} = \frac{ВВП_{розрах}}{ВВП_{факт}}$ $ВВП_{розрах} = ПП \times Ч_{безр} + ВВП_{факт}$	$ВВП_{факт}$ і $ВВП_{розрах}$ – валовий внутрішній продукт фактичний і розрахунковий; $ПП$ – продуктивність праці; $Ч_{безр}$ – чисельність безробітного населення
4	Індекс боргового фінансування економіки	$I_{бф} = \frac{I_{пс}}{I_{ВВП}}$	$I_{пс}$ – індекс проміжного споживання; $I_{ВВП}$ – індекс ВВП

Джерело: [3]

Наступний підхід розрахунку індексу інклюзивного зростання спрямований на отримання інтегрального показника за допомогою визначення рівня доступу до можливостей та результатів праці. Базується на основі визначення інтегрального показника індексу інклюзивного розвитку і розраховується за формулою:

$$IIG = \frac{I_d + I_r}{2}, \quad (1.2)$$

де IIG – індекс інклюзивного розвитку; I_d – індекс доступу до можливостей;
 I_r – індекс доступу до результатів праці.

Індекс доступу до можливостей та індекс доступу до результатів праці пропонуємо розраховувати як інтегральні показники, які включатимуть основні економічні, соціальні, екологічні і гуманістичні індикатори розвитку:

$$I_d = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n I_j \cdot v_j, \quad (1.3)$$

де v – ваговий коефіцієнт певного індексу, $0 \leq v \leq 1$.

$$I_r = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n I_j \cdot v_j. \quad (1.4)$$

Якщо показник X_j є стимулятором, тобто його найбільше значення є кращим, то нормативне значення I_d або I_r має розраховуватися за формулою:

$$I_j = \frac{X_j + X_{min}}{X_{max} - X_{min}}, \quad (1.5)$$

де X_{min} – мінімальне значення j -того показника, X_{max} – максимальне значення j -того показника.

Якщо показник X_j є дестимулятором, тобто його найменше значення є кращим, то нормативне значення має розраховуватися за формулою:

$$I_j = 1 - \frac{X_j + X_{min}}{X_{max} - X_{min}}. \quad (1.6)$$

Запропонована методика розрахунку індексу інклюзивного зростання є розширеною і дає змогу комплексно оцінити вплив усіх соціально-економічних факторів та сконцентрувати увагу на тих показниках, які гальмують або стимулюють інклюзивний розвиток у країні.

До найважливіших теоретико-методологічних засад необхідно віднести узагальнення та систематизацію існуючих теоретичних і методологічних підходів до тлумачення концепту інклюзивності та удосконалення розуміння явищ «структурні зміни» та «структурна політика» крізь призму включення концепту інклюзивності в економічний розвиток. На теоретичному й методологічному рівнях необхідно розробити підходи щодо визначення ступеню соціального добробуту з огляду на принцип рівності можливостей для розвитку людського потенціалу. Питання потребує докладного вивчення вимірювання різноманітних форм соціальної нерівності [12].

Зазначені проблеми виявляють необхідність поліпшення умов праці, забезпечення соціального захисту, дотримання трудових прав, забезпечення свободи формування асоціації та сприяння соціальному діалогу для всіх. Наразі, усунення причин нерівності й перетворення структурних бар'єрів в нові можливості щодо її подолання є ключовою умовою для забезпечення впевненого, стійкого, збалансованого та інклюзивного економічного зростання. Величезна роль відводиться державі, перед якою постає важливе завдання переходу від окремих поодиноких заходів щодо вироблення комплексної стратегії соціально-економічного стійкого інклюзивного зростання, як це характерно для більшості розвинених країн.

Формування моделі інклюзивного зростання в Україні, спираючись на європейський досвід, має базуватися на принципах інтелектуального, стійкого та всеосяжного розвитку. Щодо інтелектуального розвитку, то, перш за все, є необхідними реформи в сфері освіти з акцентом на інноваціях, пов'язаних зі здоров'ям та екологією. Для освіти до числа пріоритетів відноситься створення сприятливих умов для входження молодого покоління в професійне життя, особливо для знаходження першої роботи, в тому числі за допомогою запуску загального моніторингу вакансій. Досягнення сталого росту повинно бути забезпечене за допомогою заходів в сфері підвищення енергоефективності, побудови "низьковуглецевої" економіки. Велике завдання стоїть перед промисловою політикою, яка повинна підтримувати і високу конкурентоспроможність індустрії, і слугувати цілям сталого розвитку.

Окрім того, зростання інклюзивного характеру має відбуватись в сфері підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників з метою створення умов більш повної зайнятості й формування професійної кваліфікації, адекватної вимогам сучасного ринку праці, в тому числі в нових секторах економіки [56].

Водночас, на зміну «традиційній» моделі економічного зростання у відповідь на нові виклики і тенденції в глобальній економіці, науковці та економісти пропонують концепцію інклюзивного розвитку. Принципова відмінність нової концепції полягає в такому: інклюзивне зростання передбачає,

що добробут суспільства складається не лише зі зростання реального ВВП і матеріальних доходів населення, а й включає такі сфери життя людини як: освіта, охорона здоров'я, особиста безпека, екологія та багато інших.

Отже, акцент на реалізацію концепції інклюзивного розвитку у разі пошуку адекватних пріоритетних моделей соціально-економічного розвитку для України є виправданим з позиції ключових викликів, які стоять перед сучасною цивілізацією: глобалізаційних, геополітичних, економічних, соціальних, екологічних. Серед них особливо відзначаються економічна нерівність, безробіття серед молоді, неповна й неформальна зайнятість, дискримінація тощо.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретико-методологічні засади визначення та оцінювання інклюзивного зростання можна зробити наступні висновки:

1. Найсуттєвішою світовою тенденцією розвитку ринкових відносин у другій половині минулого століття виявилася економічна глобалізація – логічний результат майже чотириста річного розвитку ринкової організації суспільств, основні підвалини якої були закладені ще на етапі зародження її капіталістичної форми. Осмислення сутності глобалізації та іманентних процесів, які їй притаманні та характеризують спрямованість її розвитку, має достатньо вагомий напруцювання у зарубіжній і вітчизняній науковій літературі. Проте, наразі, немає єдиного універсального узагальненого способу для вимірювання рівня глобалізації, а оцінювання й ранжування країн світу за індексом глобалізації не розкриває глибинної суперечності цього явища і процесу, оскільки не дає пояснень чому в одних країнах консервується відсталість, в інших – руйнується їх соціально-економічний базис переважно шляхом руйнації і скорочення досягнутих рівнів в національних системах розподілу праці, при цьому, клуб країн-бенефіціарів глобалізованого світу залишається незмінним.

Таким чином, глобалізація не може претендувати на місце пріоритетної концепції моделі соціально-економічного розвитку країн і світу у XXI столітті.

2. Темпи та загальний вектор напрямку соціально-економічного прогресу національної економіки значною мірою залежать від конкурентоспроможності країни за умови чітко визначеної наявності системного взаємозв'язку між рівнями конкурентоспроможності, коли на нижчому рівні забезпечуються конкурентні переваги вищих рівнів. Тобто, конкурентоспроможність країни виступає результатом конкурентоспроможного розвитку підприємств, галузей, регіонів та загальнодержавних чинників і механізмів ефективного управління з боку держави. При цьому, важливість різних аспектів конкурентоспроможності зумовлюється сучасними умовами міжнародної конкуренції, процесами економічної інтеграції, зростанням обсягів переміщення капіталу і робочої сили, поглибленням соціокультурних зв'язків, що тісно пов'язано із загальною тенденцією глобалізації.

Склад індексу конкурентоздатності дає чітке уявлення, за рахунок яких чинників досягаються такі результати: високі показники рівня розвитку техніки і технологій, продуктивності праці, частки інноваційної продукції у ВВП, людського розвитку, освіти тощо. В той же час, індекс конкурентоспроможності переважно віддзеркалює в значній мірі кількісні характеристики розвитку економіки, що також обмежує претензії цієї концепції на статус парадигми.

3. Пошук нових парадигм розвитку ведеться за багатьма напрямками. Але все більше усвідомлюється, що тільки якість життя може найбільшою мірою висловлювати цільові устремління світової спільноти, бо людство стоїть на порозі переходу в нову цивілізацію - «цивілізацію якості». У визначенні загальної ефективності соціально-економічного розвитку і формування політик конкурентоспроможності національних юрисдикцій акцент переміщується на всі характеристики, які відбивають якісні сторони життя населення країн. Цей постулат покладений в основу концепції інклюзивного зростання, яка виникла у відповідь на виклики, загрози та негативні тенденції в глобальній економіці. Нестабільність політичних процесів, національні макроекономічні дисбаланси,

економічна нерівність, соціальні проблеми – це ключові питання, для вирішення яких необхідні нові підходи. Світовий консенсус щодо необхідності інклюзивної моделі зростання та розвитку є, на даний час, лише напрямом наукового і державного управлінського мислення, а інклюзивне зростання залишається більшою мірою дискусійною темою, ніж програмою дій.

4. Дослідження змісту та особливостей інклюзивного розвитку економіки і можливостей його досягнення перебувають в центрі наукового пошуку багатьох країн та міжнародних інституцій, серед яких Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Програма розвитку ООН (ПРООН), Європейська комісія, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Всесвітній економічний форум (ВЕФ), Світовий банк, Міжнародний центр політики інклюзивного зростання. Вперше методику оцінювання інклюзивного зростання було опубліковано колективом науковців у 2013 році за підтримки МВФ. Індекс інклюзивного росту та розвитку (Inclusive Growth and Development Index, скорочено IDI) було запропоновано на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (Швейцарія) у 2018 році як альтернативний до ВВП на душу населення показник для загальної оцінки стану економічного розвитку країни.

5. Аналіз існуючих підходів у світовій та вітчизняній науковій і прикладній літературі до вимірювання індексу інклюзивного розвитку регіонів визначив систему з 12 показників, які згруповані у 3 групи: а) *індивідуальні характеристики зростання економіки та її продуктивності* (ВВП на душу населення, продуктивність праці, зайнятість населення, державний борг); б) *індивідуальні характеристики соціальних стандартів та інклюзивності розвитку* (середня очікувана тривалість здорового життя, коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами, рівень бідності, коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за рівнем багатства); в) *індивідуальні характеристики сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь* (медіанний дохід домогосподарств, скориговані чисті заощадження, інтенсивність промислових викидів в атмосферу, коефіцієнт демографічного навантаження).

6. Пріоритетність концепції інклюзивного розвитку серед різних моделей соціально-економічного зростання у XXI столітті базується на засадах економічної і соціальної конкурентоспроможності національної економіки:

1) забезпечення умов зростання добробуту, оплати праці, пенсійного забезпечення, соціального захисту різних верств населення;

2) спрямованості на модернізацію економіки та впровадження інновацій, що сприяють поліпшенню умов життя і праці населення на основі якісної освіти;

3) спрямованості на визнання пріоритету людського фактора, формування соціального капіталу, більш повного врахування інтересів працюючих і суспільства в цілому;

4) орієнтації на зовнішній вимір соціальної та економічної політики;

5) участі у розробці й реалізації програм розв'язання глобальних проблем, що постають перед світовим співтовариством сьогодні – сталий розвиток, соціальна екологія, перетворення зон соціально-економічної безпеки на загальносвітовий простір.

7. Основними цілями інклюзивного сталого розвитку є не просто збільшення ВВП, але й всебічний розвиток людського капіталу; високий рівень зайнятості населення, інвестування в освіту та охорону здоров'я; скорочення нерівності та бідності, вдосконалення системи соціального захисту, підвищення якості життя громадян, особливо найбільш незахищених верств населення: дітей, жінок, людей похилого віку; розвиток соціальної активності, підвищення участі громадян в економічному житті, а не тільки в розподілі та споживанні доходу; захист навколишнього середовища, підвищення ефективності використання природних ресурсів, перехід економіки на «зелені принципи»; поширення переваг економічного зростання на всі регіони країни, територіальна єдність країни з позицій рівня економічного розвитку та якості життя; територіальне вирівнювання та усунення регіональних диспропорцій.

8. Акцент на реалізацію концепції інклюзивного розвитку у пошуку адекватних пріоритетних моделей соціально-економічного розвитку для України є виправданим з позиції ключових викликів, які стоять перед сучасною

цивілізацією: глобалізаційних, геополітичних, економічних, соціальних, екологічних. Серед них особливо відзначаються – економічна нерівність, безробіття серед молоді, неповна й неформальна зайнятість, дискримінація тощо.

Основні результати розділу опубліковані у наукових працях автора [4, 7, 8].

РОЗДІЛ 2

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ СТАНДАРТАМ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗРОСТАННЯ

2.1. Інформаційно-аналітичне забезпечення статистичного аналізу інклюзивного розвитку регіонів

Рівень інклюзивного розвитку та конкурентоспроможності країни на пряму залежить від ступеня соціально-економічного розвитку її регіонів. Для його дослідження проводять інформаційно-аналітичне оцінювання регіонів за різними критеріями [76].

Саме з розробки програм починається інформаційно-аналітичне дослідження. В свою чергу до створення програми є ряд вимог, а саме – має бути чітко сформульована її необхідність та логічна послідовність в її складових елементах.

Існують три основні етапи підготовки соціально-економічного дослідження:

1. Складання, власне, програми наукового дослідження з обґрунтуванням методологічних та теоретичних аспектів з визначенням її актуальності.
2. Створення робочого плану, що описує всі процедурні заходи, та буває розвідувальної, порівняльної, експериментальної та описової форми.
3. Використання різноманітних допоміжних документів, таких як: інструкція, вибірка і тд.

Виходячи з того, що програма відіграє центральну роль в дослідженні, важливо сформулювати функції, які вказують на її призначення і розкривають її основний зміст. Схематично основні функції програми дослідження ступеня соціально-економічного розвитку зображено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Основні функції програми дослідження ступеня соціально-економічного розвитку регіонів

Джерело: [29]

Завдяки цим функціям програма визначає місце дослідження в загальному процесі розвитку соціально-економічної системи країни.

Задля здійснення інформаційно-аналітичного аналізу використовують методи аналітичної обробки інформації та наукові методи шляхом інтелектуальної обробки інформації на стадії упорядкування та на стадії дослідження відповідно. На сучасному етапі інформаційно-аналітична діяльність здійснюється у наступних напрямках:

- інформаційне забезпечення актуальних питань різних сфер діяльності;
- інформаційно-аналітична діяльність як самостійна науково-пошукова операція.

Особливість інформаційно-аналітичної діяльності полягає в тому, що в процесах аналізу інформаційних джерел та інформаційних досліджень створюється нове знання [173]. Схематично кругообіг створення наукового знання наведений на рис.2.2.

Рис. 2.2. Етапи інформаційно-аналітичного дослідження ступеня соціально-економічного розвитку регіонів

Джерело: [173]

Складність економічних моделей і багатомірність їх інформаційної бази потребує поглибленого кількісного аналізу з широким залученням у дослідженні статистичних методів, які забезпечують можливість одержати надійні оцінки об'єктивності як вихідної інформації, так і в аналітичних розрахунках. Комплексне використання традиційних і сучасних методів статистики, таких як групувань, кореляційно-регресійного, дисперсійного, середніх створює надійну методологічну базу дослідницької роботи, а, отже, й достовірність досліджень [173].

Для аналізу та прогнозування взаємозв'язку між показниками економічного зростання, соціального розвитку, раціональності використання природних ресурсів, матеріального добробуту тощо головну роль відіграє вибір статистичних методів для їх вивчення. В залежності від мети статистичного дослідження та характеру вихідних даних застосовують різні методи. Ці методи наведено на рис. 2.3.

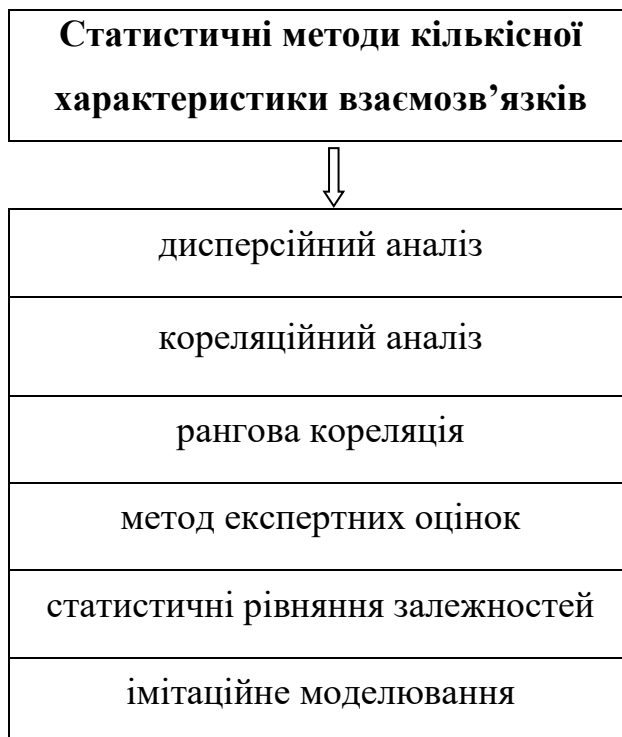

Рис. 2.3. Статистичні методи дослідження

Джерело: розроблено автором [173]

При виборі статистичних методів дослідження суспільно-економічних явищ необхідно враховувати їх взаємопов'язаність і взаємообумовленість. Тому до статистичного вивчення взаємозв'язків економічних явищ та процесів слід підходити комплексно, спробувавши класифікувати досить широке коло методів, які дозволяють їх кількісно вимірювати.

На думку О. Кулинича та Р. Кулинича, «об'єктивну оцінку стану та розвитку суспільно-економічних явищ і процесів можна забезпечити тільки застосуванням правильно підібраних статистичних методів. Ці методи перестають бути предметом інтересу у практичній діяльності у тих випадках, коли немає впевненості, якою мірою їх можна застосувати для вирішення конкретних завдань. В умовах значного прогресу в технології збирання й опрацювання статистичних даних кваліфіковане застосування статистичних методів істотно гальмується якраз недостатнім знанням методів та їх можливостей в оцінці інформації» [85].

Статистика вивчає, аналізує, співвідносить між собою та прогнозує подальший розвиток різних економічних, соціальних, екологічних та інших явищ. Це обширно та точно описується в підручнику Кулинич О. І. та Кулинич Р. О. «Теорія статистики» [86].

Вагоме місце серед методів статистичного дослідження взаємозв'язків між суспільно-економічними явищами і процесами належить індексному. С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна пропонують виділити дві функції індексів, а саме – синтетичну, що пов'язана з побудовою об'єктивних характеристик динаміки чи просторових порівнянь, та аналітичну, яка спрямована на дослідження взаємозв'язків між показниками, вивчення закономірностей динаміки та структурних зрушень [25].

Агрегатні індекси дозволяють оцінити (виміряти) функціональний тип зв'язків, а також прогнозувати соціально-економічні явища і процеси, наприклад, для оцінки впливу прогнозованого рівня інфляції на формування доходів населення.

Окрім того, в статистичних вимірюваннях взаємозв'язку між суспільно-економічними явищами і процесами запропоновані методи застосовуються при вивченні того чи іншого явища або процесу в динаміці. Як вже зазначалося, невизначеність явищ і процесів у природі є їх внутрішньою властивістю. Вивчення взаємозв'язку між цими явищами і процесами в динаміці, передбачення перспектив їх подальшого розвитку, прийняття оптимальних управлінських рішень повинні опиратися на застосування таких методів, які б у умовах невизначеності забезпечували надійність висновків [86].

Одним із напрямів статистичного вивчення взаємозв'язків є моделювання і прогнозування динаміки соціально-економічних явищ і процесів. Модель встановлює відповідність між сукупністю факторів і гіпотезами, імітуючи механізм формування закономірностей. Прогноз служить інструментом мінімізації невизначеності і є науково обґрунтованим висновком щодо майбутнього розвитку процесів, його перспектив, можливих наслідків управлінських рішень.

Задля статистичного аналізу розвитку регіонів України для уряду держави необхідною мірою є створення нової, актуальної та науково обґрунтованої політики інклюзивного розвитку та зростання регіонів. Ця політика передбачає активізацію державного сприяння демократичному самоврядуванню та управлінню кожним регіоном в його гармонійних, інноваційних зв'язках з іншими регіонами та з державою в цілому, а також більш детальне дослідження територіального поділу праці, впровадження регіональної НТП та створення більш відкритої економіки.

Європейські фахівці, що досліджують розвиток регіонів, виділяють три основні аспекти регіональної політики:

- 1) дослідження взаємовідносин між органами центральної влади та регіонами;
- 2) дослідження механізмів державного втручання та участі у розвитку окремих територій;
- 3) розробка методів оцінки (в тому числі, порівняльної) стану та розвитку окремих регіонів країн Європи.

На основі визначеної мети та встановлених завдань реалізується державна регіональна політика країни. Серед стратегічних завдань економічного регіонального розвитку можна виділити наступні: підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу; розвиток людських ресурсів; розвиток міжрегіональної співпраці; створення інституційних умов для розвитку регіонів.

Основною проблемою вирішення завдань є вибір сукупності критеріїв оцінювання економічного, соціального та екологічного стану регіону та здійснення його комплексного аналізу. Одним з важливих напрямів побудови регіональної статистики є концепція обґрунтування та доведення актуальності програми соціально-економічного зростання регіонів, а також створення регіональної політики. Отже, досить велике значення має визначення суті та ролі політики розвитку регіонів і встановлення вимог щодо її інформаційно-

статистичного забезпечення відносно розробки і реалізації. Лише чотири чинники визначають політику соціально-економічного розвитку регіону:

- а) комплекс критеріїв аналізу розвитку регіону;
- б) комплекс цілей розвитку регіону;
- в) комплекс засобів досягнення цілей розвитку;
- г) комплекс можливостей участі будь-кого в реалізації регіональної політики.

Побудова статистичного забезпечення політики соціально-економічного розвитку, яка б відповідала ринковим відносинам, вимагає наступної структуризації за певними функціональними напрямками, об'єктами управління та іншими ознаками. Схематично зображено на рис. 2.4.

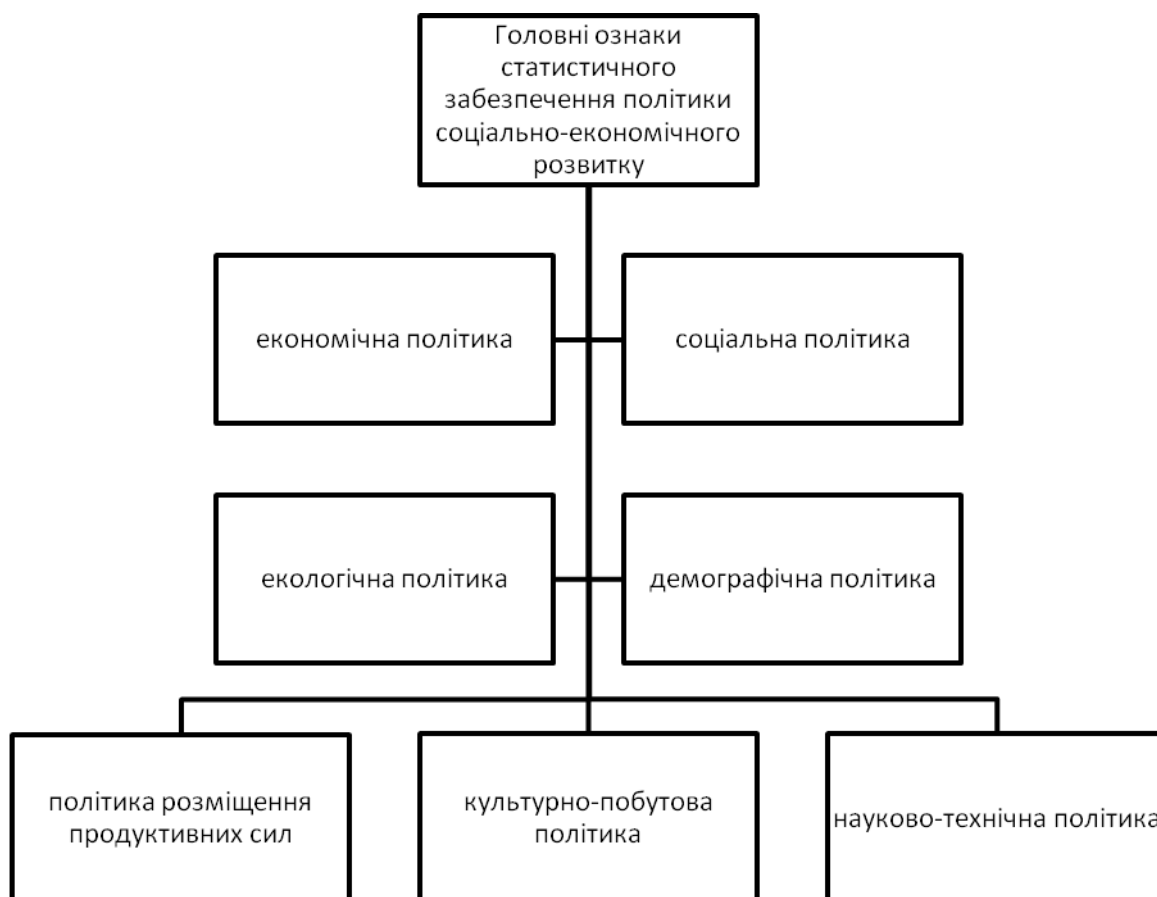

Рис. 2.4. Головні складові статистичного забезпечення державної економічної політики

Джерело: [86]

Для дослідження та оцінювання ефективності використання економічних важелів щодо зростання та розвитку регіону використовують методологію статистичного забезпечення відповідної політики. Засоби впровадження таких методів дуже розвинені і складаються з державної фінансової допомоги, залучення місцевих (приватних) інвестицій, правові заходи, фінансові обмеження тощо.

Сутність регіональної соціальної політики базується на створенні основи щодо загального покращення якості життя населення, а статистичне забезпечення соціальної політики полягає в обґрунтуванні пошуків шляхів урівноваження життя між різними регіонами. Отже, об'єктом статистичного забезпечення соціальної політики є процеси і форми організації життя людей, умови праці, відпочинку та розвитку людини, природній та механічний рух населення тощо.

Статистичне забезпечення екологічної політики надає інформацію про шкідливі викиди в атмосферу та воду, урбанізацію населення, концентрацію виробництва тощо, на основі якої створюються умови ефективного використання ресурсів конкретного регіону шляхом оптимального розміщення виробництв, комунікацій і місць розселення з урахуванням всіх економічних, природних, будівельних та технічних умов.

Щодо статистичного забезпечення інших складових державної економічної політики, а саме – демографічної, розміщення продуктивних сил, культурно-побутової, науково-технічної, то їх дослідження та аналіз мають безпосередній та вагомий вплив на економічне зростання і розвиток регіону та країни в цілому.

Отже, для прийняття обґрунтованих та доцільних рішень в регіональній політиці необхідним засобом є дослідження та використання статистичної інформації, яку надають обласні органи влади. За допомогою використання концептуальних теоретичних положень, методів та показників статистика характеризує стан регіональної економіки і надає вже готову інформацію.

Регіональна статистика забезпечує інформацією усі суб'єкти господарювання та органи управління для обґрунтування і прийняття ними оптимальних рішень.

З входженням України в глобалізаційний процес, з розвитком ринкових відносин потреба в регіональній статистиці зростає. Регіональна інтеграція виробництва та праці є основним напрямом розвитку господарства. Задля забезпечення достовірною та об'єктивною статистичною інформацією органів державного управління з'являється необхідність підвищення наукового рівня статистичної теоретико-методологічної основи, відповідності її світовим стандартам.

Основне значення регіональної статистики полягає в розробці наукових та теоретико-методичних основ порівняльного аналізу соціально-економічного розвитку регіонів та їх взаємозв'язку; в створенні наукових прогнозів економічного, соціального та екологічного розвитку України в територіальному виразі; в обґрунтуванні та доведенні раціональності та актуальності створення механізму реалізації політики регіонального розвитку; в створенні пропозицій та рекомендацій щодо впровадження зовнішньоекономічних та міжрегіональних зв'язків; в теоретико-методологічному забезпеченні експертиз, що спрямовані на дослідження, аналіз та прогнозування соціально-економічного та екологічного розвитку регіонів України та формування регіонального господарського механізму [155].

Основною прерогативою регіональної статистичної політики, задля подолання економічної кризи та виведення країни на вищий рівень конкурентоспроможності, є сприяння практичному використанню людського, природного, інвестиційного і т.д. потенціалів та формуванню умов для зважання на особливості кожної території в контексті державного інтересу.

Система цільових статистичних показників соціально-економічного та екологічного стану областей формується відповідно до положень СНР. Для побудови інтегрального показника рівня інклюзивного розвитку, аналізу міжрегіональних зв'язків, дослідження рівня соціально-економічного та екологічного зростання кожного регіону, визначення рівня ефективності діяльності регіональних органів влади, виявлення закономірностей територіального розподілу різних ступенів соціально-економічного розвитку є

потреба в формуванні єдиної системи показників регіональних досліджень у вигляді цілісної сукупності вагомих для соціально-економічних та екологічних явищ та процесів індикаторів.

Загальна система показників при регіональному аналізі складається з трьох груп показників:

1. Соціальний розвиток характеризується наступними показниками: доходи населення, витрати населення, рівень заробітної плати та темпи її зростання, рівень пенсій, доступність послуг освіти та охорони здоров'я, а також закладів культури тощо.

2. Економічний розвиток характеризується такими показниками: ВВП та ВРП, інноваційна діяльність, будівництво, споживчі ціни, тарифи, зовнішньоторговельні послуги, інвестиції, нематеріальні та матеріальні ресурси тощо.

3. Екологічний розвиток – природні ресурси та охорона навколишнього середовища.

Класифікації в статистиці – це розподіл інформаційних об'єктів за однією ознакою чи кількома та є стандартом і затверджуються Державною службою статистики України.

Класифікації використовуються як інформаційна база щодо дослідження, аналізу та оцінювання структури та структурних зрушень в економічній, соціальній та екологічній системі регіону та країни вцілому.

Основними класифікаційними одиницями СНР є інституціональні одиниці, до яких відносяться:

- а) корпорації;
- б) органи державного управління;
- в) домогосподарства;
- г) некомерційні установи.

Отже, система статистичних показників соціально-економічного розвитку регіонів виступає інформаційною базою для комплексного дослідження та аналізу інтенсивності регіонального розвитку та зростання з основною метою

знаходження резервів щодо створення вищої ефективності національної економіки і, як результат, – введення інклюзивної моделі розвитку країни.

2.2. Система статистичних показників аналізу інклюзивного розвитку країни

При аналізі економічного зростання та його продуктивності використовують три основні групи індикаторів.

Першу групу складають: річні темпи зростання ВВП, чистого національного продукту, національного доходу, розмір золотовалютних резервів та ін.

Другу групу – ВВП та наявний дохід на душу населення та ін.

Третю групу – рівень зростання інфраструктури, освітній рівень розвитку населення, рівень охорони здоров'я людей, екологічний аспект та інші фактори економічного добробуту [27].

Одним із головних етапів аналізу та оцінювання економічного зростання є знаходження та обґрунтування основних його показників, які характеризують економічний розвиток. Аналітичне дослідження економічного розвитку регіонів та країни в цілому відбувається за допомогою функціональної залежності між індикаторами економічного зростання та факторами, які впливають на нього.

Система показників рівня життя населення в міжнародній статистиці ООН була розроблена у другій половині ХХ століття, а саме – у 1978 році. Ця система базується на 12 основних групах: демографічні індикатори населення; санітарно-гігієнічні та житлові умови життя населення; використання продовольчих товарів; рівень освіти і культури; ринок праці; доходи і витрати населення; споживчі ціни; транспортні засоби; рівень відпочинку; соціальне забезпечення (субсидії і т.д.); свобода людини.

Провідні міжнародні соціально-економічні та статистичні організації протягом багатьох років детально досліджують питання щодо статистичного

вивчення рівня життя населення. Так, у лютому 1997 року комісією Організації Об'єднаних Націй було впроваджено початковий набір даних соціальної статистики, затверджених міжнародними статистичними програмами, такі показники рівня життя, що поділяються за віком, статтю та етнічними групами, а саме:

- кількість населення;
- середня очікувана тривалість життя при народженні;
- смертність немовлят і дітей;
- середня тривалість навчання у школі;
- частка дітей із масою при народженні менш як 2,5 кг;
- валовий внутрішній продукт на душу населення;
- середньодушовий дохід домашнього господарства;
- частка безробітного населення;
- вартість мінімального продовольчого кошика;
- співвідношення зайнятих до загальної чисельності населення;
- забезпеченість санітарними умовами життя;
- забезпеченість житлом.

Інклюзивні показники – соціальні, економічні та екологічні індикатори використовуються для загальної (комплексної) оцінки сталості розвитку регіонів та країни в цілому. Найвідомішими індексами зростання та розвитку є:

1. Environmentally adjusted net domestic product (екологічно пристосована внутрішня продукція). Її використовують при екологічному (природному) коригуванні національних рахунків за допомогою наступних показників: чиста внутрішня продукція, вартісна оцінка ослаблення природних ресурсів, вартісна оцінка екологічного збитку відповідно.

2. Впроваджений Світовим Банком індикатор «дійсних заощаджень», на основі валових внутрішніх чистих заощаджень, витрат на освіту, навчання, науку, індикатора ослаблення природних ресурсів, показників збитку від промислових викидів в атмосферу та забруднення навколишнього середовища.

Доведено, що здійснені за даними методиками розрахунки продемонстрували величезну розбіжність між економічними показниками і екологічними, а також тенденцію, що спостерігалась – чим швидше було економічне зростання, тим частіше спостерігався екологічний занепад.

3. Композитний індекс «живої планети», що створений для моніторингу стану біологічної та природної диференціації.

4. За фінансовою та інтелектуальною допомогою організації Global Footprint Network розраховується показник, що описує вплив людини на навколишнє середовище.

5. Індекс розвитку людського потенціалу та індикатор бідності населення на основі показників середньої очікуваної тривалості життя, рівня освіченості населення та рівня економічного зростання та розвитку тощо.

6. «Всесвітній індекс щастя» (HPI). На основі його розрахунку досліджується рівень щастя/щасливого життя населення всіх країн світу.

7. На Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2001 році був представлений індекс екологічної стійкості, який демонструє рівень життя населення за екологічними показниками та індикаторами природоохоронної складової.

8. Результатом спроби створити альтернативний ВВП індикатор економічного розвитку був представлений Genuine Progress Indicator (показник прогресу), що враховує не лише економічні аспекти, а й екологічні та соціальні.

Для аналізу індексу інклюзивного розвитку вищеназвані показники, різні світові організації, об'єднали в різні групи та системи. І. Г. Манцуров в своїх працях робить загальний висновок щодо дуже низького рівня індексу інклюзивності розвитку та зростання в Україні і наголошує на тому, що така тенденція формується під впливом низки факторів. Індивідуальні показники, підвищення значення яких позитивно впливає на рівень композитного індикатора мають загальноприйнятту назву стимулятори. На відміну від стимуляторів, підвищення значення показників-дестимуляторів впливає на загальний рівень агрегованого індикатора із знаком мінус. Також, вчений пропонує поділити 12

індивідуальних показників, за допомогою яких вимірюється інклюзивність розвитку, на шість показників-стимуляторів, а решта є дестимуляторами. Склад першої групи статистичних показників формується з таких індивідуальних показників як: ВВП (ВРП) на душу населення, продуктивність праці, середня очікувана тривалість здорового життя, зайнятість населення, медіанний дохід домогосподарств та чисті заощадження. До другої слід віднести індикатори, такі як: коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами та за рівнем багатства, власне рівень бідності, коефіцієнт демографічного навантаження, державний борг (регіональний борг) та інтенсивність промислових викидів у атмосферу» [94].

Отже, для дослідження індексу інклюзивного розвитку України, на нашу думку, найдоцільніше буде використовувати 12 показників (запропоновані та обґрунтовані ВЕФ), що поділені на 3 групи, згідно концептуальної класифікації OECD та WEF, та адаптованої І. Г. Манцуровим до системи державної статистики України:

1. Індивідуальні характеристики зростання економіки та її продуктивності (ВВП на душу населення, продуктивність праці, зайнятість населення);
2. Індивідуальні характеристики соціальних стандартів та інклюзивності розвитку (середня очікувана тривалість здорового життя, коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами та рівнем багатства, рівень бідності);
3. Індивідуальні характеристики сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь (медіанний дохід домогосподарств, скориговані чисті заощадження, інтенсивність промислових викидів в атмосферу, коефіцієнт демографічного навантаження) [94].

Таке групування системи показників інклюзивного розвитку країни є найоптимальнішим вибором для дослідження, аналізу та прогнозування даних для України та її регіонів.

2.3. Статистичне оцінювання стану та динаміки інклюзивного розвитку регіонів України та його порівняльний аналіз з показником ВРП

У системі показників інклюзивного розвитку регіонів України 11 індивідуальних показників (показник «Державний борг», а, отже, «Регіональний борг» на даному етапі розвитку країни для областей не розраховується, за допомогою яких вимірюється інклюзивність розвитку.

Дезінтеграція значень індексу інклюзивності розвитку на частинні та індивідуальні продемонстровано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Дезінтеграція значень індексу інклюзивності розвитку на частинні та індивідуальні в середньому за 2015-2019 рр.

Область	Індивідуальні характеристики зростання економіки та її продуктивності			Індивідуальні характеристики соціальних стандартів та інклюзивності розвитку				Індивідуальні характеристики сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь			
Вінницька	83 175	10270,4	56,9	72,5	0,15	24,6	0,21	149,8	6,2	65,1	48,0
Волинська	73 215	4365,1	50,7	71,7	0,33	23,3	0,20	125,2	10,8	85,0	25,6
Дніпропетровська	122 379	7556,3	59,2	70,5	0,36	24,2	0,22	196,8	10,8	60,5	78,5
Донецька	49 422	8607,2	50,1	70,9	0,51	24,4	0,23	91,8	39,9	83,2	146,9
Житомирська	70 247	3919,8	56,8	70,1	0,48	25,0	0,22	141,8	3,7	64,3	38,6
Закарпатська	48 861	2836,0	54,9	71,0	0,30	23,8	0,21	111,9	12,8	71,2	36,4
Запорізька	91 498	5558,0	56,5	71,3	0,28	23,5	0,21	178,6	4,6	66,1	71,7
Івано-Франківська	63 254	3854,3	55,3	73,6	0,05	22,6	0,20	132,1	2,8	71,9	121,3
Київська	123 267	6839,5	58,3	70,3	0,16	23,8	0,22	172,6	24,4	64,6	44,6
Кіровоградська	77 816	11274,9	54,1	70,6	0,54	25,4	0,23	137,2	4,5	71,8	24,2
Луганська	18 798	4853,8	56,1	71,0	0,45	24,1	0,22	60,1	44,1	60,1	86,2
Львівська	85 198	4542,0	56,4	73,4	0,26	22,9	0,20	150,9	6,5	69,2	42,9
Миколаївська	82 149	4681,6	58,0	70,9	0,29	23,4	0,22	148,7	0,5	62,0	27,0
Одеська	82 903	4931,7	57,1	70,9	0,33	24,4	0,23	167,4	20,8	68,1	26,9
Полтавська	134 449	8126,9	54,6	71,7	0,38	23,5	0,20	163,7	6,2	69,8	34,9
Рівненська	58 332	3494,5	57,1	71,7	0,39	22,8	0,21	130,6	3,1	64,0	29,2
Сумська	70 576	4068,9	57,6	72,0	0,24	21,9	0,20	152,0	10,4	63,9	34,8
Тернопільська	54 833	3357,3	52,2	73,5	0,28	24,3	0,21	118,3	1,2	79,0	33,7
Харківська	92 864	5010,5	60,6	71,5	0,23	22,2	0,20	156,7	28,1	58,6	29,6
Херсонська	59 987	3584,4	56,9	70,4	0,52	23,7	0,22	136,6	16,0	64,1	36,8
Хмельницька	65 916	3978,4	54,8	72,2	0,37	23,4	0,21	140,6	0,6	72,7	39,3
Черкаська	86 319	4770,4	57,3	72,1	0,27	25,2	0,23	136,9	9,3	63,9	49,6
Чернівецька	46 136	6260,0	56,8	73,6	0,34	21,8	0,20	116,8	20,5	67,3	25,6
Чернігівська	78 118	9568,3	56,8	70,7	0,21	24,9	0,22	139,4	3,1	64,0	31,9
м. Київ	320 885	16467,0	62,4	74,1	0,15	26,5	0,25	387,3	7,7	53,3	9,5

Джерело: Розроблено і розраховано на основі даних [Додаток А, 12]

Примітка: 1 – ВРП на душу населення (млн. грн); 2 – продуктивність праці (ВРП на 1 працюючого, дол.); 3 – зайнятість населення (%); 4 – середня очікувана тривалість здорового життя (роки); 5 – коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами; 6 – рівень бідності (%); 7 – коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за рівнем багатства; 8 – медіанний дохід домогосподарств (дол.); 9 – скориговані чисті заощадження (% ВНД); 10 – інтенсивність промислових викидів в атмосферу (1 кг викидів CO₂/дол. ВВП); 11 – коефіцієнт демографічного навантаження (%).

Проаналізувавши динаміку частинних індикаторів інклюзивного розвитку регіонів України за 2015-2019 рр. можна зробити наступний висновок: індивідуальні характеристики зростання економіки та її продуктивності, соціальних стандартів та інклюзивності розвитку, сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь мають негативну динаміку, а саме – рівень показників-стимуляторів кожної групи має тенденцію до значного спаду, а рівень показників-дестимуляторів навпаки – зростає, що має вагомий і безпосередній вплив на економічну, соціальну та екологічну складові та залежить, в першу чергу, від політичного устрою країни.

Наприклад, показник рівня безробіття, що демонструє співвідношення загальної кількості безробітних до узагальнюючого числа економічно активного та працездатного населення України за останні п'ять років підвищився в регіонах України на 2,2 % в цілому. Аналіз динаміки цього індикатора, як оберненого до показника рівня зайнятості, вказує на негативну тенденцію його зростання, а саме – у 2015 р. в регіонах України рівень безробіття становив 7,7%, а у 2017 році цей показник збільшився на 2,2 в.п. і становив 9,9%. В той же час, рівень безробіття у 2019 році, порівняно з 2018 роком, збільшився лише в наступних областях: Луганській (1,04%) та Чернівецькій (1,03%). Очевидно, що за ці роки відбулося зменшення рівня безробіття лише у 2015 р. з 9,7% до 9,5%. Тобто, починаючи з 2015 року, рівень безробіття стабільно і досить істотно зростає.

За показником розшарування суспільства за рівнем бідності у 2019 році Кіровоградська область опинилась на першому місці (6,9 %), а Дніпропетровська, Івано-Франківська та Полтавська області – на останньому місці (0,1 %).

На першому місці за динамікою значень показників коефіцієнта Джині за багатством у 2018-2019 рр. за регіонами знаходиться Івано-Франківська область (0,06), а значення відповідного індикатора Вінницької області знизився на 0,031.

Аналіз індивідуальних показників інклюзивності дає лише загальне уявлення щодо стану всіх складових соціально-економічної та екологічної систем. Для узагальненої та більш об'єктивної оцінки був розрахований агрегований індекс за методологією ВЕФ, що враховує економічну, соціальну та інфраструктурну складові, відповідно до якого проведене рейтингове оцінювання регіонів України за рівнем інклюзивного розвитку, а також, для порівняння був розрахований композитний індекс інклюзивного розвитку з використанням вагових коефіцієнтів, згідно з нашою пропозицією (проведення експертної оцінки). Результати дослідження динаміки агрегованого індексу інклюзивного розвитку регіонів України за 2015-2019 рр. представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Динаміка агрегованого індексу
інклюзивного розвитку регіонів України за 2015-2019 рр.**

Методологія (ВЕФ)							Методологія (ВЕФ з використанням вагових коефіцієнтів)						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Регіон	2015	2016	2017	2018	2019	Ранг	Регіон	2015	2016	2017	2018	2019	Ранг
Вінницька	0,99	1,04	1,02	1,13	1,76	6	Вінницька	0,33	0,35	0,34	0,37	0,61	5
Волинська	0,96	0,89	0,89	0,85	0,78	23	Волинська	0,29	0,27	0,28	0,25	0,24	23
Дніпропетровська	1,10	0,99	1,06	1,05	2,06	3	Дніпропетровська	0,39	0,36	0,39	0,29	0,68	2
Донецька	1,00	0,94	0,87	0,92	0,94	14	Донецька	0,32	0,30	0,28	0,23	0,30	14
Житомирська	0,86	0,85	1,78	0,84	0,80	22	Житомирська	0,28	0,28	0,58	0,24	0,26	22
Закарпатська	0,77	0,74	0,81	1,78	0,99	13	Закарпатська	0,23	0,22	0,24	0,75	0,29	15
Запорізька	1,11	0,92	2,92	1,09	0,90	16	Запорізька	0,38	0,32	0,96	0,36	0,30	13
Івано-Франківська	1,41	1,07	0,89	1,78	1,72	7	Івано-Франківська	0,46	0,34	0,29	0,78	0,55	7

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Київська	1,80	1,22	1,24	1,24	1,23	8	Київська	0,60	0,42	0,41	0,34	0,40	8
Кіровоградська	0,85	0,80	0,79	0,81	2,13	2	Кіровоградська	0,28	0,26	0,26	0,23	0,67	4
Луганська	1,07	1,01	0,98	0,95	1,06	12	Луганська	0,30	0,30	0,29	0,25	0,31	12
Львівська	0,83	0,84	0,81	0,99	1,12	9	Львівська	0,28	0,28	0,27	0,32	0,35	9
Миколаївська	0,98	1,32	0,99	1,07	0,88	17	Миколаївська	0,32	0,43	0,33	0,33	0,28	16
Одеська	0,98	1,05	1,57	1,99	1,08	11	Одеська	0,30	0,32	0,50	0,79	0,33	11
Полтавська	1,20	1,17	1,09	1,06	2,00	4	Полтавська	0,42	0,42	0,40	0,29	0,67	3
Рівненська	0,78	0,78	1,14	0,76	0,92	15	Рівненська	0,24	0,24	0,36	0,22	0,28	17
Сумська	1,08	1,30	0,99	1,00	0,83	21	Сумська	0,34	0,41	0,32	0,31	0,26	21
Тернопільська	0,74	0,74	0,78	1,25	0,86	20	Тернопільська	0,23	0,23	0,24	0,48	0,26	20
Харківська	1,27	1,24	1,14	1,39	1,11	10	Харківська	0,40	0,40	0,36	0,41	0,34	10
Херсонська	0,81	0,84	0,80	0,80	0,77	24	Херсонська	0,25	0,26	0,25	0,21	0,22	24
Хмельницька	0,92	0,90	0,91	0,94	0,85	19	Хмельницька	0,29	0,29	0,30	0,29	0,26	19
Черкаська	0,85	0,87	1,72	0,79	0,87	18	Черкаська	0,29	0,29	0,56	0,21	0,27	18
Чернівецька	0,85	0,99	0,96	1,05	2,59	1	Чернівецька	0,26	0,30	0,28	0,30	0,70	1
Чернігівська	1,03	0,81	0,85	0,79	1,79	5	Чернігівська	0,34	0,27	0,28	0,23	0,57	6
м. Київ	3,24	2,33	1,97	1,99	1,59		м. Київ	1,11	0,84	0,73	0,51	0,57	5

Джерело: розроблено автором за даними [додаток А]

Примітка: чим вищий показник, тим краще розвиваються економічна, соціальна та екологічна системи

Доведено, що у п'ятірку лідерів, згідно ВЕФ, потрапили наступні регіони: Чернівецька, Кіровоградська, Дніпропетровська, Полтавська та Чернігівська області, а згідно нашої пропозиції – Чернівецька, Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоградська та Вінницька області. Зроблено висновок, що така невелика, але вагома різниця свідчить про доцільність використання вагів, оскільки лише 11 показників не можуть в повній мірі охарактеризувати економічну, соціальну та екологічну системи одночасно.

Значення агрегованого індексу (з використанням вагових коефіцієнтів) інклюзивного розвитку регіонів України за 2019 р. інфографічно подано на рис. 2.5. Зображена на графіку гістограма характеризує ланцюгові темпи зростання значень IDI.

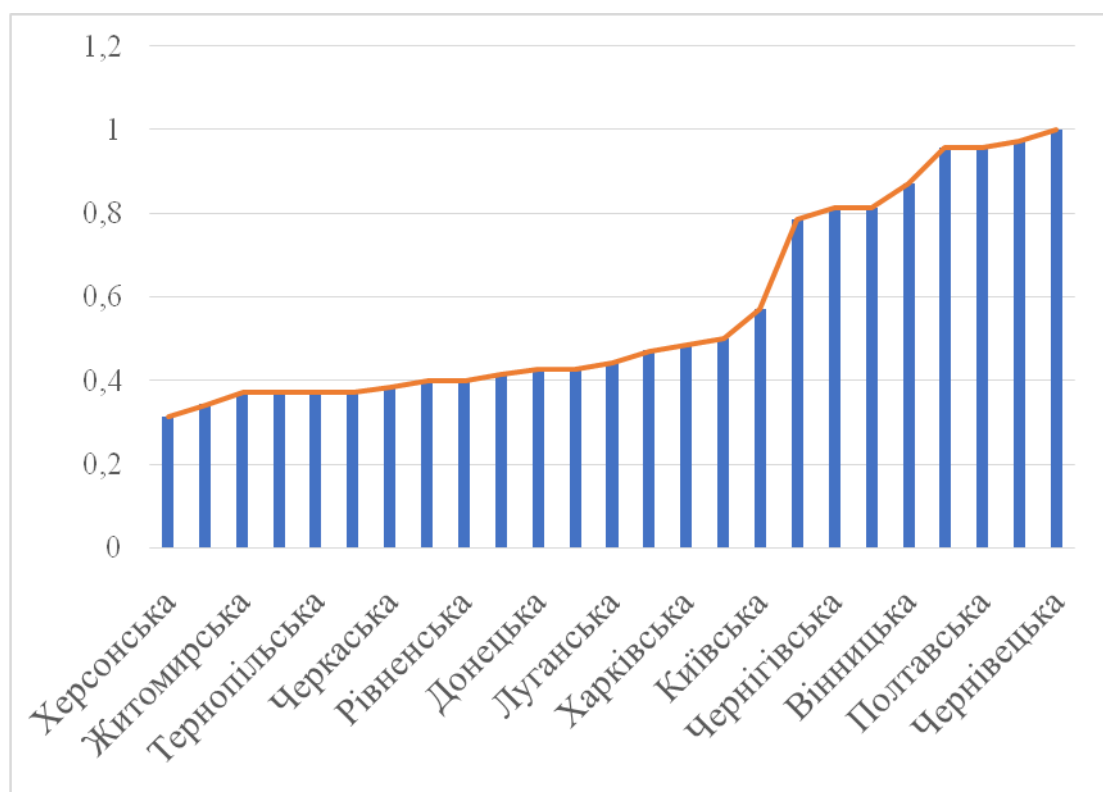

Рис. 2.5. Агрегований індекс інклюзивного розвитку регіонів України 2019 р.

Джерело: розроблено автором

За даними розрахунками, можна зробити висновок, що стан економічної, соціальної та екологічної складової всіх регіонів України протягом досліджених п'яти років класифікується як невідповідний стандартам інклюзивного зростання.

На основі проведеного дослідження було обґрунтовано необхідність поглибленого дослідження розвитку регіону із врахуванням його інклюзивності, що розширює аналіз економічних зрушень, доповнюючи його показниками рівномірності розподілу отриманих благ та оцінкою можливостей включення усіх верств населення до процесів соціально-економічного зростання. У відповідності до нових вимог був проведений аналіз інклюзивного розвитку регіонів за трьома складовими (економічною, соціальною та інфраструктурною), що дозволяють в достатній мірі об'єктивно оцінити його рівень.

Розрахунок агрегованого індексу, а також показників, що характеризують динаміку економічної, соціальної та інфраструктурної сфер, дозволив встановити тенденції інклюзивного розвитку регіонів України та виявити наявність значної

міжрегіональної асиметрії. Як свідчать результати проведеного аналізу, упродовж досліджуваного періоду динамічніше розвивалися Запорізьська, Івано-Франківська, Київська, Одеська, Полтавська області та м. Київ, що пояснюється, насамперед, меншим впливом військових дій та вищою адаптивністю цих областей до нових зовнішньоекономічних та соціальних умов.

Найбільш універсальним і часто вживаним індикатором оцінки регіонального розвитку є валовий регіональний продукт (ВРП). В Україні протягом 2019 р. спостерігалось падіння ВРП в деяких регіонах у зв'язку з воєнними діями у державі та стихійними лихами і, в той же час, зростання ВРП в деяких регіонах – за рахунок туризму. Так, у 2019 р. найбільше скорочення індексів фізичного обсягу ВРП відбулось у місті Києві (-39,8%), Полтавській (-0,4%) та Київській (-15,7%) областях, а зростання – у Луганській (6,6%) області (рис. 2.6.).

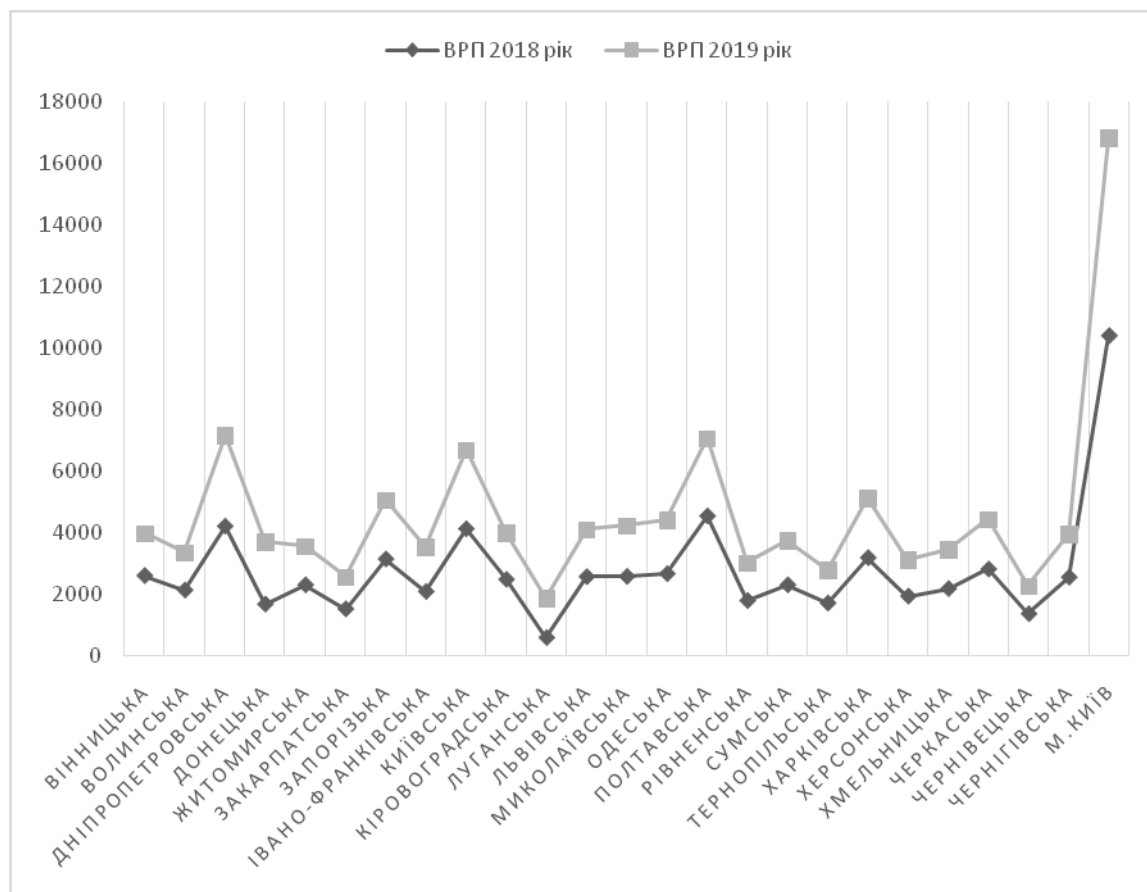

Рис. 2.6. Динаміка показника ВРП у 2018-2019 рр. (у фактичних цінах у розрахунку на одну особу)

Джерело: побудовано автором за даними [додаток А]

В цілому, найгірше відновлення ВРП відбувається у східних та центральних регіонах, в яких були міцні економічні зв'язки з Донецькою, Луганською областями та Російською Федерацією (Дніпропетровська, Запорізька, Сумська, Полтавська, Харківська області) та окремих західних областях (Волинська, Закарпатська). Натомість, кращі темпи відновлення ВРП демонструють західні, центральні та південні регіони. Що стосується останніх, то одним з головних факторів зростання їх економіки є переорієнтація туристичних потоків із тимчасово окупованої Автономної республіки Крим.

Показники експорту товарів свідчать, що у 2017-2019 рр. найвищі темпи нарощування обсягів експорту у 2019 р. зафіксовані у Хмельницькій, Чернівецькій та Івано-Франківській областях. Водночас, в 10 регіонах (Донецька, Харківська, Рівненська, Київська, Волинська, Полтавська області та м. Київ), зростання експорту відбувалось повільніше, ніж в середньому по країні. У трьох регіонах (Херсонська, Одеська, Луганська області) показники приросту були від'ємними.

В останні роки змінилася географічна структура зовнішньої торгівлі регіонів. Відбувається переорієнтація експорту товарів і послуг з країн СНД на країни ЄС, Азії та Африки. Індекс капітальних інвестицій мав тенденцію до зростання протягом 2015-2019 рр. практично у всіх регіонах України. Це свідчить про збільшення суб'єктами господарювання обсягів інвестування грошових коштів у матеріальні та нематеріальні активи. Обчислені показники вказують на тенденцію збільшення обсягів капітальних інвестицій в економіку західних і південних областей.

Своєрідним мірилом ділової активності в регіоні є кількість активних підприємств. Історично, найбільша чисельність активних підприємств спостерігається у м. Києві, Дніпропетровській, Одеській, Львівській, Харківській, Донецькій областях (рис. 2.7. та рис. 2.8.). Характерним є те, що протягом досліджуваного періоду найбільше зменшення кількості активних підприємств відбувалося у Харківській, Донецькій та Луганській областях.

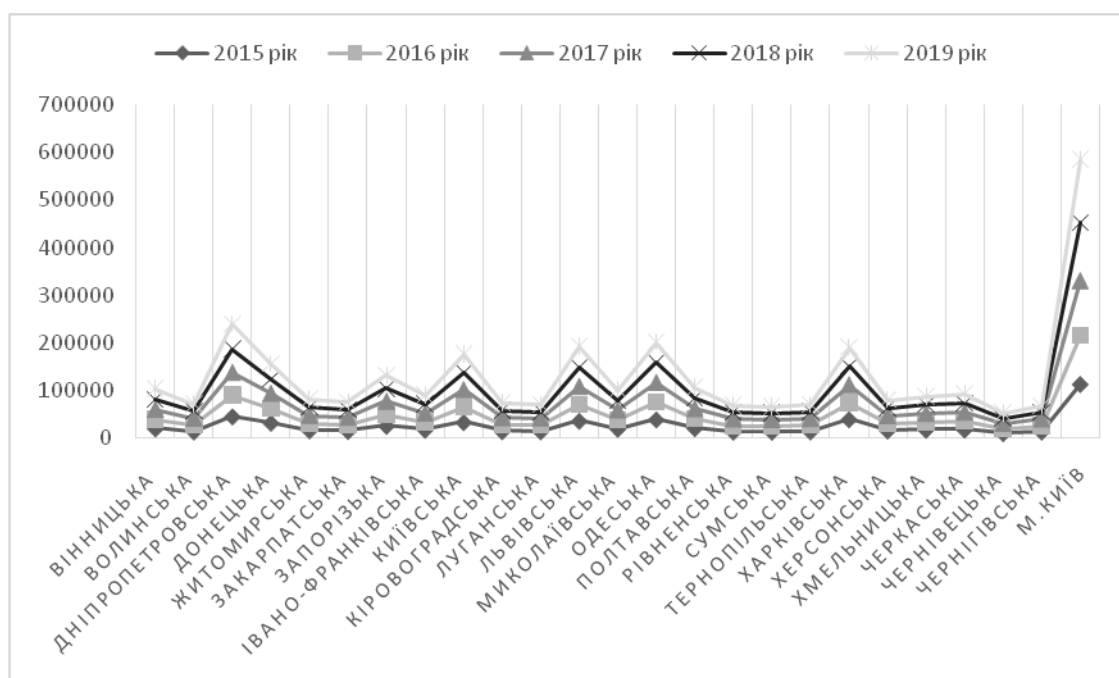

Рис. 2.7. Зміна кількості активних підприємств в регіонах України у 2015-2019 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [додаток А]

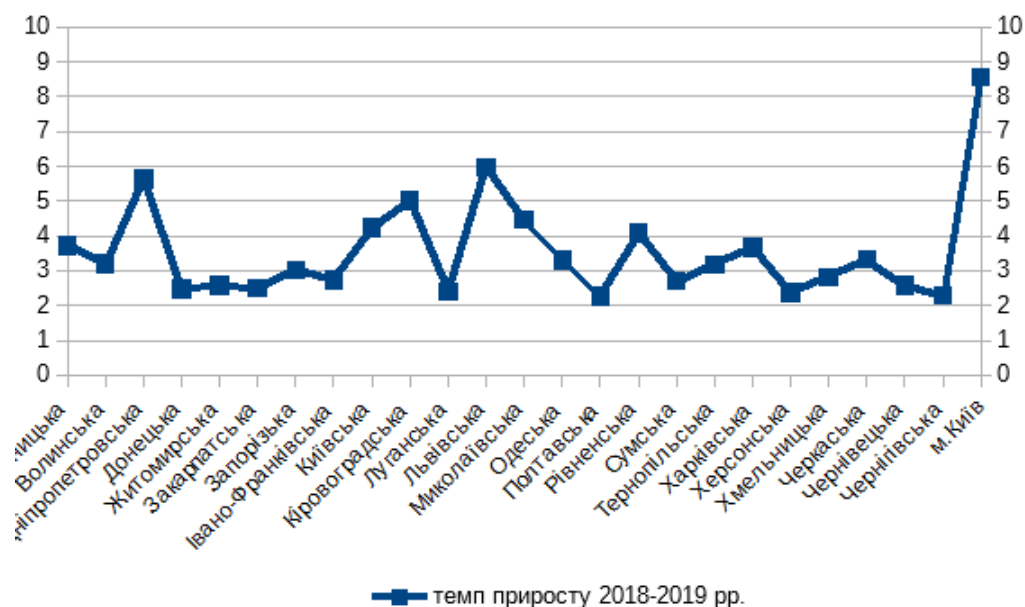

Рис. 2.8. Темп приросту кількості активних підприємств у регіонах України у 2018-2019 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [додаток А]

На основі частинних показників індексу інклюзивного розвитку регіонів України можна оцінити загальний стан економічної, соціальної та екологічної систем (рис. 2.9.-2.11.).

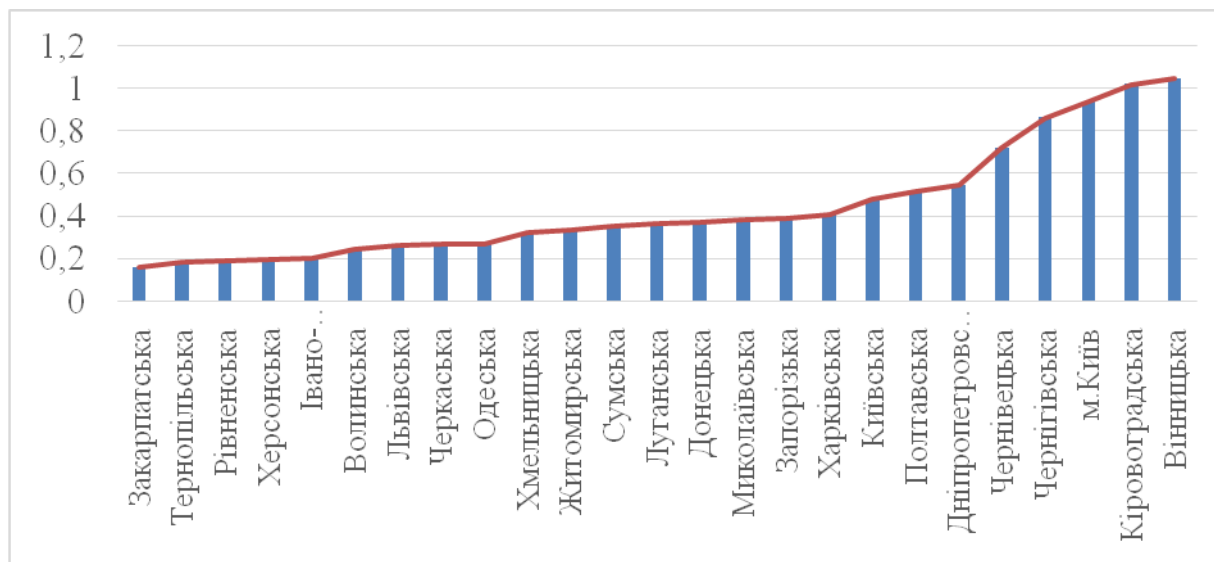

Рис. 2.9. Значення частинного індексу інклюзивності – зростання економіки та її продуктивності у 2019 р.

Джерело: побудовано автором за даними [додаток А]

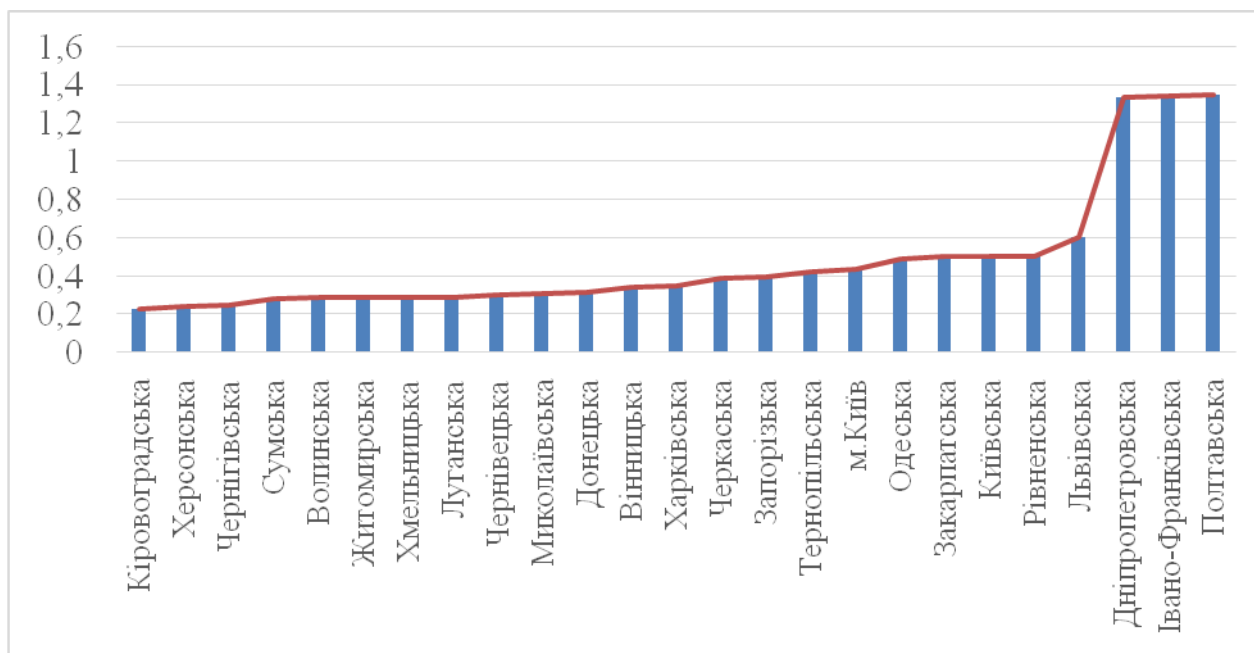

Рис. 2.10. Значення частинного індексу інклюзивності – соціальні стандарти та інклюзивність розвитку у 2019 р.

Джерело: побудовано автором за даними [додаток А]

Форма наведених гістограм свідчить про те, що характеристики як зростання економіки, так і соціальних стандартів та сталості розвитку істотно відрізняються за регіонами.

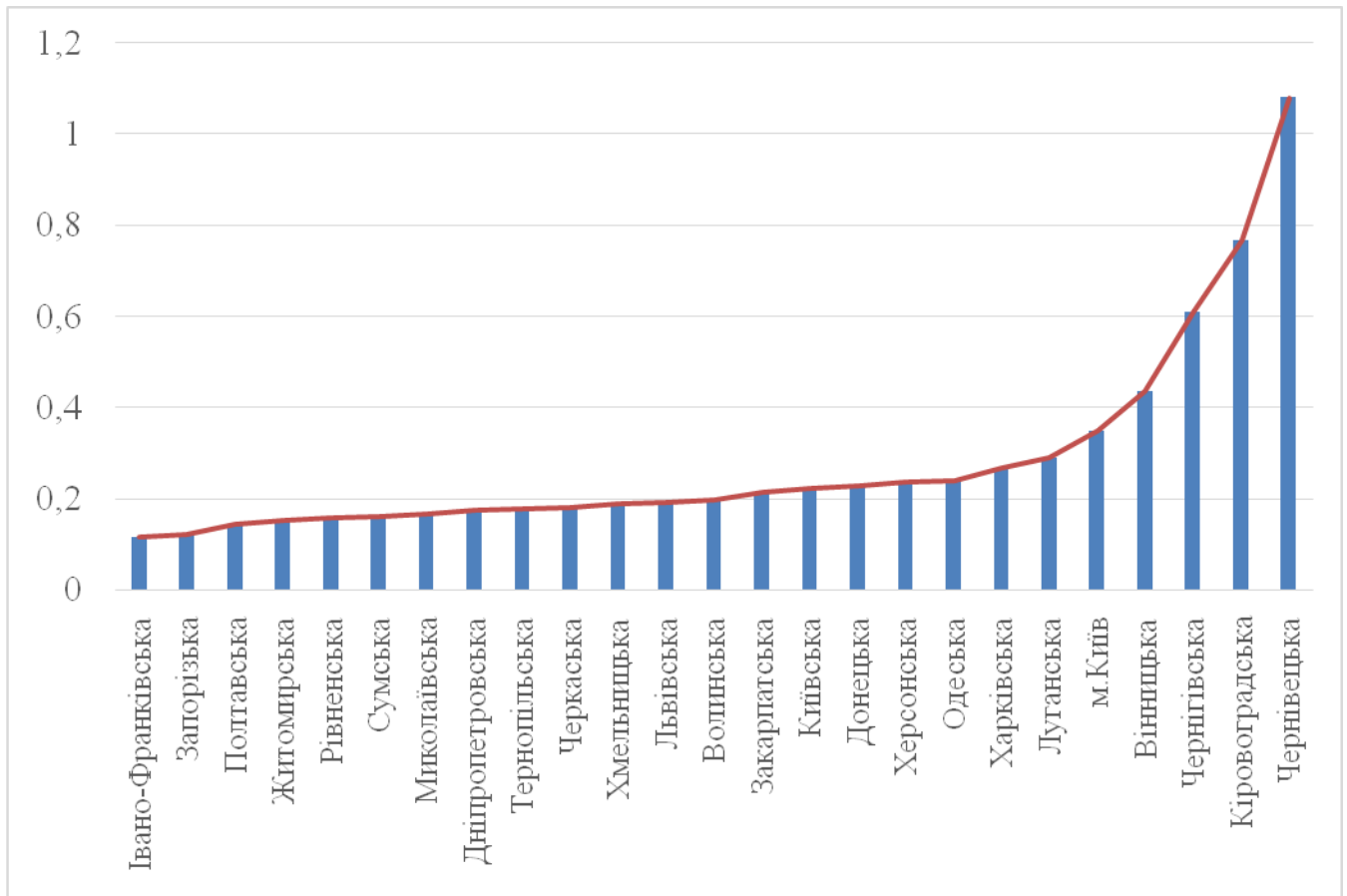

Рис. 2.11. Значення частинного індексу інклюзивності - сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь, у 2019 р.

Джерело: побудовано автором за даними [додаток А]

Показники частинних значень індексу інклюзивності (табл. 2.4) демонструють, що упродовж 2019 року найдинамічніше розвивалася економіка Вінницької (1,05), Кіровоградської (1,02), Чернігівської (0,86), Чернівецької (0,72) областей та м. Києва (0,93). У той же час, низький рівень економічної складової інклюзивного розвитку притаманний Івано-Франківській (0,20), Херсонській (0,20), Рівненській (0,19), Тернопільській (0,18) та Закарпатській (0,16) областям. Серед причин можна назвати сільськогосподарську орієнтацію господарства названих регіонів, відносно низьку економічну активність населення та міграцію робочої сили за кордон. Щодо соціальної системи, то найбільш ефективно вона

розвивалася в Полтавській (1,34), Івано-Франківській (1,34) та Дніпропетровській (1,33) областях. Стосовно показника сталості розвитку, то найменш раціонально використовують природний ресурс та людський потенціал наступні області – Полтавська (0,14), Запорізька (0,12), Івано-Франківська (0,11).

Таблиця 2.3

Показники частинних значень індексу інклюзивного розвитку у 2019 р.

Область	Індивідуальні характеристики зростання економіки та її продуктивності	Індивідуальні характеристики соціальних стандартів та інклюзивності розвитку	Індивідуальні характеристики сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь
Вінницька	1,05	0,34	0,43
Волинська	0,24	0,28	0,20
Дніпропетровська	0,54	1,33	0,17
Донецька	0,37	0,31	0,23
Житомирська	0,33	0,28	0,15
Закарпатська	0,16	0,50	0,21
Запорізька	0,38	0,39	0,12
Івано-Франківська	0,20	1,34	0,11
Київська	0,48	0,50	0,22
Кіровоградська	1,02	0,22	0,77
Луганська	0,36	0,29	0,29
Львівська	0,26	0,60	0,19
Миколаївська	0,38	0,30	0,16
Одеська	0,27	0,49	0,24
Полтавська	0,52	1,34	0,14
Рівненська	0,19	0,50	0,16
Сумська	0,35	0,28	0,16
Тернопільська	0,18	0,42	0,18
Харківська	0,41	0,35	0,27
Херсонська	0,20	0,24	0,24
Хмельницька	0,32	0,28	0,19
Черкаська	0,26	0,38	0,18
Чернівецька	0,72	0,30	1,08
Чернігівська	0,86	0,24	0,61
м. Київ	0,93	0,43	0,35

Джерело: розраховано автором за даними [таблиця 2.1-2.2]

Репрезентаційними показниками інклюзивного розвитку соціальної сфери є розмір доходів населення та їх диференціація як вертикальна (між різними верствами населення) так і горизонтальна (їх регіональна нерівномірність). Для України характерною є суттєва різниця в оплаті праці у західних областях, промислово розвинутих східних регіонах і м. Києві. Розглядаючи динаміку середньомісячної заробітної плати можна відмітити, що найвищий її рівень спостерігався у м. Києві – від 5385 грн у 2015 р. до 15800 грн у 2019 р., що майже вдвічі перевищувало показники у Тернопільській області, де рівень оплати праці був найнижчим.

Водночас, як свідчать проаналізовані дані, цей розрив поступово скорочується. Доцільним буде показати як змінився показник середньомісячної заробітної плати у 2015 р. та 2019 р. у м. Києві (найвища заробітна плата в Україні) та Тернопільській області (найнижча заробітна плата по країні) (рис. 2.11. та 2.12.).

Рис. 2.11. Середньомісячна заробітна плата у м. Києві і Тернопільській області у 2015 році

Джерело: побудовано автором за даними [додаток А]

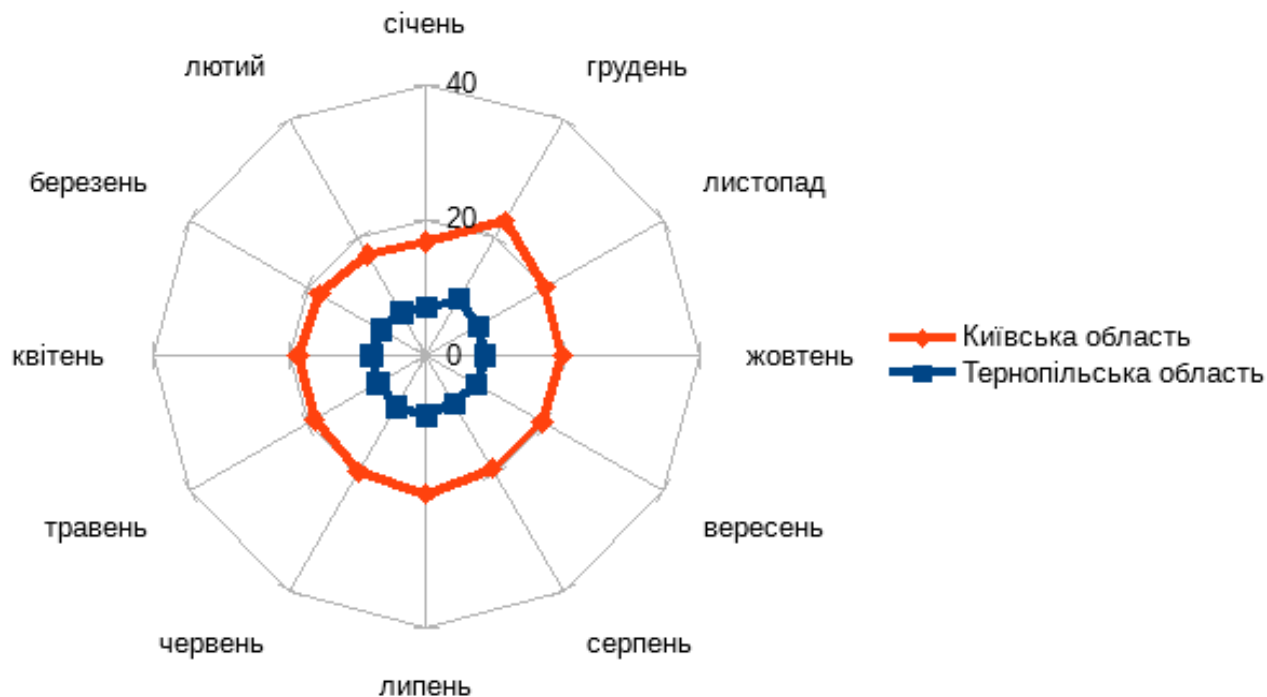

Рис. 2.12. Середньомісячна заробітна плата у м. Києві і Тернопільській області у 2019 році

Джерело: побудовано автором за даними [додаток А]

Індекс реальної заробітної плати катастрофічно знизився за всіма регіонами у 2015 р., склавши в середньому по Україні 79,8 %, що пов'язано з воєнними діями на сході України. У 2017 р. реальна заробітна плата в Україні стабільно зростала, причому найвищі показники були зафіксовані у західних областях. У 2019 р. заробітна плата, хоча і продовжувала зростати, однак меншими темпами, про що свідчить динаміка індексу реальної заробітної плати.

Рівень доходів у м. Києві, де їх розмір був найбільшим, перевищував доходи населення в інших регіонах в середньому у два рази, однак, позитивною є динаміка скорочення такої диференціації, починаючи з 2016 року. Найнижчий рівень доходів спостерігається у Луганській, Донецькій та Закарпатській областях, населення яких у 3,5-7 разів бідніші, ніж мешканці м. Києва.

Водночас, за результатами оцінки домогосподарств найбільш біднішими вважають себе жителі Івано-Франківської та Черкаської областей, де 99,3 % та 99,1 %, відповідно, віднесли себе до категорії незаможних (рис. 2.13.).

Рис. 2.13. Розподіл домогосподарств, які, за оцінкою матеріального добробуту, відносять себе до бідних, станом на 2019 р.

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Інклюзивність розвитку відображає рівень залучення населення регіону до продуктивної діяльності, показником чого є рівень зайнятості населення. Протягом 2015-2019 рр. кількість зайнятого населення зменшувалася по всій Україні, що стало наслідком припинення діяльності підприємств на непідконтрольних територіях, закриття або зменшення обсягів діяльності суб'єктами господарювання у зв'язку з військовими діями, масового виїзду населення України на постійні і тимчасові роботи за кордон через неприйнятно низький рівень заробітної плати в Україні. Однак, у 2018 р., як свідчать дані, негативну тенденцію вдалось перервати і по країні в цілому спостерігалось незначне підвищення кількості зайнятих осіб, що стало однією із причин зменшення темпів росту вакансій у цьому ж році.

Негативним явищем є стабільне зменшення чисельності населення в Україні, що відбувається як з природних, так і з міграційних причин. Приріст

населення відбувався лише у м. Києві та Київській області, найбільше скорочення було характерне для східних областей України.

Проаналізовані показники реальної заробітної плати та її регіональної диференціації, динаміки рівня зайнятості та кількості вакансій, темпів росту чисельності населення дозволяють об'єктивно оцінити можливості доступу населення до продуктивної діяльності та процесів соціально-економічного зростання країни та її регіонів. У своїй сукупності вони відображають інклюзивність розвитку соціальної сфери.

Стан інфраструктури є важливим чинником та одночасно результатом ефективного управління розвитком регіону, його інклюзивної спрямованості. Складові інфраструктурного комплексу створюють умови для повного використання трудового потенціалу та соціальної залученості з метою подолання бідності населення, підвищення доступності результатів соціально-економічного зростання для більшої частини населення і є основними елементами, які мають змогу вивести нашу країну на більш новий рівень зростання та розвитку, забезпечивши його інклюзивність. Серед показників розвитку інфраструктури, варто відзначити темпи зростання введеного в експлуатацію житла, аналіз яких свідчить про відсутність чіткої визначеної тенденції. Із початком фінансової децентралізації у 2015 р. відбувалося зростання ринку житлової нерухомості, однак, починаючи з 2016 р. ситуація змінилась на протилежну. Однією із причин зміни інтенсивності житлового будівництва можна назвати довгий цикл між початком будівництва житла і його готовності до використання. Протягом досліджуваного періоду лише у трьох регіонах спостерігалось стабільне зростання кількості введеного в експлуатацію житла – Київській, Харківській та Волинській областях.

За результатами проведеного дослідження і розрахунком агрегованого індексу інклюзивного розвитку регіону та порівняльного аналізу з індикатором валового регіонального продукту на одну особу в Україні у 2019 р. було визначено їх рейтинги (табл. 2.4).

**Порівняння рейтингів регіонів за ВРП на одну особу
і за індексом інклюзивного розвитку регіонів у 2019 р.**

Група розвинутих регіонів		Група регіонів, що розвиваються		Група регіонів, що наближаються до стану стагнації	
Рейтинг 5 регіонів у розподілі за рівнем індексу інклюзивного розвитку (місце)	Місце 5 регіонів за ВРП на одну особу (місце)	Рейтинг 5 регіонів у розподілі за рівнем індексу інклюзивного розвитку (місце)	Місце 5 регіонів за ВРП на одну особу (місце)	Рейтинг 5 регіонів у розподілі за рівнем індексу інклюзивного розвитку (місце)	Місце 5 регіонів за ВРП на одну особу (місце)
Чернівецька (1)	Полтавська (1)	Чернігівська (1)	Київська (2)	Одеська (1)	Запорізька (5)
Дніпропетровська (2)	Дніпропетровська (3)	Івано-Франківська (2)	Харківська (4)	Луганська (2)	Одеська (9)
Полтавська (3)	Вінницька (8)	Київська (3)	Львівська (7)	Запорізька (3)	Донецька (21)
Кіровоградська (4)	Кіровоградська (12)	Львівська (4)	Чернігівська (11)	Донецька (4)	Закарпатська (22)
Вінницька (5)	Чернівецька (23)	Харківська (5)	Івано-Франківська (17)	Закарпатська (5)	Луганська (24)

Джерело: розроблено автором за даними [додаток А, табл. 2.3]

За допомогою порівняльного аналізу стану соціально-економічного розвитку регіонів України за показником валового регіонального продукту на одну особу та показником інклюзивного розвитку встановлено, що показник інклюзії більш повно характеризує динаміку зростання областей. Так, за аналізом індексу інклюзивного розвитку регіонів України у 2019 р. лідерами є – Чернівецька, Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоградська та Вінницька області, а за ВРП на одну особу ті самі області займають 23, 3, 1, 12 та 8 місця відповідно. Однак, лише 2 області (Дніпропетровська, Полтавська) - з групи розвинутих регіонів - входить одночасно до рейтингу регіонів у розподілі за рівнем індексу інклюзивного розвитку та за ВРП. В результаті статистичного аналізу також був продемонстрований наступний парадокс: знаходячись на першій позиції групи розвинутих регіонів за рейтингом ІР, Чернівецька область за ВРП посідає п'яте місце в групі країн, що наближаються до стану стагнації. Це доводить необхідність подальшого глибокого та точного дослідження

концептуальних положень щодо визначення показника IDI та великої обережності його впровадження в систему показників для аналізу соціально-економічного розвитку регіонів та країни вцілому. Проведені розрахунки ІР за 2019 р. засвідчили, що показник інклюзивного розвитку регіонів дає можливість одержати конкретизовану інформацію стосовно рівня життя населення: наявного доходу на одну особу, рівня бідності за відносним критерієм, середньої очікуваної тривалості життя, а також більш об'єктивно характеризує результати функціонування соціально-економічної системи, ніж показник ВВП (ВРП) на душу населення. Це доводить доцільність впровадження показника інклюзивного розвитку, адже, він виявляє переваги та прогалини в соціально-економічному та екологічному розвитку кожної області, завдяки чому можна вчасно зреагувати та усунути негативні процеси та явища у розвитку регіонів та країни вцілому. В той же час, ці розрахунки, на прикладі Чернівецької області, довели, що концепція інклюзивного розвитку є достатньо новою, що зумовлює її подальше дослідження. Доведено, що на такий результат впливають низькі показники середньої очікуваної тривалості життя та високі викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в регіоні, а також пояснюється високими показниками бідності.

Водночас, аналіз визначених індексів інклюзивного розвитку регіонів показує доцільність запровадження цього критерію, адже, він виявляє переваги та прогалини в соціально-економічному розвитку кожного регіону. Так, знаходячись на п'ятій позиції групи розвинутих регіонів за рейтингом ІР, Вінницька область за ВРП посідає третє місце в групі регіонів, що розвиваються. На такий результат впливають низькі значення показників середньої очікуваної тривалості життя та високі значення показників викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в регіоні. Таким чином, зпівставляючи рейтинги ВРП та IDI, можна зробити висновок, що п'ятірка розвинутих регіонів за економічним показником валового регіонального продукту на одну особу мають досить низькі соціальні та екологічні показники, наприклад, середньої очікуваної тривалості життя, а також рівня бідності за відносним критерієм та наявного доходу на одну особу.

Проведені розрахунки ІР за 2019 рр. засвідчили, що показник інклюзивного розвитку регіонів дає змогу об'єктивніше та більш детально отримати інформацію відносно соціальної та екологічної складової, в той же час, індикатор ІДІ більш конкретно характеризує результати функціонування економічної системи, ніж показник ВВП (ВРП) на душу населення.

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження та отримані результати статистичного аналізу показника інклюзивного розвитку регіонів України дозволяють зробити наступні висновки:

1. Динаміка інклюзивного зростання та стану конкурентоспроможності країни знаходяться в прямій залежності від досягнутих рівнів соціально-економічного розвитку її регіонів, що являє собою складний, багатофакторний і багаторівневий процес. Дослідження цього процесу обумовлює необхідність проведення інформаційно-аналітичного оцінювання його за різними критеріями, спрямованого на забезпечення наукової обґрунтованості у прийнятті управлінських рішень щодо напрямів удосконалення регіональної політики.

2. Основний акцент державного регулюючого впливу щодо розвитку регіонів України повинен бути спрямований на отримання таких результатів розвитку, які характеризують підвищення соціальної якості: 1) стан економічної безпеки щодо досягнутих стандартів певного рівня життя; 2) динаміку соціальної інтеграції різних верств населення в інституціональну інфраструктуру суспільних відносин; 3) розвиток і зміцнення соціальної солідарності, яка забезпечує узгодженість взаємодій на засадах спільних ідентичних цінностей; 4) розширення прав і можливостей людини в діючій наявній системі суспільних відносин.

3. Реалізація стратегічних завдань інклюзивного регіонального розвитку залежить від збалансованості структурної, інвестиційної, інституціональної,

соціальної, природоохоронної, фінансової, зовнішньоекономічної регіональних політик, оскільки регіон є не тільки підсистемою соціально-економічного комплексу країни, а й відносно самостійною його частиною із закінченим циклом відтворення, особливими формами прояву стадій відтворення й специфічними особливостями соціальних і економічних процесів. Це вимагає підвищення якості інформаційно-аналітичного забезпечення для проведення статистичного аналізу розвитку регіонів.

4. Система статистичних показників соціально-економічного розвитку регіонів виступає інформаційною базою для здійснення комплексного статистичного аналізу напрямів та інтенсивності їх розвитку з метою виявлення резервів підвищення ефективності економіки та обґрунтування управлінських рішень, спрямованих на перехід до інклюзивної моделі. Наразі, система показників інклюзивного розвитку регіонів України охоплює 11 показників, оскільки показник «Регіональний борг» не розраховується державним і регіональними органами статистики.

5. На підставі проведеного рейтингового оцінювання показника інклюзивного розвитку регіонів України розрахований агрегований індекс, що враховує економічну, соціальну та екологічні складові. За даними розрахунків можна зробити висновок, що стан соціально-економічної та екологічної систем у всіх регіонах України протягом останніх п'яти років можна класифікувати як незадовільний і такий, що не відповідає стандартам інклюзивного зростання. Розрахунок агрегованого індексу дозволив встановити тенденції інклюзивного розвитку регіонів України та виявити наявність значної міжрегіональної асиметрії. Так, упродовж досліджуваного періоду найдинамічніше протягом досліджуваного періоду розвивалася економіка Вінницької (1,89), Кіровоградської (1,77), Чернівецької (1,37), Чернігівської (1,47) областей та м. Києва (1,60). У той же час, низький рівень економічної складової інклюзивного розвитку притаманний Рівненській (0,34), Закарпатській (0,28), Тернопільській (0,31) та Херсонській (0,33.) областям. Серед причин можна назвати сільськогосподарську орієнтацію господарства названих регіонів, відносно низьку

економічну активність населення та міграцію робочої сили за кордон. Щодо соціальної системи, то найбільш ефективно вона розвивалася в Полтавській (4,27), Івано-Франківській (4,24) та Дніпропетровській (4,22) областях, а за показником сталості розвитку можна спостерігати наступне – найменш раціонально використовують природний ресурс та людський потенціал наступні області – Івано-Франківська (0,57), Запорізька (0,60), Полтавська (0,72), Рівненська (0,79), Сумська (0,79).

Серед причин такого великого регіонального дисбалансу можна назвати відносно низьку економічну активність населення та міграцію робочої сили за кордон. Щодо основних репрезентаційних показників інклюзивного розвитку соціальної сфери - розмір доходів населення та їх диференціація, то, розглядаючи динаміку середньомісячної заробітної плати можна відмітити, що найвищий її рівень спостерігався у м. Києві – від 5385 грн у 2015 р. до 15800 грн у 2019 р., що майже вдвічі перевищувало показники у Тернопільській області, де рівень оплати праці був найнижчим. Водночас, за результатами оцінки домогосподарств найбільш несприятливою вважають себе жителі Івано-Франківської та Черкаської областей, де 99,3 % та 99,1 %, відповідно, віднесли себе до категорії незаможних. Відносно аналізу індивідуальних характеристик сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь, то показник – коефіцієнт демографічного навантаження, як один з основних показників, продемонстрував суттєву різницю за регіонами – найвищий рівень якого зафіксовано у Волинській (85%), Донецькій (83,2%) та Тернопільській (79,0%) областях, а найнижчий – в м. Києві (53,5%), Харківській (58,6%) та Дніпропетровській (60,5%) областях. Зроблено висновок, що Донецька, Луганська, Чернівецька, Закарпатська та Волинська області за всіма показниками суттєво відстають від інших регіонів.

6. Порівняльний аналіз стану соціально-економічного розвитку регіонів України за показником валового регіонального продукту на одну особу та показником інклюзивного розвитку засвідчує, що показник інклюзії більш повно характеризує динаміку зростання областей. Так, за аналізом індексу інклюзивного розвитку регіонів України у 2019 р. лідерами є – Чернівецька, Кіровоградська,

Дніпропетровська, Полтавська та Чернігівська області, а за ВРП на одну особу ті самі області займають 1, 3, 11, 12 та 23 місця відповідно. Однак, лише 2 області (Дніпропетровська, Полтавська) - з групи розвинутих регіонів, входить одночасно до рейтингу регіонів у розподілі за рівнем індексу інклюзивного розвитку та за ВРП. Знаходячись на першій позиції групи розвинутих регіонів за рейтингом ІР, Чернівецька область за ВРП посідає п'яте місце в групі країн (або 23 за табличними даними), що наближаються до стану стагнації. Київська область за показниками ВРП на одну особу посідає друге місце в групі розвинутих країн, а за ІРР – третє місце в групі країн, що розвиваються. На такий результат впливають низькі показники середньої очікуваної тривалості життя та високі викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в регіоні, а також пояснюється високими показниками бідності.

Водночас, аналіз визначених індексів інклюзивного розвитку регіонів показує доцільність запровадження цього критерію, адже, він виявляє переваги та прогалини в соціально-економічному розвитку кожного регіону. Так, знаходячись на третій позиції групи розвинутих регіонів за рейтингом ІР, Івано-Франківська область за ВРП посідає четверте місце в групі регіонів, що розвиваються. На такий результат впливають низькі значення показників середньої очікуваної тривалості життя та високі значення показників викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в регіоні.

Отже, порівнюючи рейтинги, можна зауважити, що регіони п'ятірки за економічним показником ВРП на одну особу мають низькі показники середньої очікуваної тривалості життя, рівня охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку, рівня бідності за відносним критерієм. Всім регіонам притаманні дуже низькі показники наявного доходу на одну особу, що свідчить про доцільність дослідження показника ІДІ задля більш повного розуміння протікання соціально-економічних явищ та процесів. В Україні у 2019 р. найбільше скорочення індексів фізичного обсягу ВРП відбулось у місті Києві (-39,8%), Полтавській (-20,4%) та Київській (-15,7%) областях, а зростання – у Луганській (6,6%) області.

7. Для України, в контексті досягнення цілей інклюзивного розвитку, вкрай актуальною є проблема подолання глибокої диспропорційності соціально-економічного простору, зменшення міжрегіональних та внутрішніх асиметрій. Подальший розвиток регіонів потребує формування інвестиційної та, особливо, інноваційної інфраструктури, як базових основ формування конкурентоспроможної економіки.

Основні результати розділу опубліковані у наукових працях автора [9, 181, 182].

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕДУР РОЗРОБЛЕННЯ
СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРІОРИТЕТУ

3.1. Статистичне забезпечення інклюзивного імперативу у пріоритетах стратегії розвитку регіонів України

В роботі досліджено динаміку ВВП України за 1990-2019 рр. (Додаток А). При аналізі цієї динаміки простежується наявність чотирьох кризових явищ в розвитку економіки.

Після розпаду СРСР в країні відбувалися трансформації у всіх складових політичної системи, внаслідок чого почали формуватися підвалини першої економічної кризи - велика кількість високотехнологічних підприємств в різних галузях промисловості (автомобілебудування, суднобудування, авіаційна та космічна галузь тощо) оголосила себе банкрутами, що призвело до катастрофічного зниження ВВП (за період з 1990 р. по 1992 р. – у 13,2 рази).

Внаслідок світової фінансово-економічної кризи (1997-1998 рр.) відбулося друге падіння української економіки – показник ВВП у період з 1997 р. по 2000 р. знизився в 1,6 разів, що мало негативний вплив на розвиток всіх складових систем державного зростання.

В період з 2001 р. по 2008 р. був тривалий економічний підйом, але після чергової світової кризи (2008-2009 рр.) показники ВВП в Україні втретє знизилися в 1,7 разів.

Українська економіка вчетверте почала зазнавати відчутних та катастрофічних втрат внаслідок Революції гідності, яка відбулася в період між 2013-2014 роками, а також після анексії Криму та військових дій на сході.

Показник ВВП знизився в 2 рази за 2013-2015 роки, що стало однією з причин процесу гістерезису [21].

Показник ВВП в Україні залишається на досить низькому рівні, що є однією з основних проблем економічної системи, подолання якої є стратегічно важливим завданням для країни. Для України необхідним є підвищення рівня конкурентоспроможності країни на інноваційно-високотехнологічній основі.

Визначальним фактором конкурентоздатності економік у глобальному середовищі є, в першу чергу, людський капітал, руйнація якого була результатом тридцятирічного економічного спаду в Україні, а це стає головною загальнодержавною причиною подальшої втрати соціально-економічного потенціалу і структурного падіння. Це означає, що економічні спади в країні не обумовлюють формування наступних циклічних періодів зростання, як це є у складних економічних системах розвинутих країн. Це пояснюється тим, що економіка України потрапила в стан гістерезису.

Гістерезис – це явище означає, що будь-яка система під впливом певного набору факторів набуває нових властивостей, які не зникають навіть після припинення дії визначених негативних умов. Щодо економічної системи, то це явище, в першу чергу, стосується безробіття, а саме – в періоди масового безробіття звільнені зі своїх посад робітники переходять до менш кваліфікованих видів діяльності, згодом це викликає звичку та небажання повертатися до попередньої роботи. Разом з тим, знижується попит на певні послуги та ресурси оскільки зменшується кількість кваліфікованих робітників, які могли б зацікавитися ними та рівень їх заробітних плат не відповідає ринковим цінам на відповідні послуги [35].

Для виходу з цього стану Україні необхідно знаходити внутрішні ресурси та можливості економіки і спрямовувати їх в розвиток інфраструктури та освіти людей, в фінансування розробки нових високотехнологічних складових системного зростання країни. Саме на ці питання орієнтована Стратегія регіональної політики 2027.

Головними завданнями програми «Стратегія регіональної політики 2027» є, в першу чергу, зменшення наслідків демографічних процесів (зменшення середньої очікуваної тривалості життя, зниження рівня народжуваності, збільшення негативних аспектів внаслідок міграції тощо). Всі ці явища призводять до зростання витрат на створення відповідної інфраструктури для людей похилого віку, збільшення кількості закладів охорони здоров'я та зростання їх якості. Саме тому при впровадженні регіональної політики використовують відповідні заходи щодо зниження негативних наслідків демографічних процесів [77].

Саме Стратегія розвитку регіонів 2027 спонукає впровадження концепції інклюзивного розвитку, а остання, в свою чергу, може відповісти на наступні виклики [77]:

1. Посилення демографічної кризи:

- з початку незалежності України показник загальної кількості населення зменшився на 9 млн осіб;
- старіння населення країни: збільшення показника кількості людей старшого віку та зниження індикатора кількості дітей від загальної чисельності населення [77].

2. Війна на сході України (з 2014 року), анексія Криму та тимчасова окупація східної території України:

- втрата контролю над частиною (7%) території країни, на якій проживає 13% населення України від загальної кількості;
- загальна кількість переселенців збільшилась на 3,5% населення України (1,4 млн осіб);
- загальна втрата промислового потенціалу та ВВП країни становить 25% та 15% відповідно;

3. Зниження якості людського капіталу.

4. Неєфективна економіка:

- ефективність економіки нашої держави нижча, ніж в інших країнах, наприклад, в три рази менша за продуктивність в Польщі;

- невисокий показник рівня виготовленої інноваційної продукції.

5. Не повна відповідність інфраструктури країни новітнім потребам людини та економіки в цілому:

- індекс конкурентоспроможності України за період з 2017 р. по 2018 р. за розрахунками ВЕФ опинився на 78 місці зі 137 країн. Якщо порівнювати цей субіндекс з показниками 2014 року, то можна зробити висновок, що рівень конкурентоспроможності України знизився на 10 пунктів;

- стан транспортної інфраструктури не відповідає загальноприйнятим нормам [58].

6. Нестабільність публічних інституцій:

- нездатність економічних громад до економічного зростання та підвищення якості надання послуг населенню;

- невисокий професійний рівень державних працівників місцевого самоврядування унеможлиблює надання загальних послуг жителям відповідних громад;

- відсутній метод управління та узгодження дій всіх органів влади щодо пріоритетного напрямку вкладання бюджетних коштів на подолання першочергових завдань зростання та розвитку територій міжрегіонального характеру;

- нерозвинена інноваційно-інвестиційна спроможність агенцій регіонального зростання щодо стимулювання розвитку територій [77].

7. Посилення регіональних диспропорцій та прискорення деградації проблемних областей:

- показник валового регіонального продукту складає менше 75 % від середнього його значення по країні в 12 регіонах України;

- співвідношення між показниками ВРП мінімального та максимального їх значення зросло в 2,5 рази [77].

8. Зміна клімату та погіршення екологічної ситуації:

- наслідком атмосферного та водного забруднення є погіршення екологічного стану річок, озер та Чорного і Азовського морів;

- ситуація земельних ресурсів України є майже критичною;
- невідповідність вимогам встановленим країною – система фінансування лісгосподарської діяльності призвела до повного завершення робіт із створення захисних лісових насаджень на малопродуктивних і деградованих землях;
- невисокий рівень утилізації побутових відходів та їх переробки має пагубний вплив на екологічну систему по регіонам та країни в цілому [77].

Згідно з методологією ВЕФ, використовуються 12 показників для визначення індексу інклюзивного розвитку, а саме: ВВП на душу населення; продуктивність праці; зайнятість населення; середня очікувана тривалість здорового життя; коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами та за рівнем багатства; рівень бідності; медіанний дохід домогосподарств; скориговані чисті заощадження; коефіцієнт демографічного навантаження; державний борг; інтенсивність промислових викидів в атмосферу. На нашу думку, необхідно включити в стратегію показник індексу інклюзивного розвитку, як індикатор системного зростання країни, оскільки він є більш узагальнюючим і повніше розкриває суть людиноцентричності в процесі зростання економіки країни в цілому.

Основним показником регіонального розвитку на сьогодні визначається валовий регіональний продукт як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності регіону, включаючи чисті податки на продукти. Саме тому, дослідження впливу факторів на обсяги валового регіонального продукту як показника наряду, пов'язаного з інклюзивним розвитком, який покликаний забезпечувати справедливі можливості та рівноправ'я для економічних учасників, що супроводжується вигодами для кожного сектору економіки та різних верств суспільства є актуальним та навіть необхідним для визначення подальшої державної політики регіонального розвитку.

Вплив факторів на обсяг ВРП доцільно визначати за допомогою кореляційно-регресійного аналізу для оцінювання відокремленого і спільного впливу обраних чинників на результат та загального його (кількісного) аналізу, використовуючи належні критерії. Регресійний аналіз проводять на підставі

побудованого рівняння регресії, яке характеризує та оцінює внесок кожної незалежної змінної у досліджувану змінну величину.

Оскільки головним завданням регресійного аналізу є визначення впливу факторів на результативний показник, то спочатку доцільно визначити, який показник необхідно взяти за залежну змінну, а які змінні визначити незалежними.

Для проведення регресійного аналізу у якості результуючого показника (Y) було обрано валовий регіональний продукт (% від загальної суми), а у якості факторних величин обиралися показники, які безпосередньо впливають на обсяг інклюзивного розвитку регіонів, оскільки характеризують вигоди для населення регіону в цілому та окремих груп населення.

Показник ВВП на душу населення є узагальненим показником по країні, а саме тому, застосування його в якості фактору залежності ВРП, на нашу думку, є недоцільним. Разом з тим, показник продуктивності праці впливає безпосередньо на працюючих громадян регіону, тому його доцільно застосовувати при аналізі інституційної структури регіону.

Важливим початковим етапом при проведенні кореляційно – регресійного аналізу є перевірка отриманої моделі на ефект мультиколінеарності для виключення впливу факторів один на одного.

За результатами проведеного кореляційного аналізу, можна зробити висновок, що показники медіанного доходу домогосподарств, середньої очікуваної тривалості життя та скоригованих чистих заощаджень показали незначний зв'язок з результуючим показником, а, отже, їх включення до регресійної моделі не дасть запитуваного ефекту.

За результатами побудованої кореляційної матриці взаємозв'язків, для подальшого аналізу впливу факторів на обсяги ВРП за методом регресійного аналізу обрано наступні показники, між якими відсутня мультиколінеарність (дані за 2019 р):

X1 – зайнятість населення (%) – як показник доходу громадян в конкретному регіоні та їх можливості задовольнити свої потреби;

X2 – рівень бідності (%) – як показник частки домогосподарств певної

області, у яких рівень споживання на одну особу є нижчим від визначеної межі бідності;

X3 – коефіцієнт Джині за доходами (%) – як показник економічної нерівності в регіоні;

X4 – коефіцієнт Джині за багатством (%) – як показник розподілу багатства між домогосподарствами регіону;

X5 – коефіцієнт демографічного навантаження (%) – відношення кількості жителів регіону непрацездатного віку до працездатних громадян в цьому регіоні;

X6 – інтенсивність промислових викидів (%) – як показник стану навколишнього середовища в регіоні.

Розрахунок кореляційної матриці дає змогу зробити висновок про значну залежність між результативним показником (Y) – валовий регіональний продукт та факторними величинами, окрім двох (X2 та X6 – рівень бідності та інтенсивність промислових викидів).

Виходячи з переліку факторів, що обрані для побудови регресійної моделі, у табл. 3.1 представлені зведені дані для кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних величин на обсяг реалізованої інноваційної продукції.

Таблиця 3.1

Зведені дані для кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних величин X1, X2, X3, X4, X5, X6 на обсяг ВРП (Y)

Регіон	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька	3,09	58,0	1,10	21,2	19,8	62,1	8,0
Волинська	2,72	50,9	1,70	25,4	22,8	84,7	31,7
Дніпропетровська	6,62	59,5	0,10	25,4	23,9	59,8	80,4
Донецька	4,55	50,9	1,30	22,5	22,1	80,6	103,0
Житомирська	2,84	58,5	1,50	26,1	24,3	60,3	58,2
Закарпатська	2,31	55,4	0,40	24,2	23,6	70,7	41,4
Запорізька	4,28	58,1	0,70	21,6	21,7	61,8	132,7
Івано-Франківська	3,24	56,6	0,00	25,8	23,1	68,8	168,8
Київська	5,76	59,3	0,40	23,8	22,3	62,3	83,9

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Кіровоградська	3,41	55,6	6,90	26,4	24,6	67,5	4,1
Луганська	2,85	58,8	1,80	23,3	21,7	54,3	21,6
Львівська	3,44	57,8	0,30	23,0	21,6	66,0	56,5
Миколаївська	3,69	59,1	1,40	23,2	22,6	59,1	35,9
Одеська	3,93	58,3	0,40	25,8	25,1	65,2	36,2
Полтавська	5,65	56,6	0,10	23,7	21,3	64,7	60,4
Рівненська	2,74	58,4	0,40	24,4	21,9	62,2	36,5
Сумська	3,21	59,8	3,00	20,1	20,3	59,0	49,6
Тернопільська	2,41	53,8	0,60	23,3	21,0	74,6	39,9
Харківська	4,33	62,1	1,00	21,9	20,3	55,6	54,2
Херсонська	2,64	58,9	4,20	24,6	24,8	59,0	52,0
Хмельницька	2,86	57,0	1,40	27,9	25,5	66,8	58,3
Черкаська	3,64	59,3	0,70	23,3	23,1	59,5	71,7
Чернівецька	2,04	59,0	1,60	23,1	22,8	62,1	3,1
Чернігівська	3,15	58,9	3,70	25,3	23,0	58,5	5,4
м. Київ	14,48	63,1	0,50	26,9	26,8	52,2	16,8
Всього	44379,76	1443,7	35,2	602,2	570	1597,32	1310,32

Джерело: розраховано автором на основі [12].

Після проведення регресійного аналізу впливу факторів на результативну ознаку, отримуємо рівняння регресії, яке показує як в середньому змінюється результативна ознака (Y_x) під впливом зміни факторних ознак (x_i).

У загальному вигляді рівняння регресії можна представити так:

$$Y_x = f(x_1, x_2, \dots, x_n), \quad (3.1)$$

де Y_x – залежна змінна величина;

x – незалежні змінні величини (фактори).

В результаті, побудовано статистичну модель, яка має наступний вигляд:

$$Y = -0.4443 - 0.00681X_1 - 0.5638X_2 - 0.2875X_3 + 0.8336X_4 - 0.09859X_5 - 0.00282X_6. \quad (3.2)$$

Отриманий результат регресійного аналізу свідчить про те, що з обраних шести факторів найбільший вплив на обсяг валового регіонального продукту має коефіцієнт Джині за багатством. Тобто, при зростанні розміру коефіцієнту Джині, що характеризує розшарування населення за рівнем багатства на 1 %, обсяг ВРП зростає на 0,834%. Натомість, найменший вплив показує показник інтенсивності промислових викидів в атмосферу, тобто, при зміні інтенсивності атмосферних викидів на 1 %, обсяг валового регіонального продукту зменшиться на 0,003%.

Виходячи з результатів, отриманих на даному етапі, можна зробити проміжний висновок про те, що інклюзивний розвиток спрямований не лише на зростання доходів та ВВП, а й на розвиток людини та підвищення її добробуту й активної участі в економіці, а, отже, вибір факторів регресійного аналізу надзвичайно точно показує мету інклюзивного розвитку регіонів. Разом з тим, виходячи з проведеного аналізу можна зробити невтішні висновки про існування досить значної диференціації між доходами домогосподарств в середині регіону, а також про значне розшарування населення регіонів за рівнем багатства.

Натомість, незначний вплив на регіональний розвиток рівня бідності та атмосферних викидів дозволяє припустити, що ситуація окремо за кожним регіоном за цими показниками є некритичною та може бути вирішеною завдяки проведенню розумної та ефективної політики регіонального розвитку.

У процесі виявлення кореляційно-регресійних зв'язків між результативним показником та факторними величинами, окрім побудови статистичної моделі, було розраховано коефіцієнт множинної регресії, коефіцієнт детермінації, стандартну помилку, t-критерій Стьюдента, що наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Показники регресійного аналізу

Коефіцієнт множинної регресії R	0,6878
Коефіцієнт детермінації R ²	0,4730
Нормований коефіцієнт детермінації R ²	0,3150
Стандартна помилка	2,1444

Джерело: Розраховано автором

Наведені показники розраховувались для перевірки моделі на адекватність, а за отриманими результатами можна зробити висновки щодо істотності результатів та можливості застосування моделі.

Так як розраховане значення t -критерію Стюдента більше від табличного (2,45) для обох факторів, нульова гіпотеза відхиляється, а визначені фактори значно впливають на обсяг валового регіонального продукту. Хоча, фактори інтенсивності викидів в атмосферу та зайнятість населення мають менший вплив на загальний обсяг ВРП, ніж усі інші.

З ймовірністю 95 % можна стверджувати, що регресійна модель є адекватною, оскільки розраховане значення F -критерію Фішера більше від табличного. Мультиколінеарність між факторами відсутня, оскільки її було усунуто ще до початку побудови моделі.

Коефіцієнт множинної регресії $R = 0,6878$ вказує на щільний зв'язок між результативним показником та факторними величинами. Щодо значення коефіцієнту детермінації R^2 отриманої кореляційно-регресійної моделі, то $R^2 = 0,4730$, тобто зміна обсягу ВРП на 47,3% залежить від зміни рівня зайнятості населення, значення коефіцієнту Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами, рівня бідності, коефіцієнту Джині, що характеризує диференціацію суспільства за рівнем багатства, а також від коефіцієнту демографічного навантаження та інтенсивності промислових викидів в атмосферу. Решта 52,7 % обумовлені іншими факторами, що впливають на обсяг ВРП, але не є включеними в модель регресії, оскільки не мають кореляційного зв'язку з результативною ознакою.

Для розуміння взаємозв'язку між інклюзивним розвитком та проведеним регресійним аналізом варто докладніше дослідити взаємозв'язок понять інклюзії та валового продукту.

Ще одним підтвердженням адекватності моделі є аналіз графіку розсіювання залишків (рис. 3.1.).

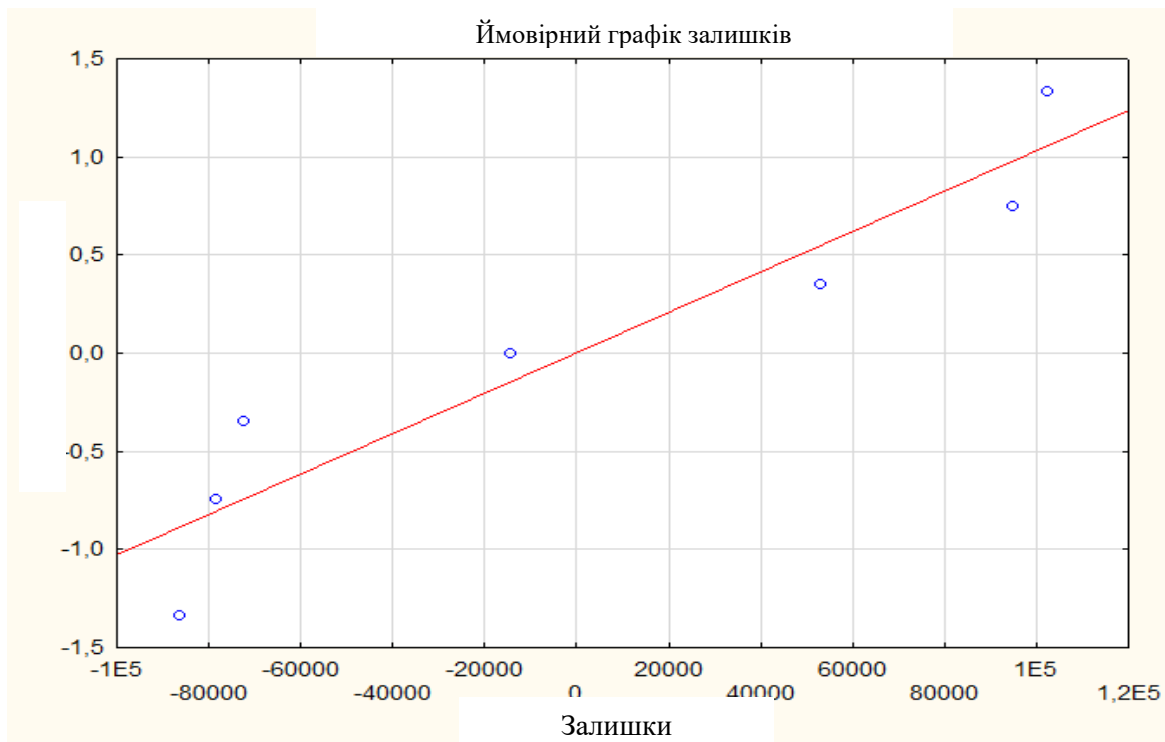

Рис. 3.1. Розподіл залишків регресійного аналізу обсягів валового регіонального продукту

Джерело: побудовано автором

З представленою графіку розсіювання залишків видно, що точки розташовані хаотично, не відображаючи жодної із закономірностей, а, отже, модель адекватна.

В цілому, можна сказати, що обсяги ВРП у 2019 році, порівняно з 2018 роком, зросли на 11,7% (або на 417804,0 млн грн), а порівняно з 2010 роком – у 2,7 рази (на 2895831,0 млн грн), що свідчить про зростання економічного розвитку в цілому та потенціалу населення зокрема.

Виходячи з результатів, отриманих на даному етапі, можна зробити висновок про те, що інклюзивний розвиток спрямований не лише на зростання доходів та ВВП, а й на розвиток людини та підвищення її добробуту й активної участі в економіці, а, отже, вибір факторів регресійного аналізу надзвичайно точно показує мету інклюзивного розвитку регіонів. Разом з тим, виходячи з проведеного аналізу можна зробити невтішні висновки про існування досить

значної диференціації між доходами домогосподарств в середині регіону, а також про значне розшарування населення регіонів за рівнем багатства.

За визначенням Світового банку, інклюзивний розвиток – це стале зростання усіх складових економіки, що визначає залучення достатньої кількості трудових ресурсів країни і характеризується однаковими можливостями доступу до ринку праці. Основний акцент при цьому робиться на продуктивній зайнятості всіх груп працездатного населення, як важливої умови скорочення рівня бідності.

У контексті розвитку регіонів, валовий регіональний продукт є, на нашу думку, абсолютно пов'язаний з економічною та складовою частиною інклюзивного розвитку, оскільки від швидкості розвитку галузевої економіки на місцях та ступеню залученості робочої сили в процесі розвитку регіону на пряму залежить обсяг виробленої в регіоні доданої вартості та ступінь задоволеності громадян.

Разом з тим, міжнародний валютний фонд розглядає інклюзивний розвиток як підвищення темпів зростання економіки за рахунок вільного простору для інноваційно-інвестиційної діяльності та продуктивної зайнятості населення. Переваги економічного зростання у такому випадку мають поширюватися на всі регіони країни, тим самим посилюючи територіальну єдність, яка, в свою чергу, забезпечить рівні можливості розвитку кожного регіону.

Отже, в результаті проведення кореляційно-регресійного аналізу залежності рівня ВРП від обраних факторів необхідно зробити висновок, що більшою мірою на ВВП країни впливають не лише окремі економічні показники, а й екологічного та соціального характеру. Результати цих розрахунків показують, що дослідження та введення в дію моделі інклюзивного розвитку регіонів України буде мати вагомий вплив на подолання економічної кризи, пошуку виважених рішень щодо вибору траєкторії інноваційного розвитку, ефективності використання потенціалу регіонів, трансформації системи управління модернізаційними процесами в економіці регіонів для підвищення їх конкурентоспроможності, а також виведення країни на більш високий рівень розвитку завдяки системному

зростанню, оскільки інклюзивний розвиток передбачає підвищення ступеню участі усього населення регіонів у процесі економічного зростання регіону та справедливого розподілу його результатів.

3.2. Інституційні засади формування ефективної державної політики розвитку регіонів в макротренді інклюзивної детермінанти з використанням інформаційно-аналітичних методів

Досягнення науки і технологій визначають не лише динаміку соціально-економічного та екологічного зростання, але і темп розвитку рівня конкурентоспроможності країни на світовому рівні. На даний момент в Україні прослідковується негативна тенденція, а саме – її частка у світовому ринку наукомісткої продукції становить лише 0,3%, а частка інноваційної – менше 5 % від загального підсумку обсягу промислової продукції [30].

Провідною метою інноваційного аспекту економічного зростання країни є одержання максимального ефекту від всіх одиниць впроваджених і перетворених на товар винаходу, послуги чи ідеї. На сьогодні в Україні ефективної, конкурентоспроможної та раціональної державної інноваційної політики не існує. Очевидно, що інтелект, знання та інтелектуальна власність є основним відновлювальним ресурсним резервом держави. В нашій країні є цей резерв - освічені та інтелектуально розвинені кадри, нове знання, але за відсутністю попиту на нього його майже не використовують, що спричиняє масову міграцію «мізків» країни [30].

Основою новітніх технологій є провідна наука, яка створює фундамент щодо формування інтелектуальних ресурсів суспільства, як головного аспекту сучасної технології.

Встановлення такої ж інноваційної концепції зростання та розвитку національної економіки, яка існує і функціонує в розвинутих країнах, для України

є майже неможливою через існуючу модель та структуру валового внутрішнього продукту. Тому що основним джерелом фінансових надходжень до бюджету країни є гірничо-металургійні комплексні підприємства (32%), харчова галузь (25%) та хімічна промисловість (8%), а їх власники практично не приділяли увагу технологічному оновленню підприємств, оскільки й без цього мали певні конкурентні переваги за рахунок недорогої робочої сили та матеріалів [30]. Цікавим є той факт, що рівень показника ВВП у більшості розвинутих країн зростає в середньому на 75% за рахунок впровадження інноваційних технологій, хоча за чисельністю науковців, що проживають в Україні, наша країна входить в десятку світових лідерів за цим показником.

Отже, вихід України на новий інноваційний рівень розвитку залежить від збереження потенціалу науково-дослідних організацій, тому що вони відіграють провідну роль в процесі матеріалізації інновацій. А оскільки витрати з Державного бюджету за розділом «Фундаментальні дослідження та сприяння науково-технічному прогресу» є дуже низькими, що суперечить вимогам матеріалізації інновацій, то зменшення темпу та масштабів впровадження інноваційної діяльності є неминучим явищем (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Інноваційна активність вітчизняних підприємств у 2010-2015 рр.

Роки	Частка підприємств, що впроваджували інновації, %	Кількість впроваджених інноваційних процесів, од.	Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості, %
2010	11,5	2043	3,8
2011	12,8	2510	3,8
2012	13,6	2188	3,3
2013	13,6	1576	3,3
2014	12,1	1743	2,5
2015	15,2	1217	1,4

Джерело: Розраховано автором на основі [12]

Складові джерел фінансування інноваційної діяльності відображено в табл. 3.4.

Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні

Рік	Загальна сума витрат, млн грн	У тому числі за рахунок коштів, млн грн			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2015	13813,7	13427,0	55,1	74,3	46,6
2017	9117,5	7704,1	227,3	273,1	115,2

Джерело: [12]

За результатами аналізу джерел фінансування інноваційної діяльності, можна стверджувати про те, що протягом досліджуваного періоду головну базу фінансування становили власні кошти підприємств. Виходячи зі світової практики, фінансування інновацій має відбуватися за рахунок позикових надходжень. Але, аналізуючи дані, можна стверджувати, що динаміка обсягу іноземних інвестицій починаючи з 2011 року, має негативну тенденцію – їх обсяг, в порівнянні з 2009 роком, знизився на 96,2 %. Хоча, в загальному, на даний вид джерел фінансування припадало близько 3% від загальних надходжень. Роль держави в інноваційно-інвестиційному зростанні та розвитку протягом досліджуваного періоду була незначною, а саме – за рахунок державних фінансів відбувалося близько 1–2 % інноваційних процесів в економіці України.

Як стверджують більшість вчених-науковців, стан інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні є кризовим та не відповідає новітньому рівню у розвинутих країнах та вимогам інноваційного розвитку. На рахунок підґрунтя в Україні щодо переходу до інноваційної моделі зростання та розвитку, то стабільне скорочення фінансування науково-технічного прогресу та нестабільність державної інноваційної політики не дають підстав для переходу країни до інноваційно-інвестиційної концепції розвитку держави. Реформування науково-технічної складової економічного зростання має формуватися з врахуванням активної підтримки країни, дослідженням попиту на наукові досягнення зі сторони реального сектора економічної складової [137].

Структура та принципи керування інноваційним зростанням вимагають докорінних змін, які мають бути спрямовані на вирішення головних її проблем, оскільки виконання запроваджених норм та законів в інноваційній сфері є незадовільним, а правова база регулювання інноваційної діяльності в Україні є фрагментарною та недосконалою.

Останнім часом не було впроваджено програм у рамках інноваційної політики щодо покращення бізнес-середовища, стимулювання підприємств до інновацій, розвитку різних інструментів заохочення модернізації виробництва, але, незважаючи на наявність деякого покращення, все таки зберігається нестійкість загального прогресу в даній сфері. Основними проблемами у формуванні й активізації державної інноваційної політики в Україні є [137]:

- низька якість бізнес-середовища, нерозвиненість умов для реальної конкуренції на ринках, а також невисокий рівень одержання державної підтримки;

- значні бар'єри щодо впровадження та поширення в економіці нових інноваційних технологій, зумовлених відсутністю відповідної державної політики й неефективністю складових регулювання;

- низький рівень зусиль регіональної й місцевої влади щодо покращення умов для новітньої діяльності;

- взаємозв'язок бізнесу й держави у створенні інноваційної політики відсутній та не забезпечує раціонального демонстрування інтересів різних інноваційно-активних підприємств;

- невисока ефективність інструментів державної підтримки інновацій.

В економічній системі України провідними є низькотехнологічні галузі промисловості та виробництва, що визначаються як малонаукоємні сфери: добувна і паливна приблизно 0,8–1 % від загальної кількості, харчова, легка промисловості та агропромисловість становлять 1,2 %. Загалом фундаментальним є відтворення виробництва 3-го технологічного укладу, а це означає, що близько 95 % національної продукції належить до виробництв третього та четвертого технологічних укладів.

Невисокий рівень показників наукоємності національного виробництва формується не лише через дефіцит коштів, а й через структурну складову економіки. З головною метою впровадження необхідних змін в масштабах і динаміці розвитку та зростання ВВП потрібно перейти до інноваційно-інвестиційної моделі концептуальних змін в економіці.

В Україні знаходиться досить вагома частка світового наукового потенціалу, є дуже багато наукових та інноваційних відкриттів та винаходів, запропоновано та обґрунтовано багато інноваційних проєктів в сфері охорони природи, медицині тощо. Отже, якщо дослідити найбільш вагомі напрями, в які можна додати незначних інвестиції у вигляді ресурсів, то є шанс, що відбудеться перехід до більш розвиненої концепції економічного зростання, а саме – до інноваційно обумовленого бізнесу, який сформує підвалини для інших сфер діяльності [69].

Сучасний етап розвитку глобальної інноваційно-інвестиційної економіки визначається вдосконаленням теоретичних та методичних концепцій, збільшенням суперечностей, формуванням актуальних та нових глобальних завдань тощо. Глобалізація світової економіки визначає новітню тенденцію економічного зростання та розвитку країн, формуються аспекти щодо нових орієнтирів політики. З'являється нова концепція сталого розвитку, а саме – інклюзивне зростання, крім забезпечення високих і стабільних темпів розбудови економіки та збереження навколишнього середовища, має надавати людям однакові можливості для розвитку їх особистих потреб, незалежно від статі, віку, етнічного походження тощо.

У 2018 р. Всесвітній економічний форум здійснив аналіз інклюзивності розвитку 103 країн, серед яких лише 28 належать до групи високорозвинутих країн і 75 – до країн, що розвиваються (до них, як відомо, належить й Україна). За результатами цього дослідження, серед високорозвинутих країн, за аналізом показника рівня інклюзивного розвитку та економічного зростання, до п'ятірки країн-лідерів відносяться: Люксембург, Норвегія, Данія, Ісландія та Швейцарія, а

до групи країн, що розвиваються, входять: Латвія, Литва, Угорщина, Польща та Азербайджан.

За основною систематизацією, що використовує Світовий банк, Україна належить до групи країн, що розвиваються (за показником ІР займає 49-те місце), а в загальному списку – 78-ме із 103 країн. Цікавим є той факт, що Росія, в тому ж рейтингу, займає 19-те місце. Незадовільною є динаміка досліджуваного показника в Україні, наприклад, у 2018 році перед зазначеними українськими індикаторами ІР знаходяться показники таких країн як: Гондурас, Пакистан та Танзанія, а після них – Киргизстан та Камерун. Доведено, що Україна має один з найгірших показників посеред усіх країн Європи. Головною ідеєю ВЕФ є досягнення високого рівня соціальної справедливості, зменшення рівня забруднення навколишнього середовища та рівномірного економічного зростання за рахунок переходу до нової інклюзивної концепції інклюзивного розвитку [92].

Доцільним було проведення дослідження динаміки індексу інклюзивного (ІІІ) розвитку та зростання різних країн. Результатом є: у 52 із 103 обраних та проаналізованих країн, які розраховують цей індикатор, зафіксовано зменшення його рівня протягом останніх п'ять років. Це вказує на обґрунтованість стурбованості світової наукової та експертної спільноти, висловленої ВЕФ, у зв'язку з відсутністю цільових стратегій урядів країн, впровадження яких має сприяти перебудові встановленої моделі економічного зростання в більш актуальну та прогресивну, в основі якої знаходиться людиноцентричність, – мова йде про модель інклюзивного зростання. Результати відповідних розрахунків подано в табл. 3.5.

**Значення динаміки IDI та рейтинг країн-лідерів
у зазначеному міжнародному розподілі країн у 2013-2017 рр.**

Група розвинутих країн		Група країн, що розвиваються	
Рейтинг 5 країн-лідерів у розподілі держав за IDI (бали)	Місце 5 країн за темпом приросту IDI 2013–2017 рр. (%)	Рейтинг 5 країн-лідерів у розподілі держав за IDI (бали)	Місце 5 країн за темпом приросту IDI у 2013–2017 рр. (%)
1. Норвегія (6,08)	1. Ісландія (12,58)	1. Литва (4,86)	1. Македонія (9,24)
2. Ісландія (6,07)	2. Ірландія (9,28)	2. Угорщина (4,74)	2. Латвія (8,60)
3. Люксембург (6,07)	3. Данія (4,76)	3. Азербайджан (4,69)	3. Угорщина (8,10)
4. Швейцарія (6,05)	4. Ізраїль (3,57)	4. Латвія (4,67)	4. Панама (4,80)
5. Данія (5,81)	5. Чехія (2,88)	5. Польща (4,61)	5. Румунія (4,21)

Джерело: [92]

У 2018 році Україна посіла 49-те місце у рейтингу країн, що розвиваються, за показником інклюзивного розвитку (3,42 бали). Досліджуючи динаміку вказаного індикатора можна зробити висновок, що це на 6,8% менше, ніж у 2013 р., в той же час Україна займала 41-ше місце за показником IDI (3,67 бали). Отже, в підсумку, більша частка українців, рівень життя яких є відповідним їх власному вкладу в економічний розвиток держави, значно знизилася. Україна є лідером серед країн, в яких зафіксовано зменшення показника рівня інклюзивного розвитку у 2013–2017 рр. (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Динаміка значення індексу інклюзивності розвитку та рейтинг країн-лідерів у відповідному міжнародному розподілі країн у 2013–2017 рр.

Група розвинутих країн		Група країн, що розвиваються	
Рейтинг 5 країн з найбільшими темпами зниження індексу інклюзивності розвитку та значення IDI у 2017 р. (бали)	Темп зниження індексу інклюзивності розвитку (IDI) у 2013–2017 рр. (%)	Рейтинг 5 країн з найвищими темпами зниження індексу інклюзивності розвитку та значення IDI у 2017 р. (бали)	Темп зниження індексу інклюзивності розвитку (IDI) у 2013–2017 рр. (%)
11. Фінляндія (5,33)	-2,92	49. Україна (3,42)	-6,80
19. Словенія (4,93)	-2,39	60. Малі (3,10)	-5,71
26. Іспанія (4,40)	-2,12	66. Мавританія (3,00)	-5,12
28. Португалія (3,97)	-1,42	41. Болівія (3,76)	-3,80
10. Австрія (5,35)	-0,17	53. Камерун (3,32)	-2,78

Джерело: [92]

Отже, стає зрозумілим, що найближчим часом в Україні відсутні шанси на впровадження інклюзивного розвитку, схожого на розвиток країн-лідерів [63].

Після розгляду показника інклюзивного розвитку України, в порівнянні з іншими країнами, доцільно перейти до групування регіонів за різними індикаторами та зробити їх аналіз. З цією метою в роботі доведено можливість використання кластерного аналізу.

Головне призначення кластерного аналізу полягає у розбивці великої кількості досліджуваних об'єктів і ознак на однорідні групи (кластери).

Основна прерогатива кластерного аналізу полягає в тому, що він дає змогу розбивати об'єкти не за однією ознакою, а за цілим набором параметрів, а також не обмежує за видами розглянути об'єкти, що дає право розглядати безліч вихідних даних практично довільної природи. Кластерний аналіз допускає розгляд великої за обсягом інформації й за необхідності її скорочувати.

Незалежно від постановки задачі, дослідження проблем багатовимірного оцінювання, складної за своїм складом, сукупності, алгоритм застосування кластерного аналізу має передбачати виконання п'яти основних етапів:

1. Обґрунтування застосування методів кластерного аналізу для створення відносно однорідних груп схожих об'єктів.
2. Визначення множини характеристик, за якими оцінюються об'єкти у вибірці.
3. Визначення кращої кількості кластерів.
4. Обчислення значень тієї чи іншої міри схожості (подібності) між об'єктами.
5. Перевірка достовірності результатів кластеризації.

Основною рисою кластерного аналізу є те, що різниця між досліджуваними одиницями, що входять до певної групи, невелика, а відмінності між групами величезні.

Для того, щоб провести розподіл регіонів України на рівні групи за 11 показниками інклюзивного зростання та розвитку, ми скористалися підходом, який був сформований та обґрунтований Вардом. Цей метод відрізняється від

інших методів, оскільки використовує метод дисперсійного аналізу для оцінювання проміжків між групами. Даний метод зводить до мінімуму суму квадратів для двох різних кластерів.

Проте, існує проблема у використанні статистичних даних при проведенні кластерного аналізу, які б характеризували показники інклюзивності в регіонах країни, тому що запропоновані показники вимірюються в неспівставних шкалах. Для того, щоб уникнути неоднорідності вимірювання первинних даних, проведено їх стандартизацію. Вони нормуються за допомогою вираження через відношення значень показників до деяких величин, які відображають певні їх властивості.

Базуючись на методологічних постулатах формування алгоритму кластерного аналізу, проведено групування регіонів України за рівнем інклюзивного розвитку (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Значення основних інклюзивних показників за однорідними регіональними зонами (кластерами) в Україні в середньому за 2015-2019 рр.

Кластер	А	Б	В
Показники	Вінницька, Чернігівська, Кіровоградська, Житомирська, Херсонська, Одеська, Черкаська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Київська, Полтавська	Донецька, Луганська	Волинська, Тернопільська, Закарпатська, Рівненська, Хмельницька, Івано-Франківська, Львівська, Сумська, Чернівецька, Харківська
ВРП	2308,6	1112,9	1608,3
Продуктивність раці	6756,8	6730,5	4176,7
Зайнятість населення	56,9	53,1	55,7
Середня тривалість життя	71,0	71,0	72,4
Коефіцієнт Джині за доходами	3,3	4,8	2,8
Рівень бідності	24,3	24,2	22,9
Коефіцієнт Джині за багатством	22,5	22,6	20,8
Медіанний дохід домогосподарств	155,8	75,9	133,5
Інтенсивність промислових викидів	65,4	71,7	70,3
Коефіцієнт демографічного навантаження	42,7	116,5	41,8

Джерело: розроблено автором

На основі стандартизованих даних побудовані вертикальні дендрограмми класифікації регіонів України за інклюзивними характеристиками (рис. 3.2.).

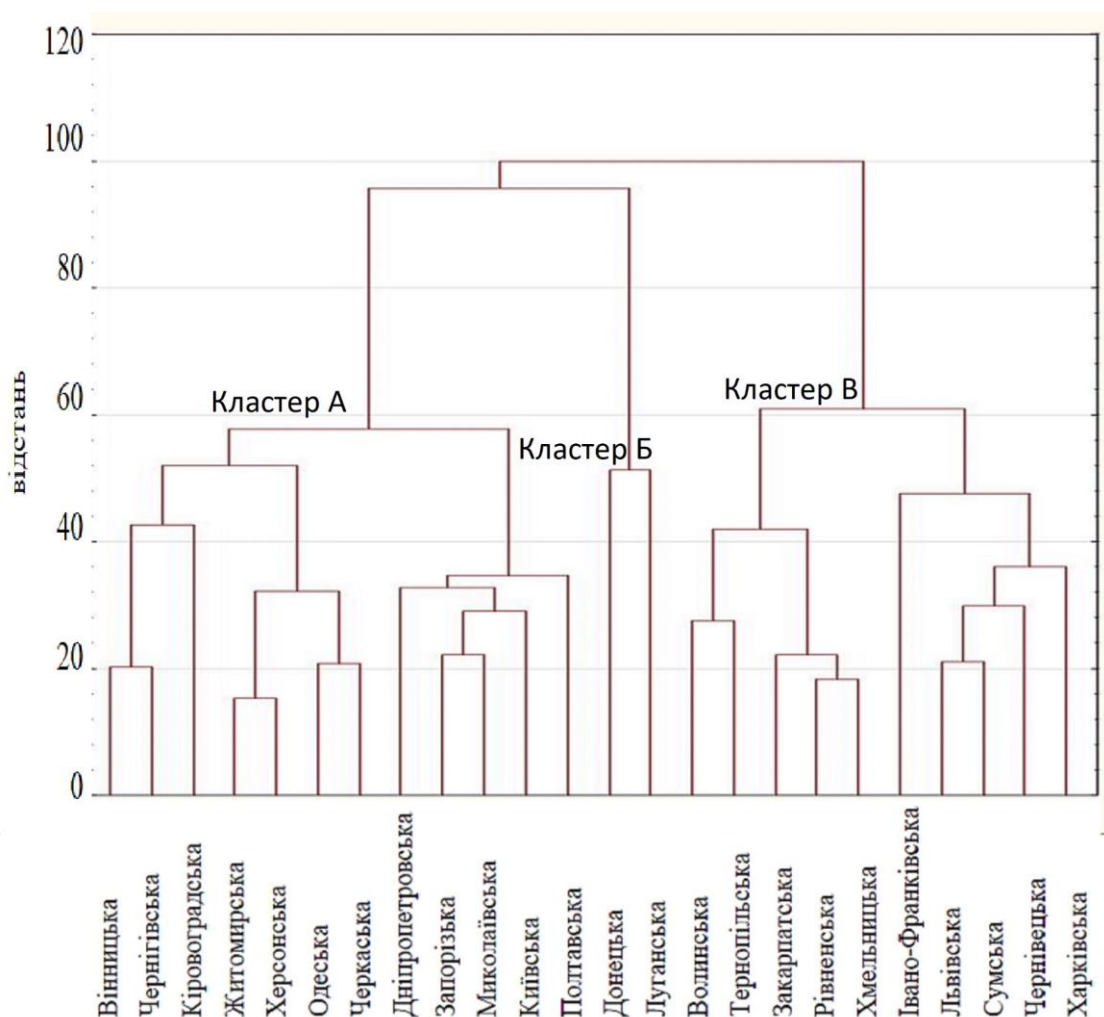

Рис. 3.2. Дендрограма регіонів України за основними показниками функціонування соціально-економічної та екологічної системи в середньому за 2015-2019 рр.

Джерело: розроблено автором

Кластер А об'єднує 12 областей, кластер Б – 2 області, кластер В – 10 областей.

Треба відмітити, що кластер А, до якого відносяться Вінницька, Чернігівська, Кіровоградська, Житомирська, Херсонська, Одеська, Черкаська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Київська, Полтавська області, характеризується сприятливими умовами в окремих характеристиках системного розвитку. Так, загальний показник ВРП в цьому кластері найбільший –

2308,6 тис.дол.рік, а показник продуктивності праці на одну особу найвищий – 6756,8 дол.рік. У кластері А зафіксовано найменший показник інтенсивності промислових викидів 65,4 т та найбільший медіанний дохід домогосподарств – 155,8 дол. на місяць. Незважаючи на те, що середня тривалість життя в цьому кластері найменша (менше 71 року) і показники залучення людського капіталу в економіку гірші, ніж в інших регіонах України, решта розглянутих характеристик інклюзивного розвитку в кластері А свідчать про ефективне використання економічних та природних ресурсів.

Кластер Б (Донецька та Луганська області) характеризується менш ефективним використанням економічних, людських та природних ресурсів. Показник інтенсивності промислових викидів та коефіцієнт демографічного навантаження в кластері Б найвищі – 71,7 т та 116,5 % відповідно.

Стосовно кластеру В, то він характеризується наступним: продуктивність праці становить 4176,7 дол./рік, що є найнижчим показником серед всіх кластерів, середня тривалість життя – 72,4 роки, а це є найкращим значенням цього показника, рівень бідності становить 22,9% – найкраще значення індикатора, коефіцієнт демографічного навантаження – 41,8 % - найнижчий показник по кластерам. Отже, теоретично цей кластер займає 2 місце за умовами життя в регіонах серед інших кластерів.

Отримані характеристики однорідних регіональних зон за інклюзивним розвитком свідчать про однакові умови розвитку територій, що входять до їх складу і потребують ідентичних заходів, спрямованих на поліпшення ситуації вцілому, зменшення соціальної напруги, розвитку ресурсозберігаючих стратегій, вдосконалення механізмів використання економічних ресурсів.

Треба відмітити, що для досягнення основних цілей багатовимірного групування використовують метод кластерного аналізу. Результати кластерного дають змогу перейти до врегулювання завдань досліджуваних процесів. Таким регулюванням займаються організації, підпорядковані державній політиці. Для перспективи розвитку інклюзивної системи в Україні необхідно визначити та подолати головну політико-економічну суперечність сьогодення. На думку

автора, суперечність між безмежними, багатоманітними і постійно зростаючими потребами людей і суспільства та обмеженістю наявних економічних ресурсів є однією з основних проблем економіко-політичного розвитку країни.

Провідну роль у створенні та впровадженні інклюзивної економічної моделі в Україні має відігравати «Національна економічна стратегія України до 2030 року», що відповідатиме за головні стратегічні цілі формування інклюзивної складової – підвищення рівня освіти та охорони здоров'я, збільшення показників темпів розвитку програм соціального захисту, забезпечення рівних прав для всього населення країни тощо (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Стратегічні цілі створення інклюзивної моделі економіки в Україні

Напрямок	Заходи
Освіта	Створення умов для якісної та доступної дошкільної освіти. Формування сучасної системи професійної освіти, яка задовольняє запити ринку праці та загальні інтереси. Забезпечення високої якості вищої освіти.
Охорона здоров'я	Забезпечення доступу до медичних послуг. Завершення реформи охорони здоров'я. Покращення умов для ринку медичного страхування і якість надання медичних послуг, а також для розвитку науки і підготовки фахівців та управлінців у медичній галузі.
Соціальна політика	Підтримка вразливих груп населення і підтримка молоді. Забезпечення доступності соціальних послуг, збільшення рівня якості соціальних послуг і наближення їх до європейського стереотипу. Забезпечення інклюзії. Забезпечення гідного пенсійного забезпечення. Забезпечення безпечних умов праці, посилення соціального захисту безробітних і працюючих.
Забезпечення рівних прав і можливостей для всіх	Формування європейських засад рівності та забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків. Впровадження системи комплексного реагування на випадки домашнього насильства. Стандартизація прав та можливостей для кожного. Усунення дискримінації положення з національного законодавства.
Культура	Формування економічної самодостатності культурної сфери. Створення популяризації культурної спадщини українського народу. Фінансування національних інститутів, які сприяють інноваційній культурній діяльності. Допомога при розробці та впровадженні інвестиційних проєктів (програм). Створення умов для вільного доступу до культурних послуг для населення.

Джерело: розроблено автором на основі [192]

На нашу думку, актуальними та цікавими є методи міжнародного досвіду щодо зниження показників бідності та нерівності в суспільстві:

1. Бразилія. Науковці трактують нову стратегію розвитку як економічний націоналізм з політикою, спрямованою на соціальне зростання. Найбільш вагомою соціальною програмою є «Сімейний посібник», яка спрямована на збільшення доступу до освіти та охорони здоров'я дітей та підлітків з сімей, що за показником рівня бідності займають найнижчі позиції.

2. Індія. Інклюзивне зростання та розвиток описується у великій кількості програмних документах уряду. Орієнтовані вони на зменшення соціальних диспропорцій між населенням та збільшення вкладень в систему охорони здоров'я.

3. Китай. Концепція інклюзивного зростання формується в серії взаємопов'язаних політичних програм. Відбуваються реформи інфраструктури, медицини та освіти, в основі яких є напрямок на підтримку малозабезпечених сімей та пенсіонерів.

4. Норвегія. Державна політична програма системного зростання та розвитку спрямована на освіту та впровадження інновацій. Норвегія має найбільший у світі фонд національного добробуту, який формується на підставі доходів від продажу нафти й газу та є лідером за рівнем соціально-екологічної інклюзії. Основні аспекти програми соціально-економічного розвитку націлені на зменшення нерівності та покращення якості життя населення за рахунок заробітних плат та високого рівня медичного страхування.

5. Данія. Базою соціально-економічного зростання є модель держави загального добробуту, яка визначає провідну роль країни в економічному регулюванні та забезпеченні соціального благополуччя населення. Головним аспектом економічного зростання є поєднання надвисоких темпів розвитку та досить високих темпів розвитку промислової системи [64].

На нашу думку, найбільш ефективним та актуальним для України може бути досвід Данії та Бразилії. Формування інклюзивної концепції розвитку є головним завданням для України. Така модель може збалансувати інтереси держави, бізнесу та трудових ресурсів. На наш погляд, ініціатором створення інклюзивної концепції зростання соціально-економічної системи та екологічної

складової має бути держава за вагомої підтримки вчених економістів та політологів тощо. Провідне місце щодо забезпечення інклюзивного зростання й забезпечення соціальної рівності, справедливого розподілу ресурсів відведено політичній сфері [94].

Державне регулювання політичною складовою відбувається шляхом дії державних органів влади. Впровадження соціально-економічної політики формується у взаємозв'язку між суспільними проблемами і країною. На першому етапі формування політичної програми відбувається визначення проблем соціально-економічного та екологічного характерів, на другому – описується та встановлюється стратегія їх розв'язання, на третьому – впроваджуються заходи щодо розв'язання цих проблем, а на останньому – підсумовуються результати.

Описуючи теоретичний фундамент економічної політики, економічна теорія створює шляхи подолання кризових явищ, інфляції, скорочення бідності тощо. Але вона не є набором прямих рекомендацій, тому, для цього існують спеціальні урядові структури, які формують та приймають рішення, та визначають найефективніші моделі впливу для розв'язання нагальних питань.

Підсумовуючи вищесказане можна зробити висновок, що головним у формуванні державної політики є використання концепції системного підходу, врахування якого досить вагомо підвищує її ефективність. Соціально-економічна політична система має формуватися комплексно, тобто, повинен існувати тісний взаємозв'язок її провідних цілей та інструментів. Щодо стану української економіки, то на сьогодні такої концепції не існує, натомість з'являється потреба в її формуванні та впровадженні, що прискорювало б створення інклюзивної моделі розвитку в Україні.

3.3. Статистичні інструменти реалізації системного розвитку інвестиційної регіональної політики як запоруки реалізації програм інклюзивного розвитку

Сьогодні в Україні темпи розвитку міських та сільських територій значно вирізняються. Міста мають більший економічний потенціал, а, отже, кращі умови для розвитку бізнесу, що в умовах децентралізації суттєво збільшує доходи місцевих бюджетів і поліпшує рівень життя таких міст, насамперед, це стосується міст обласного значення.

Розпочатий у 2015 р. процес утворення об'єднаних територіальних громад задав вектор для прискорення сільського розвитку завдяки можливості входження в одну громаду міста (селища, яке належить до категорії міських населених пунктів) та сільських територіальних громад навколо міста. Такі громади показали свою перевагу перед іншими типами об'єднаних територіальних громад, у яких об'єдналися лише сільські територіальні громади.

У цих умовах стимулювання співробітництва міських та сільських територіальних громад стає важливим елементом розвитку сільських територій одночасно з новими можливостями розвитку міст. Ключові проблеми – побоювання сільських громад поглинання містами та недовіра до змін – можуть бути подоланими лише шляхом налагодження комунікацій між містами та сусідніми територіальними громадами, створення спільних проєктів для вирішення спільних проблем.

Інститут громадянського суспільства 20 серпня 2018 р. розпочав реалізацію проєкту «Партнерство між міськими та сільськими територіальними громадами як ефективний інструмент місцевого економічного розвитку». Проєкт реалізовувався в межах міжнародної технічної допомоги за підтримки програми «ULEAD з Європою» і тривав до грудня 2019 р.

Позитивні результати щодо реалізації процесів міжнародної інтеграції може дати розширення функцій регіонів. Формуючи стратегії регіонального розвитку,

реалізуючи заходи регіональної політики, слід мати чітко сформульовані цілі розвитку регіонів на кожному ієрархічному рівні регіональної інтеграції. Такими рівнями є:

- регіональна інтеграція всередині регіону;
- міжрегіональна інтеграція всередині держави;
- міжрегіональна співпраця на міжнародній арені, особливо в контексті європейської інтеграції України.

У контексті регіональної інтеграції головною метою буде гармонійний розвиток регіону, що відбувається на основі реалізації цілей – використання потенціалів центрів регіонів щодо розвитку їх територій у цілому, розвиток малих та середніх міст, активізація розвитку самоврядних територій.

В контексті міжрегіональної інтеграції головною метою є спільні дії сусідніх регіонів, що спрямовані на розвиток гармонійної співпраці територій, які межують.

У контексті європейської інтеграції головною метою буде максимізація позитивних ефектів інтеграції та зменшення її негативних наслідків.

Отже, інтегрований розвиток як концепт моделі управління самоврядних територій є послідовним і комплексним завданням у сфері забезпечення ефективного управління, яке повинно мати паралельні зміни в напрямі публічності, партисипативного та транспарентного розвитку [14].

Реалізація інклюзивної регіональної політики потребує певного «штабного центру» в системі виконавчої влади, який буде формувати координацію діяльності всіх інституцій в зазначеному процесі. Провідну роль у впровадженні та функціонуванні регіональної політики відіграє уряд та підпорядковані йому органи місцевої влади.

Головними завданнями Міністерства розвитку громад і територій України є формування нових інструментів регіональної політики, котрі спрямовані на зниження рівня показників територіальної різниці соціально-економічного та екологічного розвитку регіонів та збільшення рівня ефективності діяльності всіх

територій пріоритетного зростання, тобто, спрямовані ці інструменти на інклюзивний розвиток регіонів країни.

Зазначене вище міністерство провело аналітичну та виконавчу діяльність щодо вдосконалення законодавчого сектору стосовно формування розвитку транскордонного співробітництва та функціонування єврорегіонів з головною ціллю - створення фундаменту щодо збільшення повноважень місцевих органів виконавчої влади та узгодження питань щодо фінансової їх підтримки.

Вцілому, складові системи регіональної діяльності є фактично в кожному галузевому міністерстві. Вони впливають на соціально-економічну та екологічну ситуації – інклюзивну систему розвитку на окремих територіях різних громад (формують обсяги та напрями інвестування в розвиток регіонів тощо).

Вищеназване міністерство має дуже велике значення для покращення відносин держави з регіонами. На сьогодні Мінрегіон є головним (провідним) активом у системі центральних органів виконавчої та законодавчої влади щодо створення умов реалізації національної регіональної політики, а також вдосконалення адміністративно-територіального устрою України [97].

Головними завданнями Мінрегіону є:

- участь у формуванні та впровадженні державної регіональної політики в галузі будівництва; створення пропозицій щодо покращення рівня ефективності роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади та приєднання громадськості до участі у формуванні важливих для країни проєктів;

- підтримка ефективного використання соціально-економічного та природнього ресурсів;

- формування та впровадження пропозицій щодо децентралізації прав центральних і місцевих органів виконавчої влади та покращення структури місцевих органів виконавчої влади щодо надання адміністративних послуг населенню;

- участь у формуванні законодавчого, соціального та економічного складових стимулювання підвищення ефективності рівня сталого розвитку регіонів та їх співробітництва;

- забезпечення технічного характеру у галузі будівництва, промисловості, наукоємності, збереження історичних пам'яток тощо.

Ключовою ланкою, здатною забезпечити прискорений інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації, є базовий рівень (міста обласного значення, ОТГ), на який передаються повноваження та відповідальність за надання якісних публічних послуг населенню, підвищення рівня його добробуту. Тому, в перспективі, дослідження інклюзивного розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації варто доповнити аналізом показників ефективності функціонування територіальних громад та їх можливості впливати на процеси залучення населення до продуктивної праці та соціально-економічного зростання.

Отже, в Україні створити чітке усвідомлення того, що такий стан справ слід обмежити в часовому вимірі та сформувати інститути й механізми, які надаватимуть можливість доцільно використовувати внутрішній потенціал регіонів та поліпшувати їх конкурентоспроможність.

Провідні засади впровадження державної регіональної політики у сфері її інституційного забезпечення, що відповідають проекту нової моделі національної регіональної політики:

- формування електронного урядування;
- публічно-приватне співтовариство;
- впровадження системи інституцій регіонального розвитку;
- реалізація державної територіальної політики завдяки партнерським взаємовідносинам між центром та регіонами.

Отже, для формування та впровадження інклюзивної регіональної політики зростання та розвитку необхідним є створення належної інфраструктури.

У 2006 р. Кабінетом Міністрів України було створено Раду розвитку регіонів щодо забезпечення врівноваження законів та правових норм між національними та місцевими органами влади та задля подальшого підвищення координації дій Уряду.

Водночас, такого роду інституції формуються та впроваджуються формально, а це є великим недоліком щодо створення пропозицій поліпшення реалізації державної політики. Тому, відповідна інституція закінчила своє існування одразу після свого першого засідання. Хоча документально вона є дієвою до теперішнього часу.

Влітку 2008 року Кабінет Міністрів України переформатував (реформував) вже існуючу організацію в «Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу». За новими правилами функціонування центру, він, в першу чергу, займається питаннями реформування публічної адміністрації та адаптацією держслужби відносно стандартам ЄС, покращенням якості науково-технічних досліджень, від яких залежить підвищення рівня удосконалення державного управління [18].

Наразі формуються та впроваджуються базові аспекти регіональної політики в контексті участі органів регіонального управління в процесі соціально-економічного й екологічного зростання та розвитку територій, а, отже, зменшується необхідність в управлінні розвитком громад органами центральної влади.

Варто запропонувати проводити регіоналізацію інвестиційної політики за рахунок перерозподілу деяких повноважень щодо регулювання інвестиційними процесами на місцевий рівень, тому що так забезпечується прямий контакт між інвесторами та представниками державної влади.

Тенденції розвитку національної економіки загалом і окремих її секторів значною мірою залежать від активності інвестиційного процесу. З інвестиціями пов'язують зростання обсягів виробництва, доходів і сукупного попиту, поліпшення ситуації на ринку праці. Інвестиції в основний капітал створюють основу для розширеного відтворення. В Україні останнім часом інвестиційний процес характеризується дефіцитом ресурсів, згортанням інвестиційної активності суб'єктів господарювання, зменшенням частки валового нагромадження основного капіталу до рівня 19,0 %, низькими темпами оновлення виробничого апарату, внаслідок чого зношеність виробничих активів на початок

2011 р. сягнула 74,9%. Українській економіці хронічно не вистачає інвестицій, а ті, що вкладені, використовуються неефективно. Усе це свідчить про актуальність і необхідність аналізу інвестиційного процесу задля пошуку шляхів його оптимізації [164].

Основними детермінантами активності інвестиційного процесу є стан національної економіки та дієвість макроекономічних регуляторів, насамперед, податкової, кредитної, амортизаційної політики. Інвестиційний процес реагує на фази ділового циклу: у фазі кризи стрімко зменшується інвестиційний потенціал, а результати інвестиційної діяльності знижуються випереджаючими темпами, порівняно з іншими макроекономічними показниками.

Так, за даними Державної служби статистики України, в Україні обсяг прямих інвестицій у перші половині 2019 року становив 1259,5 млн дол. США, що на 12,3% більше, ніж в той же період попереднього року, а приріст іноземних інвестицій в економіку України склав 839,6 млн дол. США акціонерного капіталу. Найбільші обсяги прямих інвестицій спрямовуються у вже розвинені галузі економічної діяльності, такі як: промисловість (33% від загальної суми) та будівництво (10,8 % від загальної суми). Лідерами серед всіх країн-інвесторів є Кіпр – 29,4 % та Нідерланди – 22,0 % [36; 164]. В той же час, основним джерелом фінансування інвестицій в українську економіку залишаються власні кошти підприємств та організацій (73,3 % від загальної суми капіталовкладень).

За рахунок державного та місцевих бюджетів у 2019 році, за даними Державної служби статистики України, освоєно 9,0 % капітальних інвестицій. Частка коштів іноземних інвесторів становила 0,8 % усіх капіталовкладень, частка коштів населення на будівництво житла – 6,6 %. Інші джерела фінансування становлять 2,6 %.

Щодо поліпшення інвестиційного аспекту в розвитку економіки для нашої країни, то вагомим є завдання удосконалення правової, законодавчої та організаційної бази для підвищення розвитку механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування бази для покращення показників конкурентоспроможності національної економіки [164].

Ряд позитивних кроків у цьому напрямі вже здійснено:

1. Обґрунтовано доцільність прийнятих законів: "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій" з головною метою покращення порядку отримання іноземних інвестицій та зниження рівня корупції при їх державній реєстрації; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення бар'єрів для залучення іноземних інвестицій» задля врегулювання головних аспектів формування дозволу на використання праці іноземців, що знизить рівень проблем, що пов'язані із залученням іноземних менеджерів та іноземних кваліфікованих працівників.

3. Прийнято «Угоду про заохочення та захист інвестицій між Україною та Фондом Міжнародного розвитку ОПЕК», яка створює умови щодо збільшення рівня обсягів іноземних капіталовкладень в ключові галузі економіки України [164].

В той же час, створюються кроки, що будуть гарантувати стабільний розвиток та зростання економічної системи в Україні та активізують приплив інвестицій, а саме – формуються заходи щодо приєднання України до Декларації ОЕСР про міжнародне інвестування та багатонаціональні підприємства.

Прийняття України до вищеназваної організації створило вагомі переваги для країни, а саме:

- запровадження Україною міжнародних стандартів здійснення інвестиційної діяльності;
- залучення прямих іноземні інвестиції та формування національного режиму для транснаціональних корпорацій;
- покращення конкурентного середовища щодо формування та розподілу інновацій;
- впровадження головних стандартів соціально-економічної відповідальності бізнесу згідно з керівними принципами ОЕСР.

Макроекономічна ситуація в Україні не є стабільною. Після падіння ВВП у 2014-2016 роках і високих темпів інфляції у 2014-2015 рр. спостерігаються низькі темпи відновлення економіки у 2017-2018 рр. При цьому, відсутнє зростання промислового виробництва. Частка державного боргу до ВВП дещо знизилася у 2018 р., але знаходиться на критично високому рівні. Хронічний від'ємний баланс зовнішньої торгівлі товарами та послугами України у 2018 році, зведений з дефіцитом у 8,8 млрд. доларів США, що є показником нестабільності фінансово-інвестиційної системи та неефективності реформ.

Подолання кризових явищ, забезпечення стабільного економічного зростання вимагає масштабного технічного оновлення виробництва. Узагальнення статистики багатьох країн показує, що зростання частки інвестицій у ВВП на 1 в.п. сприяє збільшенню темпів економічного зростання на 0,2 в.п., зайнятості – на 0,3 в.п. і скорочення інфляції – на 1 в.п. [102].

Для задоволення нагальних потреб інвесторів і для реального забезпечення сприятливих стратегічному інвестуванню умов, можна зазначити за важливе встановлення ряду конкретних дій, які майже даватимуть змогу гарантувати інвесторам їхні права та надаватимуть можливість працювати на вигідних засадах при непрямому регулюванні.

Необхідна потреба у заходах щодо активізації і гарантування інвестиційної діяльності формується у середовищі реального сектора економіки України. В свою чергу, ці потреби вступають у суперечність з діючими правилами регуляторної політики, які стають бар'єрами масштабного розгортання інвестиційних процесів. Найбільш суттєві суперечності між потребами вітчизняних інвесторів та діючими нормами регуляторного середовища наведені в табл. 3.9.

Інвестиційна політика нашої країни реалізується у двох основних формах – прямому й непрямому регулюванні.

**Основні суперечності між потребами вітчизняних інвесторів
та діючими регуляторними правилами**

Потреби (виклики) вітчизняних інвесторів реального сектору економіки	Основні акценти регуляторного середовища
Потреби інвесторів у розвитку продуктивних сил	Головний акцент в регуляторній політиці зроблено на стан інвестиційних процесів
Самоокупний характер інвестиційного процесу потребує підтримки активності відтворювальних циклів.	Головний акцент у політиці зроблений на мобілізацію і залучення нових інвестиційних ресурсів.
Необхідність стимулюючого впливу на зростання виробництва продукції з високою питомою вагою доданої вартості	Створені основи для активізації розвитку фінансових ринків і фондових бірж на засадах інтеграції у світову фінансово-інвестиційну спільноту.
Необхідність в перманентних непрямих стимулів для активізації капіталовкладень в національне стратегічно вигідне виробництво	Розроблені документи, сформовані інституційні організації, що займаються точковою дотаційною допомогою окремим категоріям підприємств.
Потреба в пріоритетних регуляторних нормах для розвитку стратегічно важливих видів економічної діяльності	Знижено податковий тиск для всіх категорій платників податку на прибуток і податку на додану вартість.
Для задіяння інвестиційних проєктів, що є стратегічно вигідними і реалізуються в межах секторів товарних ринків або в межах ринків, необхідна підтримка з боку держави	Зроблено акцент на підтримку суб'єктів господарювання без диференціації і деталізації до окремих інвестиційних проєктів.
Для продукування максимальної доданої вартості потрібна пріоритетна підтримка стадій суспільного виробництва (секторів ринків товарів і послуг)	Акцентовано увагу на підтримку видів економічної діяльності в цілому.
Потреба в комплексному захисті прав інвесторів у взаєминах з державою	Запропоновано законодавче закріплення захисту прав інвесторів від недобросовісних менеджерів.

Джерело: розроблено автором на основі [164]

Прямими інвестиції називають тому, що інвестор сам визначає об'єкт інвестування, з розрахунком прийняти на себе частину управлінських функцій в інвестованому об'єкті. Зазвичай, це виглядає як делегування представника інвестора до ради директорів компанії, куди інвестор вклав свої кошти. Ці інвестиції носять довготривалий характер і мають низьку ліквідність. Інвестором прямих інвестицій може бути фізична особа, підприємство або організація, великі корпорації та спеціальні фонди прямих інвестицій. Особлива увага приділяється

міжнародним прямим інвестиціям, тому що вони збільшують ввезений капітал в країну, у вигляді обладнання, методів організації виробництва і сучасних систем управління. Одночасно здійснюється і вивіз інвестиційного капіталу з країни у вигляді прямих інвестицій. Співвідношення ввезеного і вивезеного інвестиційного капіталу у вигляді прямих інвестицій характеризує країну як експортера або імпортера прямих інвестицій. Експортерами прямих інвестицій на фондових ринках виступають розвинені країни, а імпортерами – країни, що розвиваються [70].

Непрямі інвестиції – це ті, при яких інвестор вкладає кошти в активи підприємства без права керування ним і отримує лише частку в інвестиційному портфелі. Інвестиційний портфель управляється посередником між інвестором і об'єктами інвестування. Цими посередниками можуть бути фінансові брокери або брокерські контори, комерційні банки. Управління портфелем може відбуватися без участі інвестора. У цьому випадку, інвестор отримує обумовлений прибуток від вкладених коштів та оплачує послуги посередника. Непрямі інвестиції можуть мати внутрішній характер і бути міжнародними. Відповідно, внутрішні непрямі інвестиції регулюються законодавством країни і правилами фондового ринку країни. Міжнародні непрямі інвестиції підкоряються міжнародно-правовому регулюванню. Інвестор повинен знати їх або має досить великий шанс втратити вкладені кошти [10].

Державне регулювання, в контексті регулювання інвестиційним сектором економіки – це головна складова відновлювального процесу, потреба в якій пояснюється необхідністю у вирішенні соціально-економічних завдань та являє собою набір функцій, що відповідають за врегулювання діяльності учасників ринкових відносин в зоні її впливу [10].

На сьогодні, в Україні відсутній чіткий механізм формування інвестиційної політики, в тому числі регіональної. Вітчизняне законодавство не сприяє виробленню регіональної інвестиційної політики, унеможлиблює здійснення реального впливу місцевих органів на інвестиційну діяльність.

Одним із факторів посилення української економіки є залучення

інвестиційних ресурсів на рівні всіх без винятку регіонів. Нерівномірність залучення інвестицій призводить до регіональної диференціації, створює передумови для наростання соціальної напруги в країні. Низька інвестиційна активність стримує зростання соціально-економічних показників, уповільнює та знижує ефективність ринкових процесів. Одним із методів подолання даної проблеми вітчизняні економісти вважають залучення іноземних інвестицій [70]. Для аналізу рівня інвестиційного процесу в Україні і регіональної нерівномірності наведено табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Показники інвестування в українську економіку за 2019 рік

Регіон	Капітальні інвестиції в економіку, млн грн	Індекси капітальних інвестицій в економіку, у % до попереднього року	Капітальні інвестиції в професійну, наукову, технічну діяльність, % до заг. обсягу	Капітальні інвестиції в професійну, наукову, технічну діяльність, відносно до попереднього року
Вінницька	48692,7	104,4	1,7	+0,5
Волинська	7453,2	99,7	0,1	0,0
Дніпропетровська	3209,1	62,8	0,4	-0,1
Донецька	27964,9	93,8	2,6	+0,6
Житомирська	12294,0	83,7	0,4	+0,2
Закарпатська	20648,9	98,8	0,1	-0,1
Запорізька	22606,7	78,3	3,2	+0,2
Івано-Франківська	6472,4	75,7	0,4	-0,1
Київська	7475,5	87,9	0,7	-0,7
Кіровоградська	8841,9	112,3	0,2	0,0
Луганська	22523,2	106,9	1,7	+0,5
Львівська	12152,9	78,4	1,3	+0,4
Миколаївська	9580,6	76,6	0,9	-0,3
Одеська	10798,7	80,0	1,4	+0,2
Полтавська	3947,1	114,8	0,4	-0,1
Рівненська	8483,8	110,1	0,2	-0,1
Сумська	186644,1	98,9	0,9	+0,2
Тернопільська	48692,7	104,4	2,9	+0,3
Харківська	7453,2	99,7	1,6	+0,1
Херсонська	3209,1	62,8	0,5	+0,3
Хмельницька	27964,9	93,8	0,8	+0,2
Черкаська	12294,0	83,7	0,5	+0,2
Чернівецька	20648,9	98,8	0,2	0,0
Чернігівська	22606,7	78,3	0,3	-0,1
м. Київ	6472,4	75,7	3,6	+0,2

Джерело: розраховано автором за даними [36]

Аналізуючи вищенаведені дані, можна зробити висновок, що існує низький рівень інвестування капіталовкладень в національну економіку та суттєва нерівномірність вкладень за регіонами. Це обумовлено антитерористичною операцією на сході України, окупацією Криму, втратою ринків збуту тощо. Також відбулося значне скорочення обсягів капітальних інвестицій в економіку, що обумовлено наслідками світової фінансово-економічної кризи.

Для покращення розуміння можливих наслідків такої ситуації можна дослідити взаємозв'язок між деякими соціально-економічними показниками та інвестиційним процесом в Україні. Враховуючи світовий досвід та логічну взаємозалежність між показниками соціально-економічного розвитку (в нашому оберемо рівень заробітної плати як фактор платоспроможності та, відповідно, добробуту населення) та показником капітальних інвестицій в економіку, задля подальшого дослідження інвестиційної політики країни та вивчення її аспектів, проведемо кореляційний аналіз взаємозалежності між цими показниками.

Логічний взаємозв'язок цих показників пояснюється тим, що при внесенні капітальних інвестицій в інституційну складову економіки країни, вона розпочинає оновлення технологій, модернізує виробництво, підвищується продуктивність праці і, відповідно, зростають розміри заробітної плати. Про те, яка ситуація існує на сьогодні у вітчизняній економіці, можна буде говорити після проведення аналізу взаємозв'язків.

Для розрахунку параметрів регресії побудовано розрахункову таблицю (Додаток А).

Для наших даних система має вигляд:

$$\begin{cases} 25a + 569131,6 \cdot b = 1758588 \\ 569131,6 \cdot a + 44619699220,64 \cdot b = 28970275695,5 \end{cases}$$

Отримуємо емпіричні коефіцієнти регресії: $b = -0,3494$, $a = 78298,6369$

1. Параметри рівняння регресії

Вибіркові середні:

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i}{n} = \frac{569131.6}{25} = 22765.264, \quad (3.3)$$

$$\bar{y} = \frac{\sum y_i}{n} = \frac{1758588}{25} = 70343.52, \quad (3.4)$$

$$\overline{xy} = \frac{\sum x_i y_i}{n} = \frac{28970275695.5}{25} = 1158811027.82. \quad (3.5)$$

Вибіркові дисперсії:

$$S^2(x) = \frac{\sum x_i^2}{n} - \bar{x}^2 = \frac{44619699220.64}{25} - 22765.264^2 = 1266530723.84, \quad (3.6)$$

$$S^2(y) = \frac{\sum y_i^2}{n} - \bar{y}^2 = \frac{261255674816}{25} - 70343.52^2 = 5502016186.65. \quad (3.7)$$

Середньоквадратичне відхилення:

$$S(x) = \sqrt{S^2(x)} = \sqrt{1266530723.84} = 35588.351, \quad (3.8)$$

$$S(y) = \sqrt{S^2(y)} = \sqrt{5502016186.65} = 74175.577 \quad (3.9)$$

Коефіцієнт кореляції b :

$$b = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{S^2(x)} = \frac{1158811027.82 - 22765.264 \cdot 70343.52}{1266530723.84} = -0.3494 \quad (3.10)$$

В нашому випадку, зв'язок між ознакою Y (рівень заробітної плати) і фактором X (обсяг капітальних інвестицій) слабкий та зворотній. Сучасні вітчизняні інвестиції «висмоктують» залишки технологій четвертого економічного укладу. Провідні країни світу перейшли рубікон п'ятого укладу і в

його межах розвивають базові технології шостого укладу. Тому, в Україні інвестиції мають зворотній, або дуже слабкий зв'язок із зростанням рівня заробітної плати у протилежність світовій тенденції, яка чітко визначає зростання заробітної плати в залежності від процесів інвестування нових, інтелектуальних технологій.

Таку ситуацію в технологічно розвинених країнах світу можна пояснити тим, що для виробництва продукції вони використовують високотехнологічне обладнання, на якому може працювати тільки високкваліфікований працівник, який має отримувати відповідну заробітну плату. Місцеві та зарубіжні інвестори вкладатимуть кошти у таке підприємство для збільшення обсягів виробництва, якості продукції, розширення підприємства та створення нових ліній. Знову ж таки, повертаємося до того, що для роботи на таких підприємствах потрібні працівники відповідної кваліфікації.

На вітчизняних підприємствах здебільшого досі використовується застаріле обладнання радянського зразку, яке не потребує високої кваліфікації робітників, наприклад, на швейних виробництвах і досі процвітає використання ручної праці. Відповідно, інвестори не бачать сенсу вкладати кошти у таке підприємство, адже, його переоснащення та навчання працівників може обійтися дуже дорого. Нажаль, вітчизняні інвестори більше зацікавлені в отриманні прибутку, ніж у відбудові української промисловості, а тому, здебільшого, спрямовують кошти за кордон.

Разом з тим, без сприятливого інвестиційного середовища залучення інвестицій стає неможливим. Покращення інвестиційного клімату в нашій країні, насамперед, можна досягнути удосконаленням законодавства, стабілізацією макроекономічних параметрів та політичної ситуації. Ці прості на перший погляд фактори відіграють вагомий роль при аналізі інвесторами інвестиційного потенціалу вітчизняної економіки.

Інвестиційна політика, яка базується на чотирьох комплексних складових, а саме - економічна (полягає у визначенні інвестиційної складової економічної політики, пошуку джерел фінансування); правова (орієнтована на удосконалення

існуючого законодавства, де головна увага повинна акцентуватись на захисті прав і надання державних гарантій); соціальна (формування позитивного соціального клімату та іміджу країни); екологічна (формування державних органів влади, які будуть контролювати використання екологічних ресурсів) має прямий та безпосередній вплив, тобто, є базою забезпечення реалізації політики інклюзивного розвитку.

Прозорість, захист прав власності та недискримінація є принципами інвестиційної політики, які перебувають в основі зусиль щодо створення здорового інвестиційного середовища для всіх.

Зважаючи на те, що регіони є своєрідними одиницями територіального розподілу країни, формування інвестиційної політики на їхніх рівнях мають відповідати вище наведеним загальнодержавним принципам. Врахування принципів інвестування, критеріїв інвестиційної привабливості, статистичних даних та стану вітчизняного законодавства мають велике значення при розробленні інвестиційної політики на регіональному рівні. Якість інвестиційної політики прямо впливає на прийняття рішень усіх інвесторів, незалежно від їхнього походження та розміру запланованих інвестиційних вкладень.

Ключові важелі щодо інтенсифікації відтворення інвестиційного потенціалу можна умовно поділити на політичні, екологічні та економічні.

Політична участь є необхідною для їх використання з огляду на необхідність в гарантуванні прав власності інвесторам [15]. Серед цих сигналізаторів виділяють головні:

1. потреба в формуванні власної та посадової відповідальності представників місцевої та регіональної влади, що керують процесами виконання інвестиційних проєктів;

2. передавання агенціям регіонального зростання та розвитку всіх повноважень управляючих компаній, які полягають в формальному супроводженні інвестиційних проєктів.

3. стандартизація дозвільної системи і об'єднанні регуляторного процесу в єдиний комплекс [15].

Дуже важливим для реалізації пропонованої концепції інтенсифікації відтворення інвестиційного потенціалу на товарних ринках є фінансово-економічний аспект.

Економічні важелі стратегічного регулювання, що пропонуються, мають податково-правовий характер. Конкретні стратегічні цілі наступні [10]:

- формування окремих інвестиційні проєктів;
- створення соціально-економічного об'єктивного різновиду ставок оподаткування податком на прибуток для представників різних сфер діяльності;
- встановлення відтворювальної моделі амортизаційних відрахувань в частині основних виробничих засобів завдяки зміни методології їх нарахування;
- стандартизування фіскальної сфери розвитку підприємств та перехід на «касовий» метод.

Одним із найважливіших важелів реалізації концепції відтворення інвестиційного потенціалу є екологічний – природозахисний аспект [10]:

- 1) реалізація макроекономічного підходу до сталого економічного зростання через регіональні, субрегіональні та національні екологічні програми;
- 2) демонстрація підходів до «зеленої» економіки з центральним акцентом на доступ до «зелених» фінансів, технологій та інвестицій;
- 3) підтримка регіонів, з точки зору розвитку та впровадження макроекономічної політики, для переходу до «зеленої» економіки;
- 4) підвищення енергоефективності старих і нових будівель;
- 5) перехід до альтернативних джерел енергії (вітер, сонце, біомаса, геотермальна);
- 6) сталий розвиток транспорту;
- 7) стимулювання екологічної інфраструктури планети, включаючи питну воду, ліси, ґрунти, рифи;
- 8) підтримка сталого сільського господарства, в тому числі органічного виробництва;
- 9) попередження та зниження екологічних ризиків і пов'язаних з ними соціальних, економічних ризиків самого підприємства;

- 10) поліпшення якості і властивостей екосистеми;
- 11) прибутковість інвестицій;
- 12) зменшення терміну їх окупності;
- 13) збільшення життєвого циклу;
- 14) раціональне використання природних ресурсів;
- 15) розвиток та вдосконалення соціально-економічних умов життєдіяльності людини;
- 16) зниження ризиків, що обумовлені спільним використанням природних ресурсів і об'єктів.

Україна за роки незалежності проводила регресивну політику руйнування власного технологічного потенціалу і перетворилася на інвестора західного світу у вигляді багатомільярдного нелегального вивозу капіталу. Одночасно, зі скороченням обсягів інвестування структура напрямів інвестування за видами активів залишається незмінною (будівництво у 2018 р. – 38,2%, машини, обладнання – 36,2%, транспорт – 13,1%), що свідчить про звужене відновлення виробництва на застарілій технічній основі і десята частина капітальних інвестицій припадає на капітальний ремонт [130].

Значні темпи інфляції, відсутність ефективної системи безпечного ведення бізнесу, нерозвиненість фінансового і фондового ринків обумовлюють невеликий розмір капітальних інвестицій у вітчизняну економіку. Це призводить до старіння і зношення основних засобів та інфраструктури України, та, в свою чергу, знижує рівень інвестиційної привабливості до застарілих активів. Ступінь зносу основних засобів у 2018 р. становить 60,6% по Україні, а в промисловості – 66,4%. Загрозлива зношеність обладнання у постачанні електроенергії, газу, пари – 73,7%; теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж – 77,4%. Зростаюча кількість техногенних катастроф відбувається за несприятливої тарифної політики держави в умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевого самоврядування для інвестицій в інфраструктуру. У зв'язку з цим, у науковій літературі посилюється інтерес до виявлення ролі амортизації як власного ресурсу фінансування відтворення та оновлення основних засобів [130].

Отже, виникає потреба в нових активах для більш широкого спектра інвестиційної привабливості на сучасному етапі розвитку економіки країни. А це можливо лише з розвитком інноваційної системи, що, в свою чергу, на пряму залежить від розвитку інклюзивної моделі розвитку регіонів та країни в цілому.

Проведені дослідження стану та розвитку інституціонального забезпечення інвестиційної діяльності у всіх областях України демонструють низький ступінь реальної гарантованості прав власності інвесторів (найпоширеніші проблемні засади іноземних капіталовкладців – це відносини з податковими органами – 22,8 %, на другому місці - недосконалість законодавчого та правового супроводу – 14,5%, на третьому місці - дилема у галузі земельних питань – 11,8%) [130].

Отже, головні дилемні питання, з якими зустрічаються іноземні інвестори, пов'язані з відсутністю інституціональної сфери державної інвестиційної системи. Вітчизняні капіталовкладці також мають ряд проблем з системою інвестування через кризові явища, загальне зниження рівня виробництва та недосконалість законодавства в сфері податкової політики. Провідною проблемною ситуацією на шляху інвестиційних процесів є значна тінізація економіки України (близько 50 %).

У лютому 2021 року Президент України Володимир Зеленський підписав Закон "Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні". Він передбачає стимулювання державної політичної та економічної підтримки вітчизняним та іноземним капіталовкладцям з сумою інвестицій від 20 млн євро [160].

За показниками Національного Банку України, динаміка показника прямих іноземних інвестицій має негативну знижувальну тенденцію (у 2019 р. – майже 6 млрд дол., а у 2020 р. лише 760 млн дол.). На відміну від даного індикатора, показники чистого відтоку прямих інвестицій в 2020 році становили 868 млн дол. Така ситуація повторилася вперше за 5 років (останній раз негативна тенденція щодо інвестицій прослідковувалася у 2015 році, причиною були воєнні дії на сході та анексія Криму). Прогнозні дані НБУ свідчать про те, що приплив

іноземних інвестицій в українську економіку при сучасному політичному та соціально-економічному становищі повністю не відновиться ще протягом 4 років.

Досліджуючи іноземні капіталовкладення, можна зробити висновок, що в останні роки інвестори найбільше вкладають у фінансову і страхову галузі, дуже рідко – у галузь інноваційної діяльності.

Прямими називаються ті інвестиції, котрі прогнозують безпосередню участь інвестора у виборі об'єкта інвестування та у самому процесі вкладення фінансів та мають вид кредиту без посередників [160].

Отримані прямі іноземні капіталовкладення в економічну систему України станом на кінець 2020 року становили 48,9 млрд доларів. За показниками Національного банку України, з трійки лідерів за інвестуванням в нашу країну, Кіпр є найбільшим та найактивнішим інвестором (приблизно 14,958 млрд дол.), за ним йдуть Нідерланди (10,005 млрд дол.), потім Велика Британія (2,953 млрд дол.) [160].

Основною підставою такої низької зацікавленості іноземних вкладників в український економічний ринок є нерозвинена інституційна модель, нестабільна ситуація на Донбасі та невідповідний рівень правового захисту капіталовкладень. Тенденція зниження темпу приросту іноземних інвестицій почала формуватися у 2007 році і відчутно зроста після 2014-2015 років [160].

Для інституціонального процесу характерним є ряд протиріч, що виникають між сформованими регуляторними нормами і дійсними потребами інвесторів.

Протиріччя, що виникають між продуктивними силами і станом виробничих відносин, є класичними і вказують на потребу у вдосконаленні регуляторного середовища.

Найважливішим для вкладників є збереження їхнього капіталу, а, отже, перевага є у перевірених об'єктів для інвестицій і здійснюється, у більшості випадків, реінвестування, а не освоєння новими інвесторами нових ринків [10]. Інвестиції за видами активів у 2019 році подано на рис. 3.3.

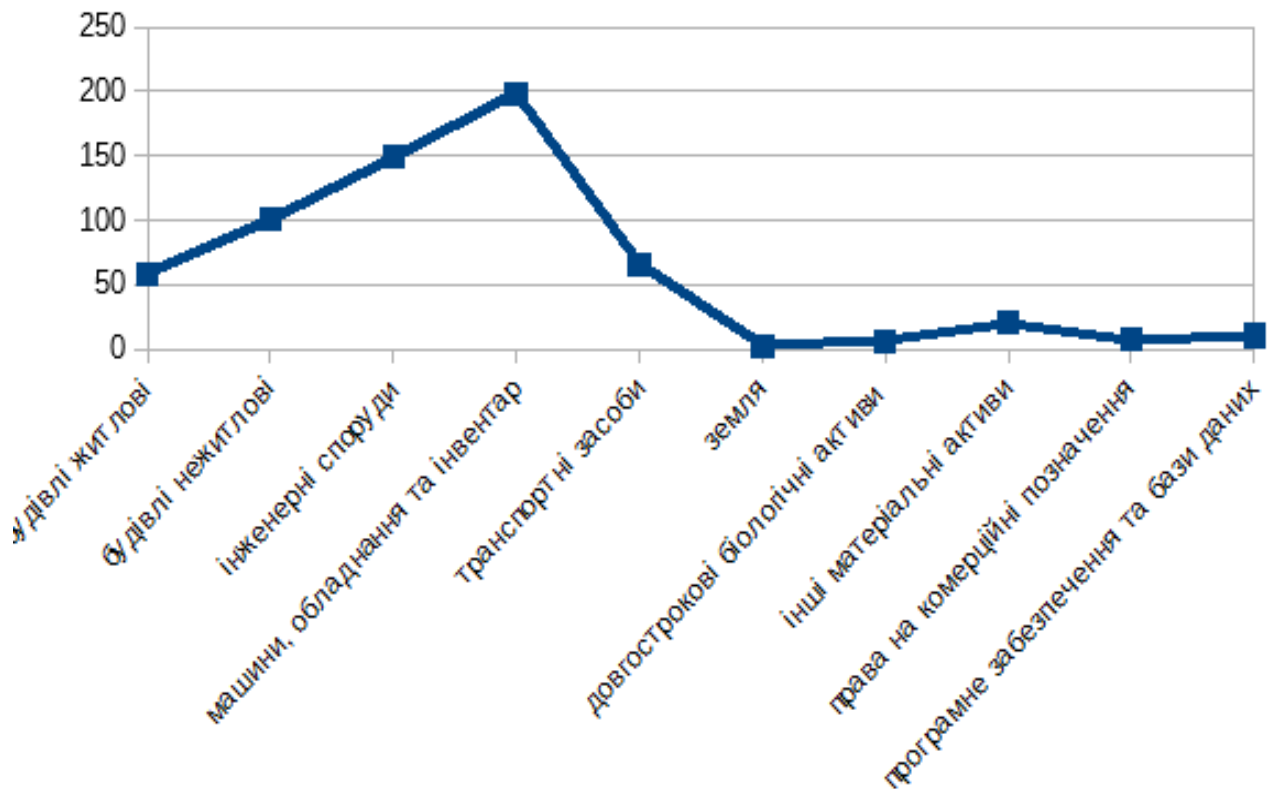

Рис. 3.3. Капітальні інвестиції за видами активів у 2019 р.

Джерело: побудовано автором за даними [36]

Аналізуючи капітальні інвестиції за 2019 рік, можна зробити висновок, що найбільше капіталовкладень було зроблено в матеріальні активи, а найменше – в землю та довгострокові біологічні активи.

Виходячи з того, що значна кількість з вищеназваних завдань та проблем формується на місцевому рівні при безпосередньому провадженні діяльності суб'єктами інноваційно-інвестиційного процесу, то і визначальні та вагомні механізми також потребують відбуватися на локалізованому рівні.

Стосовно України, Агентство регіонального зростання та розвитку є актуальним інституційним видом керування і сприяння системного зростання та розвитку територій. Цей вид управління супроводжується високими ризиками і зазначається великою кількістю передумов організаційного, екологічного, фінансового, економічного і соціального характеру. Важливість даних факторів є неоднорідною для всіх міст і регіонів. Сприйнятливність регіонів до інновацій на пряму залежить від власних характеристик регіональної громади; форми та

виду управління, що були сформовані в регіоні; соціально-економічного та політичного-інституціонального характеру взаємодії важливих та дієвих суб'єктів розвитку та ін.

Інститути державного управління забезпечують регулювання доступу до рідкісних і цінних ресурсів регіонів із метою їх законного використання, при цьому визначаючи його принципи. Вони відображають сутність тих чи інших інтересів, а також те, як вони можуть бути реалізовані на практиці, з урахуванням того, що рідкість і цінність ресурсів, що визначають складність доступу до них, полягають в основі суперництва, а іноді і конфліктів у боротьбі за володіння цими ресурсами, які є складовою частиною природно-економічного потенціалу регіонів.

Основні цілі державного управління природно-економічним потенціалом розвитку регіонів визначають послідовність його конкретних завдань та їх реалізацію з урахуванням рівня їх пріоритетності. До таких цілей віднесено максимально можливе задоволення всіх суспільних потреб, інституційне виділення для цього суспільних витрат, вивчення цих потреб, громадських інтересів, визначення їх пріоритетності, а також факторів і тенденцій подальшого природно-економічного розвитку регіонів.

Вивчивши наукову спадщину і досвід минулих років, можна зробити висновок, що природно-економічний розвиток відбувається циклічно. Загальна економічна активність піддається періодичним коливанням, які в сукупності формують економічний цикл. На зміну економічному зростанню приходить економічний спад виробництва, процвітання змінюється кризою і депресією. Циклічні умови інформаційних та глобалізаційних процесів позбавляє державу, що реалізує системні перетворення, одного з найбільш ефективних способів пристосування до ситуації [160].

Таким чином, державне управління спрямоване, насамперед, на те, щоб забезпечити максимально можливе задоволення матеріальних і духовних потреб населення регіону за допомогою використання суспільних витрат, виділених інституціональним шляхом. Крім цього, допомагає проводити дослідження

потреб та інтересів, сутності, структури, факторів і тенденцій розвитку природно-економічного потенціалу регіону [160]. Досягнення суспільної мети, поставленої перед державою, передбачає послідовну реалізацію похідних від неї завдань і здійснення ефективної діяльності із задоволення суспільних потреб суспільства, визначаючи їх пріоритетність і важливість.

Отже, сьогодні одним із пріоритетних напрямів державного управління вважається становлення результативного функціонування Міністерства регіонального розвитку та будівництва України шляхом формування його регіональних підрозділів та доцільного розмежування зобов'язань між ними, підвищення кваліфікації працівників, курсів із використанням іноземного досвіду; удосконалення механізму використання базових інструментів ЄС Twinning, TAIEX і SIGMA.

Європейські методи вказують Україні на нові можливості, створюючи чималу кількість засобів щодо реалізації установлених завдань та цілей, виконання зобов'язань, взятих Україною згідно умов Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Ефективними і вартими для впровадження на теренах України є основні засади щодо створення інноваційно-інвестиційної політики, яка буде орієнтована на зростання та розвиток регіонального рівня [171]. Початок новітнього етапу трансформації політичної системи було покладено наприкінці 60-х років ХХ ст. Значущою є перевага інституціональної підтримки щодо створених та діючих соціально-економічних групувань.

Доречно буде сформулювати наступні важливі напрями новітньої регіональної інноваційно-інвестиційної політики:

- створення конкурентного підґрунтя щодо інвестиційної діяльності в концепції використання мінімально потрібного регуляторного втручання державних органів в діяльність суб'єктів господарювання;

- встановлення системи групової непрямой підтримки інноваційно-інвестиційних явищ та процесів в регіонах з мінімальним дотаційним підходом, щодо усунення підвалин для корупційної діяльності;

- формування системи загального інформаційного супроводу інноваційно-інвестиційного прогресу;
- формування та впровадження системних складових щодо підтримки стратегічно-вагомих типів та видів соціально-економічної діяльності в екологічному контексті;
- впровадження стратегічних переваг та зниження недоліків всіх регіонів стосовно існуючих передумов щодо зростання стратегічних об'єктів екологічної системи.

Це є важливою передумовою розвитку інвестиційної регіональної політики як запоруки реалізації програм інклюзивного розвитку.

Для прикладної реалізації зазначених напрямів регіональної інвестиційної політичної системи важливими є зміни, які будуть внесені в національне податкове та митне законодавство.

Таким чином, проаналізувавши рівень надходження інвестицій в регіони України, доцільно буде запропонувати шляхи їх залучення за наступними джерелами:

1. прями фінансові інвестиції з інших країн, що конвертуються Національним банком;
2. фінанси міжнародних фондів, які використовують власні інвестиції щодо перспективних проєктів;
3. кошти зарубіжних страхових компаній;
4. засоби промислових і торгових компаній;
5. інвестиції шляхом конвертації національних акцій в депозитарні сертифікати та розписки.

Ключовою ланкою, здатною забезпечити інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації, є базовий рівень (міста обласного значення, ОТГ), зовнішнє фінансування та загальні інвестиції [3]. Тому, в перспективі, дослідження інклюзивного розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації варто доповнити аналізом показників ефективності функціонування

територіальних громад та їх можливості впливати на процеси залучення населення до продуктивної праці та соціально-економічного зростання.

Виходячи з вищенаведеного матеріалу та власних розрахунків, доцільно запропонувати створення «Національної програми інклюзивного розвитку регіонів країни», що включатиме в себе діагностику та розвиток наступних напрямів:

- вплив соціального розвитку на рівень бідності;
- стратегії розвитку економічної диверсифікації;
- екологічні стандарти для оцінки ризиків розвитку регіонів;
- управління природними ресурсами;
- відкритий доступ до природної та відновлюваної енергії.

Також слід зауважити на тому, що для розрахунку та аналізу IDI індексу, саме за регіонами України, є необхідним, щоб Державна служба статистики України вносила щоквартально показники регіонального боргу.

Національна стратегія інклюзивного розвитку зорієнтована на широкомасштабну економіко-еколого-соціальну та орієнтовану на внутрішній попит фундаментальну для зміни модель розвитку. Диверсифікація на сектори з використанням „зелених” технологій, більш стійкі практики управління промисловістю та сільським господарством і більш чиста енергетика також допоможуть усвідомити стійкість розвитку.

Баланс своїх економічних та екологічних цілей для реалізації стратегій інклюзивного розвитку, дійсно, вимагатиме від регіонів перекалібрування поточних стратегій розвитку, щоб зробити їх більш стійкими. Тим не менше, залишає занепокоєння те, що прийняття більш екологічно стійких шляхів розвитку передбачає компроміс у формі більш швидкого економічного зростання. Оскільки регіони починають розробляти та реалізовувати національні плани щодо досягнення цілей стійкого розвитку, можна запропонувати наступний план щодо введення програми інклюзивного розвитку регіонів країни:

А. Створення доказової бази для національних планів для досягнення інклюзивного розвитку:

- Підтримка регіонів в діагностуванні впливу розподілу та бідності на розвиток та пов'язаних з цим політик, включаючи торгіву та макроекономічну політику (наприклад, оцінка бідності та соціального впливу, оцінка впливу на людський розвиток).

- Нарощування національного потенціалу для макроекономічних рамок та оцінювання фіскального простору для підтримки впровадження стратегій інклюзивного розвитку.

В. Сприяння економічній диверсифікації:

- Підтримка аналізу політики щодо диверсифікації економіки та експорту в контексті промислової політики та структурних реформ.

- Підтримка розробки та застосування соціальних та екологічних стандартів для оцінки потенційних соціальних та екологічних ризиків конкретної політики та програм.

С. Сприяння сталому управлінню природними ресурсами та доступу до чистої енергії.

- Підтримка стійких сільськогосподарських практик, що мінімізують вплив на навколишнє середовище, включаючи вирубку лісів, втрати біорізноманіття та стікання поживних речовин у водні об'єкти.

- Сприяння сталому управлінню водою та санітарією та практики управління відходами.

- Сприяння впровадженню зелених технологій для зменшення або виключення використання та утворення небезпечних речовин та інновацій для продуктів, методи виробництва яких мають найменший можливий вплив на навколишнє середовище.

- Сприяння доступу до альтернативних джерел енергії.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження розвитку регіонів в макротренді інклюзивної детермінанти дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Показник ВВП на одну особу, як основний індикатор рівня конкурентоспроможності країни, залишається в Україні на досить низькому рівні, що залишається наріжною проблемою діючої вітчизняної системи соціально-економічних відносин. Стратегія регіональної політики 2027 орієнтована на підвищення рівня конкурентоспроможності на інноваційно-високотехнологічній основі, необхідність спирання на внутрішні ресурси та можливості і використання їх на розвиток сучасної інфраструктури, навчання людей, фінансування новітніх інноваційних високотехнологічних секторів. Проте, існує серйозна загроза, що виправдані орієнтири розвитку регіонів залишаться на декларативному рівні, оскільки загальна динаміка показників, за якими визначається розвиток країни, засвідчують сталу тенденцію подальшого падіння національної економіки.

2. Основним показником регіонального розвитку визначається валовий регіональний продукт. В роботі доведено доцільність та необхідність організації системного проведення аналізу впливу факторів на обсяги валового регіонального продукту, оскільки завдяки йому формується вся матеріально-фінансова основа щодо забезпечення інклюзивного розвитку. Проведений кореляційно-регресійний аналіз залежності рівня ВРП від факторів, що характеризують інклюзивне зростання, та отриманий результат, свідчить про те, що з обраних шести факторів найбільший вплив на обсяг валового регіонального продукту має коефіцієнт Джині за багатством. Це означає, що при зростанні коефіцієнту Джині, що характеризує розшарування населення за рівнем багатства, на 1%, обсяг ВРП зростатиме на 0,834%. Найслабкіший зв'язок відслідковується за показником інтенсивності промислових викидів в атмосферу: при зміні інтенсивності атмосферних викидів на 1%, обсяг валового регіонального продукту зменшиться на 0,003 %.

3. Досягнення науки і технологій визначають не тільки динаміку економічного зростання, але і рівень конкурентоспроможності держави у світовому співтоваристві. Впровадження моделі інноваційного розвитку національної економіки України суттєво ускладнює існуюча структура ВВП, тому що головним джерелом валютних надходжень до державного бюджету залишаються: гірничо-металургійний комплекс (32%), частково харчова та переробна галузі (25%), мінеральні продукти (10%), хімічна промисловість (8%). Але власники цих виробництв до останнього часу не здійснювали технологічну модернізацію промислових підприємств.

4. Проведений кластерний аналіз регіонів України за частинними інклюзивними показниками дозволив згрупувати області у три незалежні кластери. Отримані характеристики однорідних регіональних зон за інклюзивним розвитком свідчать про однакові умови розвитку територій, що входять до їх складу і потребують ідентичних заходів, що спрямовані на поліпшення ситуації в цілому, зменшення соціальної напруги, розвитку ресурсозберігаючих стратегій, вдосконалення механізмів використання економічних ресурсів. Умовно ці групи можна поділити на наступні: Кластер А (Вінницька, Чернігівська, Кіровоградська, Житомирська, Херсонська, Одеська, Черкаська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Київська, Полтавська області) характеризується найсприятливішими умовами розвитку – група розвинутих регіонів; кластер Б (Донецька та Луганська області) характеризується найменш ефективним використанням економічних, людських та природних ресурсів – група регіонів, що наближаються до стану стагнації; кластер В (Волинська, Тернопільська, Закарпатська, Рівненська, Хмельницька, Івано-Франківська, Львівська, Сумська, Чернівецька, Харківська області) – характеризується більш раціональним використанням соціально-економічного та природничого потенціалу – група регіонів, що розвиваються.

5. Реалізація інклюзивної регіональної політики потребує певного «штабного центру» в системі виконавчої влади, що забезпечує координацію діяльності інших інститутів та інституцій, залучених у процес такої реалізації.

Ключовою ланкою, здатною забезпечити прискорений інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації, стають міста обласного значення, в яких утворюються територіальні громади, на які передаються повноваження та відповідальність за надання якісних публічних послуг населенню, підвищення рівня його добробуту. Це формує перспективний напрям майбутніх досліджень інклюзивного розвитку регіонів в напрямку оцінювання впливу територіальних громад на процеси залучення всіх верств населення до продуктивної праці.

6. Процес інклюзивного розвитку України та її регіонів гальмує відсутність реального інституту інвесторів, зацікавлених в інвестуванні економіки розвитку. Досліджуваний період засвідчує, що головним джерелом фінансування капітальних інвестицій традиційно залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких здійснюється близько 75 % капіталовкладень, частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становить 7-8 %, частка коштів іноземних інвесторів становить близько 1 %, а частка коштів населення на будівництво житла – менш ніж 7 %. За таким станом інвестиційного клімату в державі неможливо очікувати стрімкого зростання ВВП і, як наслідок, накопичення необхідної матеріальної основи інклюзивного розвитку.

7. В результаті проведеного кореляційного аналізу взаємозалежності між показниками соціально-економічного розвитку (рівень заробітної плати як фактор платоспроможності та, відповідно, добробуту населення) та показником капітальних інвестицій в економіку встановлено слабкий та зворотній зв'язок між рівнем заробітної плати і обсягом капітальних інвестицій. Це пов'язано з тим, що сучасні вітчизняні інвестиції «висмоктують» залишки технологій четвертого економічного укладу у протилежність провідним країнам світу, які перейшли рубікон п'ятого укладу і в його межах розвивають базові технології шостого укладу з чітко визначеною залежністю зростання заробітної плати від процесів інвестування нових, інтелектуальних технологій.

8. Висловлено пропозиції щодо інструментів реалізації державної регіональної політики у сфері інституційного забезпечення регіонального управління відповідно до проєкту нової Концепції державної регіональної

політики, а саме – запровадження електронного урядування; публічно-приватне партнерство; формування та підтримка мережі інституцій регіонального розвитку, законодавче визначення статусу та напрямів діяльності агенцій регіонального розвитку на засадах публічно-приватного партнерства; реалізація державної регіональної політики на основі партнерських взаємовідносин між центром та регіонами з метою концентрації зусиль та ресурсів для вирішення проблем розвитку регіонів через узгодження державних та регіональних стратегічних пріоритетів на довгострокову перспективу на основі угод щодо регіонального розвитку, програм подолання депресивності регіонів та інших інструментів, що сприяють регіональному розвитку.

Основні результати розділу опубліковані у наукових працях автора [5, 6].

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі дослідження, аналізу та ситематизації теоретичних, методологічних та науково-практичних матеріалів запропоновано розв'язання актуального на сьогодні завдання для України, а саме - вивчення показника інклюзивного розвитку, як узагальнюючого соціально-економічно-екологічного індикатора зростання країни та впровадження моделі інклюзивного розвитку регіонів України.

Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки концептуального, методологічного та науково-прикладного характеру:

1. Розкрито змістовну природу інклюзивного розвитку, основними цілями якого є: всебічний розвиток людського капіталу; високий рівень зайнятості населення, інвестування в освіту та охорону здоров'я; скорочення нерівності та бідності, вдосконалення системи соціального захисту, підвищення якості життя громадян, розвиток соціальної активності; підвищення ефективності використання природних ресурсів, перехід економіки на «зелені принципи»; поширення переваг економічного зростання на всі регіони країни; територіальне вирівнювання та усунення регіональних диспропорцій. В основу концепції інклюзивного зростання, яка виникла у відповідь на виклики, загрози та негативні тенденції сталого розвитку, в глобальній економіці зроблено акцент на «людиноцентричність», оскільки лише покращення якості життя може найбільшою мірою відобразити ефективність соціально-економічного та ресурсозберігаючого розвитку і формування політик конкурентоспроможності національних юрисдикцій.

2. Систематизовано в дисертаційній роботі науково-методичні підходи міжнародних інституцій (Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Програма розвитку ООН (ПРООН), Європейська комісія, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Всесвітній економічний форум (ВЕФ),

Світовий банк, Міжнародний центр політики інклюзивного зростання) щодо дослідження змісту інклюзивного розвитку, на підставі чого була обрана методика ВЕФ, як сама оптимальна для обрахування індексу інклюзивного розвитку на місцевих рівнях та була застосована при аналізі інклюзивного розвитку регіонів України.

3. Розроблено пропозицію щодо вдосконалення методичного підходу до проведення аналізу та оцінювання інтегрального показника інклюзивності, а саме – згрупувати 12 показників у 3 групи за найбільш оптимальним методом систематизації індикаторів соціально-економічного та екологічного розвитку, адаптованого до нашої країни: а) індивідуальні характеристики зростання економіки та її продуктивності (ВВП на душу населення, продуктивність праці, зайнятість населення, державний борг); б) індивідуальні характеристики соціальних стандартів та інклюзивності розвитку (середня очікувана тривалість здорового життя, коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами, рівень бідності, коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за рівнем багатства); в) індивідуальні характеристики сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь (медіанний дохід домогосподарств, скориговані чисті заощадження, інтенсивність промислових викидів в атмосферу, коефіцієнт демографічного навантаження). Обґрунтовано пропозицію відносно удосконалення методики ВЕФ. Доведено доцільність використання експертної оцінки (присвоєння кожній групі та кожному показнику вагових коефіцієнтів) при розрахунку індекса інклюзивного розвитку.

4. Розкрито доцільність акцентування наукових досліджень на концепції інклюзивного розвитку як пріоритетної моделі соціально-економічного розвитку для України. Встановлено, що загальна ефективність показника інклюзивності полягає у досягненні позитивних результатів ключових викликів, які стоять перед сучасною цивілізацією: глобалізаційних, економічних, соціальних, екологічних завдяки його систематичного

дослідження та аналізу. Досліджено та обґрунтовано доцільність використання 11 показників (12 за методикою ВЕФ), які характеризують важливість впровадження концепції інклюзивного розвитку на сучасному етапі розвитку країни.

5. Розраховано агрегований індекс інклюзивного розвитку регіонів за методикою, запропонованою ВЕФ, і окремо розраховано зазначений індекс згідно нашої пропозиції удосконалити існуючу методику розрахунку, використовуючи експертну оцінку. Відповідно до композитного індексу, проведено кластеризацію та рейтингове оцінювання регіонів України. Доведено, що стан соціально-економічної та екологічної систем у всіх регіонах України протягом останніх 5 років незадовільний і не відповідає стандартам інклюзивного зростання. Виявлено наявність значної міжрегіональної асиметрії. Встановлено, що упродовж досліджуваного періоду динамічніше розвивалися Івано-Франківська, Запорізька, Одеська, Полтавська та Київська області та м. Київ, що пояснюється, насамперед, меншим впливом військових дій та вищою адаптивністю цих областей до нових зовнішньоекономічних та соціальних умов. Обґрунтовано необхідність поглибленого дослідження розвитку регіону із врахуванням його інклюзивності, що розширює аналіз економічних зрушень, доповнюючи його показниками рівномірності розподілу отриманих благ та оцінкою можливостей включення усіх верств населення до процесів соціально-економічного зростання.

6. Визначено рейтинги регіонів України за результатами порівняльного аналізу показника інклюзивного розвитку з показником валового регіонального продукту на одну особу. В результаті статистичного аналізу був продемонстрований наступний парадокс – знаходячись на першій позиції групи розвинутих регіонів за рейтингом ІР, Чернівецька область за ВРП посідає п'яте місце в групі країн, що наближаються до стану стагнації – це доводить необхідність подальшого глибокого та точного дослідження концептуальних положень щодо визначення показника ІДІ та великої

обережності його впровадження в систему аналізу соціально-економічних показників розвитку регіонів та країни вцілому.

7. На основі проведених розрахунків ІР за 2015-2019 рр., доведено, що показник інклюзивного розвитку регіонів дає можливість одержати конкретизовану інформацію стосовно рівня життя населення: наявного доходу на одну особу, рівня бідності за відносним критерієм, середньої очікуваної тривалості життя, а також більш об'єктивно характеризує результати функціонування соціально-економічної системи, ніж показник ВВП (ВРП) на душу населення. Це доводить доцільність впровадження показника інклюзивного розвитку з метою нейтралізації загроз сталому розвитку і розроблення, адже він виявляє переваги та прогалини в соціально-економічному та екологічному розвитку кожного регіону, завдяки чому можна вчасно зреагувати та усунути негативні процеси та явища в розвитку регіонів та країни вцілому. В той же час, ці розрахунки, на прикладі Чернівецької області, довели, що концепція інклюзивного розвитку є достатньо новою, що зумовлює її подальше дослідження. Рекомендовано сформулювати та впровадити «Національну програму інклюзивного розвитку регіонів країни», що включатиме в себе діагностику та розвиток наступних напрямів: вплив соціального розвитку на рівень бідності; стратегії розвитку економічної диверсифікації (розширення); екологічні стандарти для оцінки ризиків розвитку регіонів; управління природними ресурсами; відкритий доступ до природної та відновлюваної енергії. Зауважено на тому, що для розрахунку та аналізу IDI індексу, саме за регіонами України, є необхідним внесення щоквартально показника регіонального боргу Державною службою статистики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Актуальні завдання реформування адміністративного права. *Право України*. 1999. № 8. С. 8-11.
2. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають / пер. з англ. Дем'янчук О. 2017. 2-ге вид. 440 с.
3. Базиліук А. В., Жулин О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. № 1. С. 19–29.
4. Барвінок А. С., Борисов Є. М. Поняття та сутність інклюзивного розвитку країни. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2019. Вип. 98. С. 34–42.
5. Барвінок А. С., Борисов Є. М. Про один підхід до розв'язування деяких задач оптимізації. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2018. Вип. 95. С. 57–65.
6. Барвінок А. С. Деякі аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення інклюзивного розвитку регіонів України. *Розвиток бізнес-аналітики, обліку та оподаткування в умовах глобалізації, загострення енергетичних проблем: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 квітня 2019 р. Дніпро: ДНУ ім. О. Гончара, 2019. С. 128 -130.*
7. Барвінок А. С., Дрига С. Г. Новітні тенденції сучасного цивілізаційного розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. Спецвипуск 3(226). С. 30–36.
8. Барвінок А. С. Показник інклюзивного розвитку країни та його роль. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., 16 жовтня 2020 р. Київ : НАСООА, 2020. С. 19–21.*
9. Барвінок А. С. Статистичне дослідження інклюзивного розвитку регіонів України, як запорука встановлення нової парадигми системного

зростання країни. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2021. № 2(237). С. 95–102.

10. Безродна С. М. Інвестування: компендіум. Чернівці: 2013. 200 с.

11. Білий О. А., Шолудько В. Г., Малих В. В., Гай Ю. І. Перспективи розвитку системи супутникового зв'язку ЗСУ. Збірник наукових праць ВІТІ. 2018. № 2. С. 6-15.

12. Бобух І. М. Структурні зміни як основа інклюзивного розвитку економіки України. Київ: 2020. 144 с.

13. Броницкий А. Н. Роль государства в становлении инклюзивного институционального режима. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2534/2408> (дата звернення 13.06.2020).

14. Бузун О. Національна академія державного управління при Президентові України. *Концепт інтегрованого розвитку самоврядних територій*. 2018. № 4. С. 159-165.

15. Буркинський Б. В., Лайко О. І. Сучасні напрямки регіональної інвестиційної політики. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. № 3(107). С. 111-128.

16. Васечко О. О., Черняк О. І., Жуйкова Є. М., Гончар О. В. Вибіркове спостереження : термінол. словник. К.: Держкомстат України, 2004. 140 с.

17. Васильева Э. К., Юзбашев М. М. Выборочный метод в социально-экономической статистике. М.: Финансы и статистика; ИНФРА-М, 2010. 256 с.

18. Верховна Рада України : офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.12.2020).

19. Виплати основного доходу. Гарантований основний дохід. Україна : вебсайт. URL : <https://is.gd/xUeXgk> (дата звернення 15.01.2021).

20. Від редакційної колегії: Розробка проекту концепції кодифікації інформаційного законодавства України. Інформація і право. URL : <http://ippi.org.ua/vid-redaktsiinoi-kolegii-rozrobka-proektu-kontseptsii-kodifikatsii-informatsiinogo-zakonodavstva-ukr> (дата звернення 15.01.2021).

21. Власюк В. Траектория украинского ВВП: есть ли возможность ее изменить. 2020. URL:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjL_buOrdXvAhXKxYUKHRDLBхоQFjAAegQIBBAD&url=https%3A%2F%2Fwww.epravda.com.ua%2Frus%2Fcolumns%2F2019%2F05%2F7%2F647578%2F&usg=AOvVaw2pntyHrzLXBhzTShjGeK6с (дата звернення 11.01.2020).

22. Галузь телекомунікацій: цифри та факти. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації : офіційний вебпортал. URL : <https://is.gd/M3pK4V> (дата звернення 15.01.2021).

23. Гаршина О. К. Концептуальные основы индикаторов и стандартов инклюзивного развития. Москва: 2018. 178 с. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2431/2310> (дата звернення 19.09.2018).

24. Геєць В. М. Економічну практику – на наукову основу. *Економіка України*. 2018. № 10. С. 3-9.

25. Герасименко С. С., Головач А. В., Єріна А. М. Статистика: Підручник. 2007. 414 с.

26. Гирич О. Поняття «широкосмугового доступу» до мережі Інтернет : інформаційно-аналітична записка. 2016. 6 с. URL : <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/06/Ponyattyu-SHSD.pdf> (дата звернення 15.01.2021).

27. Глуха Г. Я. Система показників економічного зростання. *Академічний огляд*. 2013. № 2. С. 5-12.

28. Господарський кодекс України. Законодавство України : від 16.01.2003. № 436-IV. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення : 02.04.2020. URL : <https://is.gd/iNKxia> (дата звернення 15.01.2021).

29. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень : навч. посібник. Харків: 2009. 223 с.

30. Гросул В. А. Проблеми інноваційної діяльності в Україні. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2010. № 1(3). Т. 1. С. 76–82.

31. Гукалова І. В. До питання соціально-географічної концептуалізації інклюзивного розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 10. С. 20-26.

32. Гукалова І. В. Якість життя як цільовий імператив концепцій міського розвитку: висновки для України. *Український географічний журнал*. 2018. № 1. С. 30-38.

33. Гуторов А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку національної економіки. *Бізнесінформ*. 2018. № 11. С. 48-54.

34. Декларація вільного Інтернету в Україні. URL : http://bit.ly/netdeclaration_ua (дата звернення 15.01.2021).

35. Демчук Н. І. Синергетичний гістерезис як інноваційне явище. 2019. URL:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwimh5-ertXvAhVOVhoKHyr5AqkQFjADegQICxAD&url=http%3A%2F%2Fwww.psae-jrnl.nau.in.ua%2Fjournal%2F3_71_1_2019_ukr%2F28.pdf&usg=AOvVaw2pV-Y5BAWDjwv56spcvX1t (дата звернення 16.06.2020).

36. Державна служба статистики України : офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.02.2019).

37. Джемала М. Корпоративная «дорожная карта» – инновационный метод управления знаниями в корпорации. *Российский журнал менеджмента*. 2008, № 4. Т. 6. С. 149–168.

38. Дослідження тіньової економіки в Україні: майже чверть ВВП – або 846 млрд гривень – перебуває в тіні. Національний банк України : вебсайт. URL : <https://is.gd/im1Tip> (дата звернення 15.01.2021).

39. Дрига С. Г. Макроекономічні чинники становлення та розвитку системи інноваційного підприємництва. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2009. № 3. С. 120-125.

40. Дуглас Н. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. / пер. с англ. А. Н. Нестеренко. Москва: Фонд экономической книги «Начала», 1997. 180 с.

41. Економічний розвиток областей Західного регіону України: аналіз, діагноз, тенденції : монографія / наук. ред. С. О. Ішук. Сер. «Регіони: моніторинг, прогнози, моделі». Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2009. 164 с.

42. Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади : вебсайт. URL : <https://egap.in.ua/> (дата звернення 15.01.2021).

43. Європейська Рада : офіційний сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/02/11/670930/> (дата звернення 16.06.2020).

44. Ємельяненко Л. М. Гармонізація регуляторного середовища торгівлі лікарськими засобами на фармацевтичному ринку України. *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7084> (дата звернення 17.07.2019).

45. Ємельяненко Л. М. Державна політика подолання тіньової зайнятості в контексті мінімізації соціально-економічних ризиків. *Соціально-трудова відносина: теорія і практика*. 2016. № 2 (12). С. 99-109.

46. Ємельяненко Л. М. Децентралізація в сфері соціальної політики в регіонах України. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 4-11. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2021/3.pdf (дата звернення 22.02.2020).

47. Ємельяненко Л. М. Доверие в координатах взаимодействия государства и субъектов хозяйствования. *Доверие в институциональной архитектонике экономического пространства-времени: коллективная монография в 2-х т.* Київ: ГУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України». 2019. 548 с.

48. Ємельяненко Л. М. Економічна інтеграція національних підприємств у глобальні виробничі мережі. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5670> (дата звернення 12.02.2020).

49. Ємельяненко Л. М. Імплементация концепції інклюзивного розвитку в практику регулювання зайнятості населення. *Ефективна економіка*. 2018. № 12.

URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6776> (дата звернення 12.09.2019).

50. Ємельяненко Л. М. Інвестування в цифрову економіку: глобальні тенденції та практика України. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 6-13.

51. Ємельяненко Л. М. Інтегральна оцінка інклюзивного розвитку в Україні на національному та місцевому рівнях. *Економіка та держава*. 2019. № 6. С.4-10.

52. Ємельяненко Л. М. Критерії конкурентоспроможності рекрутингових агенств. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. Київ: КНЕУ, 2015. № 2(10). С. 83-90.

53. Ємельяненко Л. М. Макроекономічні шоки в контексті викликів національній безпеці України. *Прогнозування та стратегування регіонального економічного розвитку для макроекономічної стабілізації*. Київ: КНЕУ. 2017. 368 с.

54. Ємельяненко Л. М. Макроекономічні шоки в контексті викликів національної безпеки України. *Стратегія економічного розвитку України*. Київ: КНЕУ, 2016. № 38. С. 65-75.

55. Ємельяненко Л. М. Оцінювання ефективності системи соціального захисту населення в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. 2019. № 44. С. 63-79.

56. Ємельяненко Л. М., Петюх М. К., Дзензелюк К. В. Інтегральна оцінка інклюзивного розвитку в Україні на національному та місцевому рівнях. *Економічна наука*. 2018. № 22. С. 122-136. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjD_tDwstDvAhVN2SoKHaL-AtoQFjAAegQIAxAD&url=http%3A%2F%2Fwww.economy.in.ua%2Fpdf%2F6_2019%2F3.pdf&usg=AOvVaw29txgtFlzDuTrRy7eBUu_6 (дата звернення 16.06.2020).

57. Ємельяненко Л. М. Проблеми та перспективи соціально орієнтованого інклюзивного розвитку в Україні. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. Київ: КНЕУ. 2017. № 1(13). С. 125-134.

58. Ємельяненко Л. М. Реформа бюджетної децентралізації в Україні: соціальна функція. *Економіка та держава*. 2016. № 7. С. 29-34.

59. Ємельяненко Л. М. Соціальні стандарти як інструмент реалізації трансфертної політики в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2021. С. 74-83.

60. Ємельяненко Л. М. Формування концептуальної моделі трансфертної політики в соціальній сфері України. *Інноваційна економіка*. 2019. №5-6. С. 34-40.

61. Ємельяненко Л. М. Формування та регулювання новітніх форм зайнятості в Україні. *Український соціум*. Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». 2015. № 1(52). С. 82-91.

62. Ємельяненко Л. М. Форсайт в публічному управлінні як інструмент регулювання за умов економічної невизначеності. *Економіка невизначеності: зміст, оцінювання, регулювання*. колективна монографія. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «Крок». 2021. 287 с.

63. Єріна А. М. Організація вибіркового обстеження. К.: КНЕУ, 2003. 127 с.

64. Єрмак С. О. Дескриптивні характеристики інклюзивного зростання як інноваційного вектору соціально-економічного розвитку країни. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 8-14.

65. Єсімов С. Основні напрями вдосконалення законодавства щодо використання інформаційних технологій у публічному управлінні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2017. № 865. С. 215-223.

66. Єфименко Т. І. Фіскальний простір антикризового регулювання. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. 332 с.

67. Єфименко Т. І. Фіскальні реформи та сталий розвиток в Україні. *Фінанси України*. 2016. № 3. С. 7-14.

68. Жаліло Я. А., Снігова О. Ю. Щодо інституційних засад стратегування регіонального розвитку в Україні. *Стратегія розвитку України*. 2018. № 1. С. 18-23.

69. Задорожна А. С., Сич Н. В. Інноваційний розвиток економіки України. *Економіка. Інноваційна економіка*. 2014. URL: <http://www.sworld.education/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/oct-2014> (дата звернення 16.09.2020).

70. Зверяков М. І. Еволюція підходів до диверсифікації економіки в дослідженнях регіонального розвитку. *Вісник одеського національного економічного університету*. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2019. № 1(69). С. 83-95.

71. Зверяков М. І. The spatial dimension of inclusivity under conditions of “new” regional policy formation. *Просторовий вимір інклюзивності в умовах формування “нової” регіональної політики*. Київ: 2020. С. 22-39.

72. Иглтон Т. Почему Маркс был прав. / пер. с англ. П. Норвилло. Москва: Карьера Пресс, 2012. 304 с.

73. Ильясов Ф. Н. Репрезентативность результатов опроса в маркетинговом исследовании . *Маркетинговые исследования в Украине*. 2016. № 5. С. 48-53.

74. Інформатизація очима аудиторів про результати державного фінансового аудиту «ефективність використання коштів державного бюджету, спрямованих Міністерством освіти і науки на інформатизацію та комп'ютеризацію загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів»: аудит у дії. *Фінансовий контроль*. 2007. № 3. 22 червня. Державна аудиторська служба України : офіційний вебсайт. URL : <http://bit.do/fNm9c> (дата звернення 15.01.2021).

75. Каздобіна Ю., Дубов Д., Баровська А., Мороз В. Зелена книга «Правові взаємовідносини в інтернеті» / ГО «Інтерньюз-Україна» ; Українська фундація безпекових студій. URL : <http://bit.do/fNndw> (дата звернення 15.01.2021).

76. Каримова А. Инклюзивный девелопмент: концепция сдвига. *Россия и новые государства Евразии*. 2018. № 2. С. 130-153. URL: https://www.imemo.ru/files/File/magazines/rossia_i_novay/2018_02/15_Karimova.pdf (дата звернення 16.06.2019).

77. Київська міська державна адміністрація : офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820> (дата звернення 11.11.2020).

78. Ковальов В. В., Волкова О. Н. Аналіз господарської діяльності підприємства. 2002. 183 с.

79. Кожина А. В. Теорія інклюзивного місцевого розвитку та її взаємозв'язок з теоріями територіального розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 102-109.

80. Кожина А. В. Фактори інклюзивного місцевого розвитку: підходи до класифікації. *Вісник НАДУ*. 2018. № 4. С. 21-30.

81. Коментар до закриття бюджетного 2019 року: оперативні дані. Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт. 02 січня 2020 р. URL : <https://is.gd/1naN5k> (дата звернення 15.01. 2021).

82. Концепція державної політики у сфері цифрової інфраструктури. Грудень, 2019. 21 с.

83. Крисоватий А. І. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави : Монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 332 с.

84. Кулакова С. Ю. Роль конкурентних переваг у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. *Економіка і регіон*. Полтава: ПолтНТУ, 2011. № 30. С. 170-174.

85. Кулинич О. І, Кулинич Р. О. Метод статистичних рівнянь залежностей: критерії застосування та основні функції. 2011. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUK Ewji8LzKlNXvAhXLzYUKHS6jB-QFjABegQIAxAD&url=http%3A%2F%2Ffunz.univer.km.ua%2Farticle%2Fdownload%2F72_197-211%2Fpdf%2F&usg=AOvVaw0Dg5CPptwfyf_Mp0bLf6CL (дата звернення 11.01.2020).

86. Кулинич О. І., Кулинич Р. О. Теорія статистики. Підручник. Київ: 2008. 288 с.

87. Лакхерст Дж. Новая политика «Группы двадцати» в сфере глобального экономического управления. *Вестник международных организаций*. НИУ «Высшая школа экономики». 2020. № 2. Т. 15. С. 55-81.

88. Лібанова Е. М. Інклюзивний розвиток національної економіки. *Підприємництво та інновації*. 2019. С. 52-56.

89. Ліпкан В. А., Залізняк В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія. Київ : ФОП «О. С. Ліпкан», 2012. 304 с.

90. Лісовський С. А., Маруняк Є. О., Гукалова І. В., Мозговий А. А., Покляцький С. А. Інклюзивність та екологічні пріоритети міського розвитку як складові якості життя населення (приклади модельних міст). *Український географічний журнал*. 2019. № 2. С. 13-22.

91. Манцуrow І. Г., Єріна А. М., Мазуренко О. К. Макроекономічна статистика : Підручник для ВНЗ. Київ: КНЕУ, 2013. Т. 1. 325 с.

92. Манцуrow І. Г. Інклюзивний розвиток як основа протидії глобальним викликам сьогодення. *Економіка України*. 2018. № 10(683). С. 71-87.

93. Манцуrow І. Г. Інституційне планування в системі державного регулювання економіки : Монографія. Київ: НДЕІ, 2014. 457 с.

94. Манцуrow І. Г., Сігайов А. О., Храпунова Я. В. Інклюзивне зростання як відповідь на сучасні виклики глобалізації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 4. С. 7-15.

95. Мезенцев К., Олійник Я., Мезенцева Н. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін : колективна монографія. Київ, 2017. 438 с.

96. Меркель верит в перспективы социального государства. <https://www.dw.com/ru/> (дата звернення 13.04.2020).

97. Міністерство регіональної політики України : офіційний сайт. URL: <https://www.minregion.gov.ua/about/about-min/polozhennya-pro-ministerstvo-rozvitku-gromad-ta-teritoriy-ukrayini/> (дата звернення 11.12.2020).

98. Міністерство фінансів України : офіційний сайт. Київ: МФ, 2020. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2020/> (дата звернення 27.01.2020).

99. Міністерство цифрової трансформації : офіційний сайт. URL : <https://is.gd/IWe5JH> (дата звернення 15.01.2021).

100. Молдован О. О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : Монографія. Київ: НІСД, 2011. 380 с.

101. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації : офіційний сайт. URL : <https://nkrzi.gov.ua/> (дата звернення 15.01.2021).

102. Національний інститут стратегічних досліджень : офіційний сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/shlyakhi-zabezpechennya-stiykosti-ekonomichnogo-zrostannya-v-umovakh> (дата звернення 11.11.2020).

103. Не пали – компостуй: стартує відбір громад для участі в експериментальному проєкті. 25 березня 2020. ПРООН. Україна : вебсайт. URL : <https://is.gd/RD2Our> (дата звернення 15.01.2021).

104. Немченко А. С. Хоменко В. М., Ярмола І. К. Експертна оцінка проблем державного та регіонального управління фармацевтичною галуззю. *Фармац. журнал*. 2008. № 1. С. 3–9.

105. Ніколаєва О. Г., Шевченко Т. О. Моделювання інтегрованих показників глобалізації. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. № 5. Том 1. С. 78–86.

106. Новиков А. И., Виткина М. К. Инклюзивная экономика и социальная ответственность в регионах мира: дилемма или общественное согласие. *Региональная экономика и управление: электронный научный журнал*. 2018. № 2(54). С. 111-125.

107. Норт Д., Уолліс Д., Вебб С., Вейнгаст В. Система обмеженого доступу в країнах, що розвиваються: новий підхід до проблем розвитку. 2012. URL: <https://blanki-ua.com.ua/dogovor/13451/index.html> (дата звернення 26.10.2020).

108. Ольшанська О. В., Костинець В. В., Стенічева І. Б. Методичний підхід до оцінки формування інноваційного простору регіонів. Актуальні проблеми економіки. 2020. № 11(232). С. 6–17.

109. О развитии цифровой экономики : Декрет Президента Республики Беларусь № 8 от 21.12.2017. URL : <https://is.gd/upiPKV> (дата звернення 15.01.2021).

110. Осецька Д. В. Фіскальні інструменти реалізації політики економічного зростання в умовах посилення інтеграційних процесів. *Вісник Академії Митної служби України*. Київ: 2014. № 1(51). С. 105-112.

111. О создании специальной экономической зоны «Парк инновационных технологий» : Указ Президента Республики Казахстан от 18.08.2003. № 1166. Дата оновлення 25.11.2016. Учет. Законодательство : база данных. URL : https://zakon.uchet.kz/rus/docs/U030001166_ (дата звернення 15.01.2021).

112. Офіційний портал координації міжнародної допомоги України : вебсайт. URL : <https://is.gd/9mIAbZ> (дата звернення 15.01.2021).

113. Папп В. В. Структурні процеси в економіці регіональних суспільних систем: теорія, методологія, практика: монографія Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України., 2009. 340 с.

114. Пастернак О. І. Економічний розвиток регіону: маркетингове забезпечення: монографія / відп. ред. П. Ю. Беленький. Серія «Проблеми регіонального розвитку». Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2009. 200 с.

115. Питання Міністерства цифрової трансформації : Постанова Кабінету Міністрів України ; Положення від 18.09.2019. № 856. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення 25.02.2020. URL : <https://is.gd/RcXNk1> (дата звернення 15.01.2021).

116. Права людини онлайн: Порядок денний для України / В.Володовська, М. Дворовий. Київ : ГО «Лабораторія цифрової безпеки», 2019. 56 с. URL : <https://is.gd/Uu0vQZ> (дата звернення 15.01.2021).

117. Правовое регулирование криптовалютного бизнеса : отчет. Февраль 2017. 101 с. ForkLog consulting : вебсайт. URL : <https://forklog.consulting/bitcoin-regulation-ru> (дата звернення 15.01.2021).

118. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди та перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 187-197. URL: [http://www.evdjournal.org/download/2018/1\(51\)/pdf/26Prohnimak.pdf](http://www.evdjournal.org/download/2018/1(51)/pdf/26Prohnimak.pdf) (дата звернення 19.05.2020).

119. Про електронні комунікації : законопроект № 3014. Законотворчість : база даних / Верховна Рада України. Дата реєстрації : 05.02.2020. URL : <https://is.gd/03o7WC> (дата звернення 15.01.2021).

120. Про ефективність використання коштів на Національну програму інформатизації : аналітичний звіт за 2011 р. Державна аудиторська служба України : офіційний вебсайт. URL : <http://bit.do/fNm9Q> (дата звернення 15.01.2021).

121. Про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2019. № 676. URL : <http://bit.do/fNnaX> (дата звернення 15.01.2021).

122. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2022 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2020. № 216-р. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL : <https://is.gd/WhHs8D> (дата звернення 15.01.2021).

123. Про затвердження Програми розвитку Державної статистики до 2023 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2019. № 222. Дата оновлення 24.12.2019. URL : <https://is.gd/GmDSbs> (дата звернення 15.01.2021).

124. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.1998. № 75/98-ВР. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення 14.01.2020. URL : <https://is.gd/1NUp9r> (дата звернення 15.01.2021).

125. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : Постанова Верховної Ради України від 04.10.2019. № 188-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-20> (дата звернення 15.01.2021).

126. Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету Державним агентством з питань електронного урядування України на електронне урядування та Національну програму інформатизації : звіт, затверджений рішенням Рахункової палати України від 18.12.2018 № 32-5. Рахункова палата : вебсайт. URL : <https://is.gd/5uhGYw> (дата звернення 15.01.2021).

127. Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету України на виконання державної програми інформатизації та комп'ютеризації вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації. Бюлетень Рахункової палати України. 2010. 24 лютого. Рахункова палата України : офіційний вебсайт. URL : <https://is.gd/7zIhb8> (дата звернення 15.01.2021).

128. Про результати перевірки планування та використання коштів Державного бюджету України Міністерством освіти і науки України на інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризацію сільських шкіл : підготовлено департаментом контролю видатків на соціальну сферу та науку і затверджено постановою Колегії Рахункової палати України від 07.12.2004 № 27-3. Київ : Рахункова палата України, 2005. Вип. 1. Рахункова палата України : офіційний сайт. URL : <https://is.gd/aCMbxU> (дата звернення 15.01.2021).

129. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018. № 67-р. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення : 24.12.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення 15.01.2021).

130. Разумков центр : офіційний сайт. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/khto-i-iaak-investuie-v-ukrainu> (дата звернення: 12.02.2020)

131. Решетило В. П. Концепція інклюзивного сталого розвитку та її реалізація в умовах децентралізації. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення*. Харків. 2020. URL:

https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/1-28__.pdf (дата звернення 17.07.2020).

132. Романов М. И. Глобализация как феномен мирового развития. Национальный журнал. 2018. № 7(73). С.112-116. URL: <https://research-journal.org/en/economics-en/globalizaciya-kak-fenomen-mirovogo-razvitiya/> (дата звернення 13.01.2018).

133. Руденко Л. Г., Дронова Е. Л., Кирюхин А. М. и др. Изменения городского пространства в Украине. : Кол. монография. Киев: 2013. 160 с.

134. Савельев Ю. Б. Багатовимірна сучасність: соціальне включення в оцінці суспільного розвитку: монографія. Київ: ВПЦ "Київський університет". 2017. 447 с.

135. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Концепція інклюзивного зростання в економіці. Київ: 2019. 212 с. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUK EwjN-O2gsdDvAhWMlosKHANvCGQQFjAAegQIBBAD&url=https%3A%2F%2Fjvestnik-sss.donnu.edu.ua%2Farticle%2Fview%2F5489%2F5516&usg=AOvVaw3N_1e7P5OmMS0Vw1MgOAJG (дата звернення 19.02.2020).

136. Семів Л. К. Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції : монографія. Львів Інститут регіональних досліджень НАН України, 2009. 483 с.

137. Сидорчук І. П. Оцінка сучасного стану інноваційного розвитку промислових підприємств України. 2012. 208 с.

138. Синчук І. В. Вплив SWOT-аналізу на прийняття управлінських рішень в умовах фінансової кризи. Молодий вчений. 2016. № 3. С. 174-178.

139. Сіденко В. Р. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 1. С. 1–30. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_18_1_37_uk.pdf (дата звернення 11.10.2020).

140. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / пер. с англ. В. С. Афанасьева / Москва: Эксмо, 2007. 960 с.

141. Сміт А. Теорія моральних почуттів або Досвід дослідження законів, які керують судженнями, природно які складаються нами спочатку про вчинки інших людей, а потім і про свої. URL: http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn_newlife.pl?type=in&links=./in/smith/works/smith_w2_2_2_3.txt&img=works_small.gif&name=smith&list_file (дата звернення 13.05.2020).

142. Снігова О. Ю. Постіндустріальна економіка старопромислових регіонів: чому нас вчить європейський досвід. *Journal of Regional Science and Sustainable Development Economics*. 2018. Vol. 1. № 1. December. P. 165–183.

143. Снігова О. Ю. Розкриття потенціалу смарт-спеціалізації для подолання регіональної структурної інертності в Україні. *Економіка України*. 2018. № 8. С. 75-87.

144. Снігова О. Ю. Управління структурними змінами в старопромислових регіонах України: монографія. Київ: 2020. 552 с.

145. Справедливая глобализация: создание возможностей для всех. *Всемирная комиссия по социальным аспектам глобализации: международная организация труда*. Швейцария. 2004. URL: <https://www.ilo.org/public/russian/standards/relm/ilc/ilc92/pdf/rep-wc.pdf> (дата звернення 25.01.2018).

146. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. Москва: ИНФРАМ, 1999. № XXVI. 262 с.

147. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. Москва : МГУ, ИНФРАМ, 1997. 639 с.

148. Стиглиц Д. Люди, власть и прибыль. Прогрессивный капитализм в эпоху массового недовольства / пер. с англ. В. Ионов: Москва: Альпина Паблишер, 2020. 430 с.

149. Стратегічне дослідження регіонів України за допомогою SWOT-аналізу : кол. моногр. / за ред. О. Л. Тоцької. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 180 с.

150. Стрижак О. О. Теоретичні основи дослідження інституціонального середовища людського розвитку. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського.

2016. Вип. 4 (99). С. 115-123. URL : <https://is.gd/wA5J13> (дата звернення : 15.01.2021).

151. Структура апарату Міністерства цифрової трансформації України : Наказ від 29.01.2020. № 40-к. Міністерство цифрової трансформації : вебсайт. URL : <http://bit.do/fNm9u> (дата звернення 15.04.2020).

152. Стучинська Н. П. Рівень глобалізації: кількісне обґрунтування якісних трансформацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 10. С 100–105.

153. Тараненко І. В., Тараненко Ю. К. Економетричні моделі впливу глобалізаційного та інноваційного факторів на конкурентоспроможність країн. *Економіка і право*. 2011. № 4. С. 153–159.

154. Тимошенко О. В. Економічна безпека національної економіки в умовах глобалізації: Монографія. Київ: ТОВ “Наш Формат”, 2016. 384 с.

155. Годосійчук В. Л. Регіональна економіка. Підручник. Вінниця: 2008. 273 с.

156. Трофименко О., Прокоп Ю., Логінова Н., Задерейко О. Кібербезпека України: аналіз сучасного стану. Захист інформації. 2019. Липень-вересень (Том 21. № 3. С. 150-157. DOI : <https://doi.org/10.18372/24107840/21/13951>

157. Управління об’єктами державної власності: методичне та інформаційно-аналітичне забезпечення: монографія / за заг. науковою редакцією І.Г. Манцура, О. Ю.Рудченка Київ: ІССД, 2021. 303 с.

158. УРСР vs Україна: в якій країні краще жити, або 26 цифр про головне. URL: <https://voxukraine.org/cards/26-indexes/index.html> (дата звернення 15.05.2019).

159. Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів: колективна монографія / за заг. ред. Варцаби В.І. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 431 с.

160. Фоміна М. В. Сталий розвиток економіки в умовах глобалізації: теорія і методологія: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.01. Донецьк, 2010. 40 с.

161. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015-2020 роки) і довгостроковий (2020-2030 роки) часові горизонти : монографія / А. О. Болдак,

О. А. Гавриш, В. В. Дергачова, Я. І. Кологривов та ін. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. 136 с.

162. Форум по управлению интернетом (IGF) инициативы : Руководство в помощь национальным, субрегиональным, региональным и молодежным инициативам (NRIs). Секретариат ИФР в сотрудничестве с инициативами ФУИ. URL : <https://is.gd/t83le9> (дата звернення 15.01.2021).

163. Хакимов Х. А. Методические подходы к оценке инклюзивного роста. *Science and world*. 2016. № 5(33). Т. 2. С. 159-162. URL: http://scienceph.ru/d/413259/d/science_and_world_no_5_33_may_vol_ii.pdf (дата звернення 24.04.2020).

164. Харчук С. А. Стан інвестиційної діяльності підприємств України в умовах економічної нестабільності. *Економіка і підприємництво*. 2017. С. 181-196.

165. Цифрова держава: вебсайт. URL : <https://plan2.diiia.gov.ua/> (дата звернення 15.01.2021).

166. Цілі до 2024 р. Міністерство цифрової трансформації : вебсайт. URL : <https://thedigital.gov.ua/ministry> (дата звернення 15.01.2021).

167. Цыганков Д. Дорожные карты как один из эффективных методов определения технологических приоритетов для отрасли. URL: <http://tsygankov.ru/teach/trm.doc>. (дата звернення 27.01.2021).

168. Чернодід І. С. Методологічні засади забезпечення соціальної конкурентоспроможності України: автореф. дис. д-р екон. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 20 с.

169. Шахбанов Ш. А., Муталимов В. А. Глобализация – угроза экономической безопасности страны. *Фундаментальные исследования*. 2016. № 5. С. 660–663. URL: <https://fundamental-research.ru/pdf/2016/5-3/40360.pdf> (дата звернення 11.10.2020).

170. Швейцарский экономический институт КОФ. Индекс глобализации (KOF). *The World Economy*. 2015. № 38 (3). URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> (дата звернення 26.10.2019).

171. Шипович Л. Ю. Классификация и причины возникновения финансово-экономических кризисов. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. № 31(246). Вып. 33. С. 21-26.

172. Щорічний звіт національного органу стандартизації ДП «УкрНДНЦ». ДП «УкрНДНЦ» : вебсайт. 2020. 30 с. URL : <https://is.gd/09JOyL> (дата звернення 15.01.2021).

173. Шуть О. Теоретико-методологічні аспекти статистичних досліджень. 2018. URL: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj3Mrnk9XvAhUM1xoKHQZ2AyEQFjAAegQIAxAD&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FZnpdetut_eiu_2012_21-22\(2\)__41.pdf&usg=AOvVaw3JrnLwsmOuJ7F9J-kOvkwK](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj3Mrnk9XvAhUM1xoKHQZ2AyEQFjAAegQIAxAD&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FZnpdetut_eiu_2012_21-22(2)__41.pdf&usg=AOvVaw3JrnLwsmOuJ7F9J-kOvkwK) (дата звернення 22.02.2020).

174. Эрхард Л. Багосостояние для всех. URL: http://www.vixri.com/d/Erhard%20Ljudvig%20_Vlagosostojanie%20dlja%20vsex..pdf (дата звернення 13.04.2020).

175. Юркевич О.М., Стенічева І.Б. Соціально-демографічні аспекти розвитку України. Соціальні та економічні проблеми підприємницької діяльності: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф., м. Жовті Води, 3-4 квітня 2015 року. Жовті Води: ТОВ підприємство «Дріант». 2015. С.52 – 54.

176. Acemoglu D., Robinson J. A. The Role of Institutions in Growth and Development. 2008. URL: WORKING PAPER NO.10. 3/21/2008 (дата звернення 15.12.2019).

177. AI in Eastern Europe : Artificial Intelligence Industry Landscape Overview 2018. 2018. 200 с. Deep Knowledge Analytics : site. URL : <https://dka.global/ai-in-eastern-europe/> (дата звернення 15.01.2021).

178. AI in Eastern Europe Industry Landscape : Ukraine / 58 companies. Deep Knowledge Analytics : website. URL : https://mindmaps.dka.global/reports/19/sectors/52/groups/180/combined_map (дата звернення 15.01.2021).

179. Akkar Z. Muge New-generation Public Spaces – How ‘Inclusive’ Are They?. 2019. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.513.445&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 11.11 2020).
180. Anand R. Inclusive Growth: Measurement and Determinants. IMF Working Paper. 3. 2013. 333 p.
181. Barvinok A. S., Dryga S. G. Inclusive growth: a set of data on the key and institutional foundations of inclusive regional development. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 2, №55, Czech Republic, P. 32-36.
182. Barvinok A.S. Methodological aspects of the indicator of inclusive development. *The role of statistics in the development of the modern economic system: матеріали XXVI Українсько-Польсько-Словацької міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2019 р. Київ : КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, ІССД, 2019. С. 27.*
183. Bórcena A., Cimoli M., Garcıa-Buchaca R., Abramo L., Párez R. Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC). *Towards a regional agenda for inclusive social development: bases and initial proposal*. Santiago. 2018. 88 p.
184. Crisp R., Cole I., Eadson W., Ferrari E., Powell R., While A. Tackling poverty through housing and planning policy in city regions. York: Joseph Rowntree Foundation (JRF), 2017. 95 p.
185. Dilmegani C., Korkmaz B., Lundqvist M. Public-sector digitization: The trillion-dollar challenge. McKinsey Digital : website. December 1, 2014. URL : <https://is.gd/c4dE37> (дата звернення 15.01.2021).
186. Europe 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020> (дата звернення 11.02.2020).
187. Fragile States Index annualreport 2020: The Fund for Peace. 2020. 52 p. URL: <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2020/05/fsi2020-report.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

188. General Assembly of United Nations NoA/HRC/32/L.20 from 27 June 2016. ORAL REVISIONS of 30 June. URL : <https://is.gd/uTkz7f> (date accessed 15.01.2021).

189. Global Skills Index 2019. Coursera : website. 2020. 50 p. URL : <http://www.coursera.org/gsi> (date accessed 15.01.2021).

190. Gupta, J., Pouw, N., Ros-Tonen M. Towards an Elaborated Theory of Inclusive Development. *European Journal*. 2015. P. 541-559.

191. International Scientific Journal «Internauka». *Series: «Economic Sciences»*. 2019. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-7> (дата звернення 11.01.2020).

192. International Telecommunication Union: site. URL : <https://www.itu.int/> (дата звернення 15.01.2021).

193. James C. Kennedy. The Dark Age of Money. 2012. URL: <https://www.counterpunch.org/2012/10/24/the-dark-age-of-money/> (дата звернення 13.04.2020).

194. James C. Kennedy. The Poisonous History of Neo-Classical Economics. 2019. URL: <https://www.counterpunch.org/2019/03/26/the-poisonous-history-of-neo-classical-economics/> (дата звернення 13.04.2020).

195. Levitt T. The Globalization of Markets. *Harvard Business Review*. 2011. URL: <https://hbr.org/1983/05/the-globalization-of-markets> (дата звернення 11.10.2020).

196. Mazzucato M. The Entrepreneurial State: debunking public vs. private sector myths/ England: Anthem Press, 2013. 263 p.

197. Medina L. Schneider F. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? IMF Working Papers. January 2018. 76 p. URL : <https://is.gd/C9iyGs> (дата звернення 15.01.2021).

198. National Cyber Security Index 2018. E-Governance Academy : website. URL : <https://ncsi.ega.ee/country/ua/> (дата звернення 15.01.2021).

199. Phaal R. Technology Roadmapping: linking technology resources to business objectives. Centre for Technology Management: University of Cambridge, 2001. 18 p.

200. Porter D., Craig D. The Third Way and the Third World: Poverty Reduction and Social Inclusion in the Rise of “Inclusive” Liberalism. *Review of International Political Economy*. 2004. №. 2. Vol. 11. P. 387–423.

201. Ranieri R., Ramos R. Inclusive Growth: Building up a Concept. Working Paper. Brazil: 2013. 104 p.

202. Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries: commission staff working document. European Commission No 452 final of 20.12.2019. URL : <https://is.gd/iDD0Ap> (дата звернення 15.01.2021).

203. Robertson R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. *Global Modernities*. London: 1995. P. 25-44. URL: <https://warwick.ac.uk/fac/arts/history/students/modules/hi31v/syllabus/week18/robertson-1995.pdf> (дата звернення: 29.07.2020).

204. Ruttan V. W. Toward a Theory of Induced Institutional Innovation. *Journal of Development Studies*. 1984. № 20. С. 203-223.

205. Speedtest Global Index. Speedtest : website. 2020. URL : <https://www.speedtest.net/global-index> (дата звернення 15.01.2021).

206. The Economist Intelligence Unit. The Inclusive Internet Index 2020: Executive summary. 2020. 14 p. URL : <https://is.gd/22BvbI> (дата звернення 15.01.2021).

207. The European Digital Strategy. European Commission: website. 2020. URL : <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/content/european-digital-strategy> (дата звернення 15.01.2021).

208. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. URL: eur-lex.europa.eu.TXТТХТ (дата звернення 11.01.2020).

209. Tyshchenko O. P. Inclusive development of National Economy of Ukraine: Premises and Dominants of management strategy formation. *Business-Inform*. 2019. № 9. P. 71-79.
210. Walras L. *Element of pure economics, or, the theory of social wealth*. N.Y., 1954. URL: https://www.researchgate.net/publication/286610702_Elements_of_pure_economics_Or_the_theory_of_social_wealth (дата звернення 04.12.2021).
211. Worldwide mobile data pricing: The cost of 1GB of mobile data in 228 countries. Cable : website. 2020. URL : <https://is.gd/eDzAYv> (дата звернення 15.01.2021).
212. WSIS Forum 2019. Outcome Document: Information and Communication Technologies for achieving the Sustainable Development Goals. 13 august 2019. International Telecommunication Union : website. URL : <https://is.gd/8PbYzn> (дата звернення 15.01.2021).
213. Yemelianenko L. M. Innovative desing of social transfer programs in Ukraine through the light of world experience. *Економічні інновації*. 2020. № 22. Випуск 1(77). С. 52-62.
214. Yemelianenko L. M. Institutional imperatives of the expansion of the fiscal space of Ukraine in the process of european Integration. *Науковий Вісник Полісся*. 2017. №4(12). Ч.1. С. 72-78.
215. Yemelyanenko L. Integration of education, science and production in synergetic paradigm of public management. *MEST Journal*. Serbia. 2016. Vol. 4. № 2. С. 64-76.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Валовий регіональний продукт на душу населення (дол.) 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	1709,6	1820,9	2194,9	2614,1	1372,9
Волинська	1393,9	1340,2	1879,2	2143,3	1210,5
Дніпропетровська	3022,8	2945,2	3651,8	4220,0	2940,9
Донецька	1232,3	1262,4	1481,6	1689,7	2022,1
Житомирська	1408,2	1504,7	1869,8	2312,9	1261,1
Закарпатська	1054,5	1005,0	1285,8	1533,3	1028,6
Запорізька	2321,5	2333,2	2831,1	3153,8	1903,5
Івано-Франківська	1521,6	1453,9	1741,1	2096,8	1441,9
Київська	2757,3	2899,1	3384,5	4136,8	2558,3
Кіровоградська	1805,3	1854,3	2074,5	2491,3	1517,2
Луганська	494,4	556,7	521,9	599,3	1268,8
Львівська	1712,8	1770,3	2188,8	2579,9	1528,3
Миколаївська	1903,7	1956,7	2276,3	2585,9	1639,2
Одеська	1912,0	1959,3	2357,2	2674,2	1746,3
Полтавська	3045,4	3169,7	3994,3	4550,1	2508,4
Рівненська	1392,2	1326,5	1580,4	1803,1	1216,6
Сумська	1705,0	1630,5	1933,0	2314,5	1427,4
Тернопільська	1145,1	1142,5	1450,9	1721,8	1070,7
Харківська	2101,7	2232,4	2612,4	3195,0	1923,0
Херсонська	1387,4	1429,1	1711,7	1945,7	1175,2
Хмельницька	1452,3	1479,7	1876,5	2190,6	1270,6
Черкаська	1869,7	1876,0	2244,2	2827,4	1617,1
Чернівецька	932,9	912,7	1184,5	1376,5	906,1
Чернігівська	1614,5	1629,9	2075,1	2563,4	1398,9
м.Київ	7151,6	7489,7	8970,8	10408,0	6426,2

Джерело: [36]

Продуктивність праці (ВРП на 1 працюючого, дол.) 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	4069,3	4412,1	5421,6	6280,4	31168,5
Волинська	3658,6	3654,1	5338,3	5988,6	3185,6
Дніпропетровська	6672,0	6699,8	8482,4	9686,5	6240,8
Донецька	6975,8	7176,8	8519,4	9538,8	10825,1
Житомирська	3479,3	3687,6	4525,9	5486,6	2419,6
Закарпатська	2557,4	2502,9	3260,4	3837,8	2021,2
Запорізька	5483,0	5545,1	6810,3	7384,9	2566,7
Івано-Франківська	3767,5	3605,6	4294,1	5097,1	2507,3
Київська	6449,5	6824,6	7966,4	9640,5	3316,4
Кіровоградська	4559,5	4784,9	5291,0	6225,9	35513,4
Луганська	3571,6	4103,3	3897,8	4340,5	8355,9
Львівська	4168,5	4284,6	5273,6	6140,5	2842,7
Миколаївська	4345,9	4534,0	5325,6	5921,2	3281,1
Одеська	4503,2	4676,9	5697,8	6357,1	3423,7
Полтавська	7535,2	7962,6	9866,2	11027,3	4242,8
Рівненська	3315,7	3251,3	3989,4	4412,5	2503,3
Сумська	4052,6	3778,7	4414,6	5190,6	2907,8
Тернопільська	3010,2	2977,8	3838,2	4397,2	2563,2
Харківська	4652,9	4892,2	5650,8	6813,9	3042,9
Херсонська	3314,8	3431,7	4069,5	4524,7	2581,2
Хмельницька	3765,8	3741,5	4654,2	5327,8	2402,8
Черкаська	4455,1	4484,6	5306,7	6564,7	3040,7
Чернівецька	2311,8	2205,9	2833,8	3255,2	20693,0
Чернігівська	3922,5	3987,4	5000,1	6042,5	28889,1
м.Київ	15260,1	16009,2	19372,9	22378,7	9314,0

Джерело: [36]

Таблиця А.3

Рівень зайнятості населення (%) 2015-2019 рр.

Регіона	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	57,7	56,6	55,3	56,8	58,0
Волинська	53,1	51,0	48,8	49,5	50,9
Дніпропетровська	60,9	59,1	58,0	58,6	59,5
Донецька	50,3	50,0	49,4	50,0	50,9
Житомирська	55,5	55,9	56,4	57,5	58,5
Закарпатська	56,2	54,8	53,8	54,5	55,4
Запорізька	56,4	56,0	55,2	56,7	58,1
Івано-Франківська	54,8	54,7	55,0	55,6	56,6
Київська	58,1	57,8	58,0	58,5	59,3
Кіровоградська	54,0	52,9	53,3	54,5	55,6
Луганська	54,6	55,6	54,7	56,9	58,8
Львівська	55,5	55,9	56,2	56,8	57,8
Миколаївська	58,4	57,5	56,8	58,1	59,1
Одеська	57,3	56,7	56,1	57,2	58,3
Полтавська	54,2	53,3	54,0	55,1	56,6
Рівненська	58,5	56,9	55,1	56,8	58,4
Сумська	55,6	56,8	57,4	58,4	59,8
Тернопільська	51,6	52,0	51,0	52,7	53,8
Харківська	59,3	59,7	60,6	61,4	62,1
Херсонська	56,1	55,8	56,2	57,5	58,9
Хмельницька	52,6	53,9	54,7	55,9	57,0
Черкаська	56,5	56,2	56,7	57,7	59,3
Чернівецька	54,9	56,2	56,6	57,2	59,0
Чернігівська	56,2	55,6	56,1	57,3	58,9
м.Київ	62,0	62,3	61,8	62,6	63,1

Джерело: [36]

Таблиця А.4

Середня очікувана тривалість життя (роки) 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	72,0	72,5	72,7	72,7	72,7
Волинська	71,5	71,8	71,9	71,5	71,9
Дніпропетровська	69,9	70,2	70,9	70,5	71,1
Донецька	72,0	70,1	71,0	70,2	71,2
Житомирська	69,6	70,1	70,4	70,1	70,3
Закарпатська	70,7	70,9	71,3	71,0	71,0
Запорізька	71,1	71,3	71,5	71,1	71,4
Івано-Франківська	73,2	73,7	73,8	73,7	73,6
Київська	70,0	70,2	70,5	70,3	70,5
Кіровоградська	70,3	70,3	70,5	70,8	71,2
Луганська	70,0	70,2	72,1	70,6	72,2
Львівська	73,3	73,6	73,5	73,4	73,5
Миколаївська	70,3	70,7	71,3	71,1	71,3
Одеська	70,4	70,8	71,1	71,0	71,4
Полтавська	71,2	71,3	72,1	71,8	71,9
Рівненська	71,4	71,6	71,6	71,9	72,0
Сумська	71,2	71,7	72,3	72,3	72,4
Тернопільська	73,4	73,7	73,6	73,4	73,7
Харківська	71,2	71,5	71,9	71,4	71,8
Херсонська	70,0	70,2	70,8	70,5	70,8
Хмельницька	71,8	72,3	72,2	72,3	72,6
Черкаська	72,0	72,1	72,2	71,8	72,2
Чернівецька	73,0	73,3	73,7	73,8	74,1
Чернігівська	70,2	70,7	71,2	70,5	70,7
м.Київ	74,0	74,2	74,4	74,0	74,0

Джерело: [36]

Таблиця А.5

Рівень бідності (%) 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	3,4	1,3	1,1	0,4	1,1
Волинська	7,3	4,2	2,4	1,1	1,7
Дніпропетровська	7,3	5,9	2,1	2,6	0,1
Донецька	8,4	5,1	8,3	2,4	1,3
Житомирська	12,3	7,5	0,2	2,7	1,5
Закарпатська	7,7	4,3	2,3	0,1	0,4
Запорізька	3,3	9,5	0,1	0,5	0,7
Івано-Франківська	0,9	0,8	0,8	0,1	0
Київська	0,9	1,8	4,3	0,8	0,4
Кіровоградська	7	7,8	3,5	1,7	6,9
Луганська	12,5	5	1,6	1,5	1,8
Львівська	5,6	2,7	4	0,5	0,3
Миколаївська	9,4	0,8	2,4	0,6	1,4
Одеська	11,5	4,3	0,3	0,1	0,4
Полтавська	5,1	3,8	7,1	3	0,1
Рівненська	12,2	3,9	0,5	2,4	0,4
Сумська	5,2	0,8	2,4	0,8	3
Тернопільська	7,2	4,1	1,7	0,2	0,6
Харківська	4,4	2,2	3,3	0,4	1
Херсонська	9	5	5	2,6	4,2
Хмельницька	8,8	4,8	2,3	1,1	1,4
Черкаська	5,6	1,9	0,2	4,9	0,7
Чернівецька	10,2	1,6	2,6	1	1,6
Чернігівська	2	2,3	1,2	1,3	3,7
м.Київ	2,6	2,8	1,1	0,5	0,5

Джерело: [36]

Таблиця А.6

Коефіцієнт Джині за доходами (%) 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	0,25	0,231	0,264	0,274	0,212
Волинська	0,225	0,225	0,209	0,253	0,254
Дніпропетровська	0,233	0,247	0,243	0,233	0,254
Донецька	0,247	0,223	0,261	0,264	0,225
Житомирська	0,236	0,246	0,26	0,246	0,261
Закарпатська	0,229	0,223	0,215	0,279	0,242
Запорізька	0,233	0,247	0,252	0,228	0,216
Івано-Франківська	0,229	0,223	0,239	0,182	0,258
Київська	0,236	0,246	0,215	0,255	0,238
Кіровоградська	0,245	0,285	0,247	0,228	0,264
Луганська	0,247	0,223	0,237	0,263	0,233
Львівська	0,229	0,223	0,236	0,227	0,23
Миколаївська	0,251	0,229	0,22	0,236	0,232
Одеська	0,251	0,229	0,247	0,237	0,258
Полтавська	0,231	0,222	0,221	0,265	0,237
Рівненська	0,225	0,225	0,233	0,214	0,244
Сумська	0,231	0,222	0,213	0,23	0,201
Тернопільська	0,25	0,231	0,302	0,198	0,233
Харківська	0,231	0,222	0,206	0,234	0,219
Херсонська	0,251	0,229	0,227	0,231	0,246
Хмельницька	0,25	0,231	0,208	0,201	0,279
Черкаська	0,245	0,285	0,265	0,23	0,233
Чернівецька	0,229	0,223	0,207	0,199	0,231
Чернігівська	0,236	0,246	0,237	0,273	0,253
м.Київ	0,236	0,246	0,295	0,278	0,269

Джерело: [36]

Коефіцієнт Джині за багатством (%) 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	0,232	0,205	0,23	0,229	0,198
Волинська	0,211	0,207	0,136	0,218	0,228
Дніпропетровська	0,225	0,233	0,226	0,214	0,239
Донецька	0,235	0,21	0,249	0,243	0,221
Житомирська	0,221	0,221	0,228	0,23	0,243
Закарпатська	0,212	0,19	0,179	0,258	0,236
Запорізька	0,225	0,233	0,185	0,207	0,217
Івано-Франківська	0,212	0,19	0,197	0,171	0,231
Київська	0,221	0,221	0,205	0,238	0,223
Кіровоградська	0,232	0,258	0,229	0,218	0,246
Луганська	0,235	0,21	0,205	0,232	0,217
Львівська	0,212	0,19	0,208	0,207	0,216
Миколаївська	0,238	0,216	0,21	0,221	0,226
Одеська	0,238	0,216	0,242	0,224	0,251
Полтавська	0,215	0,2	0,184	0,232	0,213
Рівненська	0,211	0,207	0,215	0,201	0,219
Сумська	0,215	0,2	0,187	0,213	0,203
Тернопільська	0,232	0,205	0,257	0,182	0,21
Харківська	0,215	0,2	0,188	0,217	0,203
Херсонська	0,238	0,216	0,215	0,221	0,248
Хмельницька	0,232	0,205	0,188	0,19	0,255
Черкаська	0,232	0,258	0,229	0,213	0,231
Чернівецька	0,212	0,19	0,207	0,183	0,228
Чернігівська	0,221	0,221	0,213	0,251	0,23
м.Київ	0,221	0,221	0,275	0,266	0,268

Медіанний дохід домогосподарств (дол/місяць) 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	113,3	113,7	142,3	170,8	209,1
Волинська	95,5	97,7	120,7	141,3	170,8
Дніпропетровська	149,6	144,4	179,6	229,0	281,4
Донецька	81,6	68,1	79,2	103,7	126,4
Житомирська	106,3	107,4	133,7	161,5	200,1
Закарпатська	85,8	87,4	106,2	126,9	153,4
Запорізька	138,7	141,5	170,0	199,3	243,6
Івано-Франківська	101,5	103,3	127,1	149,3	179,4
Київська	129,8	130,6	158,7	201,1	242,7
Кіровоградська	104,7	106,6	132,3	154,3	188,3
Луганська	59,8	44,9	51,4	65,1	79,1
Львівська	112,9	115,0	140,9	173,4	212,2
Миколаївська	112,2	113,8	142,1	169,9	205,7
Одеська	123,8	127,4	157,0	193,5	235,2
Полтавська	122,3	123,5	152,5	188,9	231,4
Рівненська	102,1	101,9	126,3	147,6	175,0
Сумська	116,9	117,5	143,6	171,0	210,9
Тернопільська	91,9	91,8	113,4	133,5	161,0
Харківська	123,1	124,3	151,5	172,9	211,7
Херсонська	106,6	107,3	130,6	153,8	184,5
Хмельницька	112,0	112,0	136,7	155,1	187,4
Черкаська	103,1	105,2	131,1	155,0	189,9
Чернівецька	91,5	92,3	113,5	131,0	155,9
Чернігівська	108,7	108,2	133,1	156,9	190,3
м.Київ	292,5	300,3	370,3	440,2	533,1

Скориговані чисті заощадження (% ВНД) 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	3,0	0,6	11,9	11,2	4,3
Волинська	24,3	15,9	1,4	3,3	9,1
Дніпропетровська	9,1	6,3	10,8	15,0	12,8
Донецька	46,6	36,5	36,2	41,0	39,1
Житомирська	2,3	2,9	2,3	2,9	7,8
Закарпатська	9,5	8,6	12,5	11,9	21,4
Запорізька	6,2	5,9	7,2	4,8	1,2
Івано-Франківська	11,6	10,4	6,9	5,4	4,0
Київська	19,5	15,0	33,7	25,3	28,5
Кіровоградська	3,3	7,1	3,2	3,1	12,1
Луганська	61,3	44,2	38,7	42,7	33,5
Львівська	0,8	2,4	8,5	7,6	13,3
Миколаївська	3,5	4,5	5,1	4,7	0,5
Одеська	22,1	23,8	20,7	17,3	20,0
Полтавська	8,8	9,3	6,0	5,9	1,1
Рівненська	0,5	0,6	9,9	5,4	1,0
Сумська	14,1	11,6	13,2	9,2	3,9
Тернопільська	2,9	4,0	7,7	1,7	8,5
Харківська	26,0	24,7	20,9	28,5	40,2
Херсонська	11,2	14,0	11,8	14,3	28,5
Хмельницька	10,3	6,9	0,9	4,8	16,1
Черкаська	6,2	6,1	6,7	10,3	17,1
Чернівецька	8,6	8,1	18,6	24,8	42,6
Чернігівська	1,9	1,8	1,0	5,0	9,4
м.Київ	5,8	10,8	8,6	7,4	5,8

Коефіцієнт демографічного навантаження (%) 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	63,5	65,8	68,9	65,1	62,1
Волинська	77,5	83,0	90,6	89,0	84,7
Дніпропетровська	56,5	60,8	63,0	62,1	59,8
Донецька	82,9	83,4	85,2	83,9	80,6
Житомирська	67,5	66,2	65,0	62,3	60,3
Закарпатська	67,9	71,4	74,1	72,2	70,7
Запорізька	66,5	67,5	69,3	65,3	61,8
Івано-Франківська	73,2	73,2	72,7	71,4	68,8
Київська	65,4	65,9	65,4	64,1	62,3
Кіровоградська	72,3	74,9	73,6	70,5	67,5
Луганська	64,7	60,8	63,0	57,9	54,3
Львівська	71,2	70,4	69,8	68,5	66,0
Миколаївська	61,6	63,3	64,5	61,4	59,1
Одеська	67,7	69,2	70,6	68,1	65,2
Полтавська	70,5	73,2	71,5	68,9	64,7
Рівненська	59,8	63,9	68,5	65,5	62,2
Сумська	68,7	65,8	64,4	61,7	59,0
Тернопільська	80,4	79,5	82,4	78,1	74,6
Харківська	61,1	60,6	58,6	57,1	55,6
Херсонська	66,9	66,6	65,6	62,4	59,0
Хмельницька	78,8	75,1	72,9	69,8	66,8
Черкаська	66,1	66,2	65,0	62,7	59,5
Чернівецька	72,0	68,5	67,5	66,2	62,1
Чернігівська	65,9	67,3	65,7	62,8	58,5
м.Київ	53,6	53,4	54,4	53,0	52,2

Динаміка активних підприємств в регіонах України

Регіон	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Вінницька	19940	19719	20447	21248	22037
Волинська	13680	13659	14317	14753	15227
Дніпропетровська	45072	45345	47517	49625	52418
Донецька	31820	31437	30738	30720	31481
Житомирська	15865	15692	16194	16943	17381
Закарпатська	14640	14009	14936	15828	16223
Запорізька	25404	25420	26483	27168	27991
Івано-Франківська	17255	16634	18198	19091	19615
Київська	33087	33506	35154	36341	37878
Кіровоградська	14246	14060	14565	15054	15808
Луганська	13891	14204	13805	14010	14347
Львівська	35905	34583	37818	40531	42958
Миколаївська	19451	19455	20268	20926	21860
Одеська	38661	37380	40792	41572	42945
Полтавська	20600	19951	21124	22000	22498
Рівненська	13188	13214	13555	13998	14569
Сумська	13075	12830	13045	13469	13833
Тернопільська	13639	13192	13728	14354	14812
Харківська	39078	35259	37398	38785	40209
Херсонська	15511	15284	16116	16550	16944
Хмельницька	17188	16829	17426	18093	18604
Черкаська	17630	17872	18719	19197	19837
Чернівецька	10191	9890	10296	10763	11040
Чернігівська	13428	12879	13602	13718	14032
м.Київ	112324	103548	114304	122249	132735

Джерело: [36]

Таблиця А.12

**Інтенсивність промислових викидів в атмосферу
(1 кг викидів CO₂/дол. ВВП) 2015-2019 рр.**

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	70,9	59,6	61,7	39,8	8,0
Волинська	29,4	28,9	20,7	17,2	31,7
Дніпропетровська	88,8	101,1	67,0	55,0	80,4
Донецька	184,7	192,9	134,1	119,5	103,0
Житомирська	39,5	37,3	32,2	25,7	58,2
Закарпатська	40,8	43,0	31,1	25,7	41,4
Запорізька	66,2	59,6	53,3	46,6	132,7
Івано-Франківська	126,7	120,5	100,3	90,5	168,8
Київська	42,7	41,8	27,4	27,0	83,9
Кіровоградська	35,0	31,8	27,5	22,7	4,1
Луганська	121,6	157,7	81,1	49,0	21,6
Львівська	46,8	45,6	36,1	29,6	56,5
Миколаївська	28,7	26,0	24,2	20,2	35,9
Одеська	28,3	25,6	23,8	20,3	36,2
Полтавська	32,1	30,9	27,8	23,5	60,4
Рівненська	32,2	30,7	25,5	21,1	36,5
Сумська	30,4	35,2	31,8	27,3	49,6
Тернопільська	37,9	37,2	29,6	23,8	39,9
Харківська	26,0	31,7	19,9	16,1	54,2
Херсонська	38,6	35,9	30,5	27,2	52,0
Хмельницька	40,1	38,3	31,9	27,8	58,3
Черкаська	51,6	48,3	41,2	35,3	71,7
Чернівецька	40,2	36,8	26,7	21,3	3,1
Чернігівська	43,2	45,9	37,5	27,5	5,4
м.Київ	8,3	8,3	7,7	6,5	16,8

Додаток Б

Таблиця Б.1

Рангова оцінка індивідуальних характеристик зростання економіки та її продуктивності; соціальних стандартів та інклюзивності розвитку; сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь 2015 р.

Регіон	Ранг	Ранг	Ранг	Середнє значення
Вінницька	10,0	2,0	7,0	6,3
Волинська	21,0	22,0	25,0	22,7
Дніпропетровська	2,0	20,0	1,0	7,7
Донецька	17,0	4,0	11,0	10,7
Житомирська	18,0	23,0	14,0	18,3
Закарпатська	22,0	24,0	24,0	23,3
Запорізька	5,0	11,0	3,0	6,3
Івано-Франківська	16,0	12,0	22,0	16,7
Київська	3,0	14,0	10,0	9,0
Кіровоградська	12,0	9,0	17,0	12,7
Луганська	23,0	18,0	12,0	17,7
Львівська	11,0	15,0	8,0	11,3
Миколаївська	6,0	7,0	13,0	8,7
Одеська	7,0	8,0	15,0	10,0
Полтавська	8,0	16,0	5,0	9,7
Рівненська	15,0	25,0	16,0	18,7
Сумська	13,0	19,0	4,0	12,0
Тернопільська	25,0	1,0	21,0	15,7
Харківська	4,0	17,0	18,0	13,0
Херсонська	19,0	10,0	19,0	16,0
Хмельницька	20,0	6,0	6,0	10,7
Черкаська	9,0	5,0	20,0	11,3
Чернівецька	24,0	21,0	23,0	22,7
Чернігівська	14,0	13,0	9,0	12,0
м.Київ	1,0	3,0	2,0	2,0

Таблиця Б.2

Рангова оцінка індивідуальних характеристик зростання економіки та її продуктивності; соціальних стандартів та інклюзивності розвитку; сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь 2016 р.

Область	Ранг	Ранг	Ранг	Середнє значення
Вінницька	10,0	3,0	17,0	10,0
Волинська	23,0	12,0	9,0	14,7
Дніпропетровська	2,0	11,0	13,0	8,7
Донецька	17,0	24,0	12,0	17,7
Житомирська	15,0	17,0	15,0	15,7
Закарпатська	24,0	24,0	22,0	23,3
Запорізька	5,0	10,0	6,0	7,0
Івано-Франківська	20,0	9,0	23,0	17,3
Київська	3,0	4,0	18,0	8,3
Кіровоградська	13,0	8,0	7,0	9,3
Луганська	21,0	23,0	25,0	23,0
Львівська	12,0	19,0	8,0	13,0
Миколаївська	6,0	6,0	10,0	7,3
Одеська	7,0	16,0	5,0	9,3
Полтавська	8,0	22,0	1,0	10,3
Рівненська	16,0	13,0	14,0	14,3
Сумська	11,0	19,0	4,0	11,3
Тернопільська	25,0	7,0	11,0	14,3
Харківська	4,0	20,0	21,0	15,0
Херсонська	19,0	21,0	19,0	19,7
Хмельницька	18,0	14,0	3,0	11,7
Черкаська	9,0	1,0	24,0	11,3
Чернівецька	22,0	15,0	20,0	19,0
Чернігівська	14,0	5,0	16,0	11,7
м.Київ	1,0	2,0	2,0	1,7

Таблиця Б.3

Рангова оцінка індивідуальних характеристик зростання економіки та її продуктивності; соціальних стандартів та інклюзивності розвитку; сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь 2017 р.

Регіон	Ранг	Ранг	Ранг	Середнє значення
Вінницька	10,0	4,0	9,0	7,7
Волинська	17,0	22,0	3,0	14,0
Дніпропетровська	2,0	11,0	13,0	8,7
Донецька	15,0	13,0	14,0	14,0
Житомирська	14,0	7,0	21,0	14,0
Закарпатська	24,0	21,0	19,0	21,3
Запорізька	7,0	9,0	6,0	7,3
Івано-Франківська	20,0	6,0	18,0	14,7
Київська	3,0	25,0	15,0	14,3
Кіровоградська	16,0	15,0	5,0	12,0
Луганська	23,0	10,0	24,0	19,0
Львівська	11,0	14,0	16,0	13,7
Миколаївська	6,0	17,0	11,0	11,3
Одеська	8,0	5,0	4,0	5,7
Полтавська	5,0	23,0	2,0	10,0
Рівненська	21,0	8,0	7,0	12,0
Сумська	12,0	18,0	10,0	13,3
Тернопільська	25,0	2,0	8,0	11,7
Харківська	4,0	24,0	17,0	15,0
Херсонська	18,0	20,0	23,0	20,3
Хмельницька	19,0	19,0	12,0	16,7
Черкаська	9,0	3,0	25,0	12,3
Чернівецька	22,0	16,0	22,0	20,0
Чернігівська	13,0	12,0	20,0	15,0
м.Київ	1,0	1,0	1,0	1,0

Таблиця Б.4

Рангова оцінка індивідуальних характеристик зростання економіки та її продуктивності; соціальних стандартів та інклюзивності розвитку; сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь 2018 р.

Регіон	Ранг	ранг	ранг	Середнє значення
Вінницька	10,0	3,0	8,0	7,0
Волинська	19,0	9,0	3,0	10,3
Дніпропетровська	2,0	25,0	9,0	12,0
Донецька	17,0	13,0	14,0	14,7
Житомирська	14,0	19,0	17,0	16,7
Закарпатська	25,0	2,0	19,0	15,3
Запорізька	8,0	18,0	10,0	12,0
Івано-Франківська	20,0	11,0	18,0	16,3
Київська	3,0	6,0	16,0	8,3
Кіровоградська	15,0	21,0	5,0	13,7
Луганська	22,0	12,0	25,0	19,7
Львівська	13,0	14,0	13,0	13,3
Миколаївська	9,0	10,0	11,0	10,0
Одеська	7,0	4,0	4,0	5,0
Полтавська	6,0	7,0	1,0	4,7
Рівненська	21,0	24,0	6,0	17,0
Сумська	12,0	15,0	12,0	13,0
Тернопільська	24,0	16,0	7,0	15,7
Харківська	4,0	8,0	20,0	10,7
Херсонська	16,0	22,0	23,0	20,3
Хмельницька	18,0	20,0	15,0	17,7
Черкаська	5,0	23,0	24,0	17,3
Чернівецька	23,0	17,0	22,0	20,7
Чернігівська	11,0	5,0	21,0	12,3
м.Київ	1,0	1,0	2,0	1,3

Таблиця Б.5

Рангова оцінка індивідуальних характеристик зростання економіки та її продуктивності; соціальних стандартів та інклюзивності розвитку; сталості розвитку, які мають забезпечити умови життя наступних поколінь 2018 р.

Регіон	Ранг	Ранг	Ранг	Середнє значення
Вінницька	9,0	22,0	1,0	10,7
Волинська	22,0	10,0	4,0	12,0
Дніпропетровська	2,0	5,0	6,0	4,3
Донецька	13,0	23,0	12,0	16,0
Житомирська	20,0	15,0	16,0	17,0
Закарпатська	25,0	6,0	20,0	17,0
Запорізька	16,0	21,0	14,0	17,0
Івано-Франківська	9,0	2,0	18,0	9,7
Київська	3,0	16,0	21,0	13,3
Кіровоградська	12,0	11,0	3,0	8,7
Луганська	14,0	18,0	17,0	16,3
Львівська	17,0	8,0	9,0	11,3
Миколаївська	5,0	19,0	8,0	10,7
Одеська	8,0	4,0	7,0	6,3
Полтавська	10,0	12,0	5,0	9,0
Рівненська	21,0	7,0	13,0	13,7
Сумська	11,0	25,0	11,0	15,7
Тернопільська	24,0	13,0	10,0	15,7
Харківська	4,0	24,0	23,0	17,0
Херсонська	18,0	17,0	25,0	20,0
Хмельницька	23,0	3,0	19,0	15,0
Черкаська	7,0	9,0	24,0	13,3
Чернівецька	15,0	14,0	22,0	17,0
Чернігівська	6,0	20,0	15,0	13,7
м.Київ	1,0	1,0	2,0	1,3

Додаток В

Таблиця В.1

**Розрахункова таблиця кореляційної залежності між показниками
соціально-економічного розвитку та показником капітальних інвестицій
в економіку**

X	Y	x²	y²	x*y
48692.7	53013	2370979033.29	2810378169	2581346105.1
7453.2	29878	55550190.24	892694884	222686709.6
3209.1	181166	10298322.81	32821119556	581379810.6
27964.9	104719	782035632.01	10966068961	2928456363.1
12294	39901	151142436	1592089801	490542894
20648.9	32246	426377071.21	1039804516	665844429.4
22606.7	77201	511062884.89	5959994401	1745259846.7
6472.4	36513	41891961.76	1333199169	236326741.2
7475.5	86316	55883100.25	7450451856	645255258
8841.9	30466	78179195.61	928177156	269377325.4
22523.2	33330	507294538.24	1110888900	750698256
12152.9	96548	147692978.41	9321516304	1173338189.2
9580.6	43663	91787896.36	1906457569	418317737.8
10798.7	92834	116611921.69	8618151556	1002486515.8
3947.1	61222	15579598.41	3748133284	241649356.2
8483.8	34777	71974862.44	1209439729	295041112.6
186644.1	38652	34836020064.81	1493977104	7214167753.2
48692.7	27006	2370979033.29	729324036	1314995056.2
7453.2	110373	55550190.24	12182199129	822632043.6
3209.1	28752	10298322.81	826677504	92268043.2
27964.9	39149	782035632.01	1532644201	1094797870.1
12294	39211	151142436	1537502521	482060034
20648.9	21035	426377071.21	442471225	434349611.5
22606.7	33754	511062884.89	1139332516	763066551.8
6472.4	386863	41891961.76	149662980769	2503932081.2
569131.6	1758588	44619699220.64	261255674816	28970275695.5

Джерело: розраховано автором

Додаток Г
Динаміка ВВП України 1990-2019 рр.

Рік	ВВП, млрд (в нац. валюті)	ВВП, млрд дол.	ВВП ПКС, млрд дол.	Рівень ВВП до попереднього року (в %)	Рівень ВВП (в % до 1990 року)
1990	0	293,235	505,504	0	100,0
1991	0,001	101,116	458,430	-8,700	91,3
1992	0,052	22,193	318,309	-9,900	82,3
1993	1,587	35,025	277,653	-14,799	70,6
1994	12,449	38,012	219,007	-22,766	54,4
1995	56,381	38,275	196,427	-12,142	47,8
1996	84,308	46,083	180,309	-9,851	43,0
1997	96,559	51,867	177,572	-3,175	41,7
1998	106,103	43,315	176,240	-1,815	40,9
1999	134,904	32,661	178,575	-0,203	40,8
2000	175,888	32,331	193,472	+5,932	43,2
2001	211,175	39,309	216,141	+9,227	47,2
2002	234,138	43,956	231,177	+5,340	49,7
2003	277,355	52,010	258,226	+9,517	54,4
2004	357,544	67,226	296,623	+11,795	61,0
2005	457,325	89,282	315,569	+3,071	62,7
2006	565,018	111,885	349,893	+7,571	67,3
2007	751,106	148,734	388,715	+8,216	72,2
2008	990,819	188,240	405,232	+2,243	74,2
2009	947,042	121,552	346,506	-15,136	63,3
2010	1079,346	136,011	351,656	+0,261	65,8
2011	1299,991	163,161	378,532	+5,466	69,2
2012	1404,669	175,707	386,425	+0,239	69,3
2013	1465,198	179,572	392,619	-0,027	69,4
2014	1586,915	132,343	373,406	-6,553	64,8
2015	1988,544	90,939	340,537	-9,773	58,5
2016	2383,182	93,263	353,345	+2,441	59,9
2017	2908,233	109,321	368,784	+2,525	61,4
2018	3558,706	130,832	380,545	+3,3	63,4
2019	3974,564	153,781	390,415	+3,2	65,5

Джерело: [40, 56]

ДОДАТОК Д

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У періодичних наукових виданнях іноземних держав:

1. Barvinok A.S., Dryga S.G. Inclusive growth: a set of data on the key and institutional foundations of inclusive regional development. *Sciences of Europe*. (Cite Factor, Library.ru, Impact Factor, Index Copernicus, Cosmos, CyberLeninka, Google Scholar, ISSUU, Calameo, Academic Resource Index ResearchBib, SlideShare, Zenodo, BIB, International Scientific Undexing, Journal Factor, GIF, Scientific Journal Impact Factor Together We Reach The Goal) 2020. Vol. 2, №55, Czech Republic, P. 32-36

(0,5 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: досліджено методологію збору даних та побудови індексу інклюзивного зростання регіонів, упорядковано сформовані напрями та підходи до визначення поняття інклюзивного розвитку).

У наукових фахових виданнях України:

2. Барвінок А.С. Статистичне дослідження інклюзивного розвитку регіонів України, як запорука встановлення нової парадигми системного зростання країни. *Формування ринкових відносин в Україні*. (Google Scholar, Idex Copernicus, національна бібліотека імені Вернадського). Категорія «Б», 2021. № 2 (237). С. 95 – 102. (0,9 д.а., особисто автору - 0,9 д.а.: розглянуто та досліджено інклюзивний розвиток в контексті системного зростання країни).

3. Барвінок А.С., Борисов Є.М. Про один підхід до розв'язування деяких задач оптимізації. *Моделювання та інформаційні системи в економіці* (Ukrainca, Google Academia, Idex Copernicus, Academic Resource Index Research Bib, CiteFactor). Категорія «Б», 2018. Вип. 95. С. 57 – 65. (3,6 д.а., особисто автору - 2,2 д.а.: розглянуто та досліджено метод розв'язування оптимізаційних задач без застосування апарату диференціального числення).

4. Барвінок А.С., Борисов Є.М. Поняття та сутність інклюзивного розвитку країни. *Моделювання та інформаційні системи в економіці* (Ukrainca, GoogleAcademia, IdexCopernicus, Academic Resource Index Research Bib, CiteFactor).

Категорія «Б», 2019. Вип. 98. С. 34 – 42. (1,6 д.а., особисто автору - 1,1 д.а.: досліджена єдина міра інклюзивного зростання для ринків, що розвиваються, інтегруючи їх результати економічного зростання та розподіл доходу).

В інших виданнях:

5. Барвінок А.С., Дрига С.Г. Новітні тенденції сучасного цивілізаційного розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні* (Україніка Наукова, Джерело, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru, CyberLeninka, GoogleScholar, IndexCopernicusInternational (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського) 2020. Спецвипуск 3 (226). С. 30 – 36. (0,5 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.): досліджено й упорядковано сформовані за визначеними критеріями напрямів та підходів до визначення поняття інклюзивного розвитку, висвітлено його соціальний, економічний, екологічний зміст для цілісного розуміння зазначеного поняття та його класифікації).

6. Барвінок А.С. Деякі аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення інклюзивного розвитку регіонів України. *Розвиток бізнес-аналітики, обліку та оподаткування в умовах глобалізації, загострення енергетичних проблем*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 квітня 2019 р. Дніпро: ДНУ ім. О. Гончара, 2019. С. 128 -130. (0,1 д.а.).

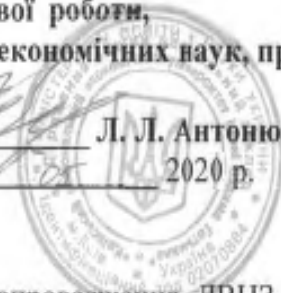
7. Barvinok A.S. Methodological aspects of the indicator of inclusive development. *The role of statistics in the development of the modern economic system*: матеріали XXVI Українсько-Польсько-Словацької міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2019 р. Київ : КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, ІССД, 2019. С. 27. (0,1д.а.).

8. Барвінок А.С. Показник інклюзивного розвитку країни та його роль. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., 16 жовтня 2020 р. Київ : НАСОО, 2020. С. 19 – 21. (0,1 д.а.)

ЗАТВЕРДЖУЮ

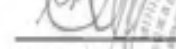
Проректор
з наукової роботи,
доктор економічних наук, професор

Л. Л. Антоноук
« 15 » 05 2020 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
з науково-педагогічної роботи,
доктор економічних наук, професор

А. М. Колот
« 15 » 05 2020 р.

ДОВІДКА

про впровадження ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадим Гетьмана» результатів дослідження Барвінок А.С. за темою кандидатської дисертації «Статистичний аналіз інклюзивного розвитку регіонів України»

Довідка видана Барвінок Аліні Станіславівні в тому, що теоретичні та методичні положення її кандидатської дисертації за темою «Статистичний аналіз інклюзивного розвитку регіонів України» впроваджені кафедрою статистики в навчальний процес та наукову діяльність.

Результати наукових досліджень Барвінок А.С., отримані в дисертації, використані при розробці бюджетної науково-дослідної теми «Статистичне забезпечення інституційних та ринкових перетворень в Україні» (№ державної реєстрації 0116U001385). Проведене дослідження дозволило вдосконалити методичні положення щодо інформаційно-аналітичного забезпечення інклюзивного розвитку регіонів країни за рахунок вдосконалення методичних положень та формування системи статистичних показників щодо визначення показника інклюзивності (IDI), методичних положень щодо оцінювання ефективності інклюзивного розвитку та статистичного оцінювання індексу інклюзивності, в якому інтегровані показники економічного, соціального та екологічного розвитку України.

В навчальному процесі основні положення дисертації Барвінок А.С. використані при підготовці та викладанні дисциплін «Економічна статистика» та «Статистичне моделювання та прогнозування економічних процесів».

В.о. завідувача кафедри статистики,
доктор економічних наук, професор

З.П.Бараник